
3 1761 08305214 2

EX LIBRIS
J.U.DR.
LUDVÍK FOŘT

SBORNÍK
VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVÁ

KAREL KADLEC.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ A „PRÁVNICKÉ JEDNOTY“ V PRAZE.

ROČNÍK XIX.

V PRAZE 1919.
BURSÍK & KOHOUT,
KNIHKUPCI ČESKÉ UNIVERSITY KARLOVY A ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ.

Tiskl ALOIS WIESNER v PRAZE, knihtiskař České Akademie věd a umění a české vysoké školy technické v Praze.

Studie k civilnímu procesu římskému.[1])

Podává dr. *Leopold Heyrovský.*

VIII.

Stipulationes praetoriae.[2])

I. Magistrát (praetor, aedil kurulský, místodržící v provincii) poskytoval druhdy svou právní ochranu dožadující se jí straně v ten způsob, že jejímu odpůrci ukládal, by se jí zavázal kontraktem verbálním, *stipulatione,* a opatřil jí tím obligační nárok žalovatelný *iure civili* (*actio ex stipulatu*). Takové po magistratském právu vynutitelné stipulace slují *stipulationes praetoriae,* ve kterémžto výraze jsou zahrnuty též *stipulationes aediliciae.*[3]) Poskytujíce straně jistotu pro její nárok, slovou jako *stipulationes* vůbec též *cautiones.*[4]) Možná, že *stipulationes praetoriae* vyskytovaly se již za vlády legisakcí.[5])

---

[1]) Viz Sborník XI 231 ns., 242 ns.; XIII 121; XIV 229 ns.; XVI 329 ns.

[2]) D. de stipulationibus praetoriis 46, 5; *Keller,* Der röm. Civilprocess § 77; *Rudorff,* Röm. Rechtsgeschichte 2 § 56; *Bethmann-Hollweg,* Der röm. Civilprocess 2, § 119; *Bertolini,* Il Processo Civile 3, 17 ns.; *Bekker,* Die Aktionen 2, 35 ns.; *Cuq,* Manuel des Institutions juridiques des Romains, 1917, 833 ns.

[3]) Pomp. D. 45, 1, 5 pr. *Praetorias* stipulationes sic audiri oportet, ut in his continentur etiam *aediliciae.* O záhadné stipulatio *tribunicia,* o které se zmiňuje Ulp. D. 7, 3 pr., sr. *Kübler,* Festschr. zu Hirschfeld, 1903, 52 ns., a *Lefèvre,* Du rôle de Tribuns de la Plèbe en procédure civile, 1910, 161 ns.

[4]) Sr. Vocabularium iurisprudentiae Romanae I 699 ns.

[5]) Tak *Keller* § 22 II; *Girard,* Histoire de l'organisation judiciaire des Romains, I 205, 1.; Manuel de droit romain, 5. vyd., 994; *Bertolini* 1, 196.

Ze stipulací praetorských jedny slouží účelům procesným, majíce zabezpečiti tu projednání právního sporu *in iure*, jako *vadimonium*, jímž žalovaný se zavazoval žalobci, že se dostaví k určitému soudnímu roku („*se illo die illo loco sisti*"), tu další postup a úspěch procesu, jako *stipulationes*, zvané od Ulpiana *iudiciales*[6]), na př. *stipulationes pro praede litis et vindiciarum, iudicatum solvi* (Studie XI, pozn. 15 ns.) a *ex operis novi nuntiatione*. Účelem jiných jest zjednati žalovatelnost jinakých nároků, kterých *ius civile* neuznávalo. Ulpian, zove je *cautionales*, praví o nich, že *instar actionis habent et, ut sit nova actio, intercedunt.*[7]) Soudní dožadování jich zve se *agere*[8]) a bývají ony počítány mezi *actiones* v širším smyslu.[9]) Sem náleží *cautio damni infecti* a mimosoudní *cautio ex operis novi nuntiatione* (Studie XI. poz. 27 ns.), dále *cautiones usufructuaria, de conferendis bonis et dotibus, legatorum servandorum causa* a *rem pupilli salvam fore.*[10])

Jsou též *stipulationes*, které ukládá té neb oné procesné straně teprve *iudex* v řízení před ním konaném. *Modestinus*, rozvrhuje *stipulationes* vůbec, a to s jiného hlediska nežli Ulpian (poj. 4), nazývá stipulace, které činí se z nařízení porotcova (*iussu*

---

[6]) Ulp. D. 46, 5, 1 pr. Praetoriarum stipulationum tres videntur esse species, iudiciales, cautionales, communes. § 1. *Iudiciales* eas dicimus, quae propter iudicium interponuntur, ut ratum fiat, ut iudicatum solvi et ex operis novi nuntiatione. Vadimonium řadí Ulpian mezi stipulationes communes; D. 46, 5, 1, 3: *Communes* sunt stipulationes, quae fiunt vadimonii [iudicio sistendi] causa.

[7]) Ulp. D. 46, 5, 1, 2: *Cautionales* sunt, quae instar actionis habent et, ut sit nova actio, intercedunt, ut de legatis stipulationes et de tutela et ratam rem haberi et damni infecti, cf. D. 16, 2, 10, 3; 46, 8, 20: vicem repraesentant actionum.

[8]) Ulp. D. 44, 7, 37 pr. Actionis verbo continetur, stipulationes etiam, quae praetoriae sunt, quia actionum instar obtinent, ut damni infecti, legatorum et si quae similes sunt. Sr. k místu tomuto a k místům v poz. 6 a 7 *Beseler* Beiträge z. Kritik d. röm. Rechtsquellen, 3, 128 ns., který shledává v nich obšírné interpolace.

[9]) D. 39, 2, 7 pr.; 39, 3, 11, 3. I vyskytuje se též výraz actio damni infecti: D. 39, 2, 33; 39, 3, 3, 2 fr. 11, 3. Sr. též D. 3, 3, 35, 2 fr. 39 pr.

[10]) D. 39, 1, 299 fr. 21; *Lenel*, Das edictum perpetuum, 2. vyd. str. 524 ns. — D. 7, 9, 1 pr.; *Lenel*, 513 ns. — D. 37, 6, 5; *Lenel*, 511 ns. — D. 36, 3, 1 pr. *Lenel*, 514 ns. — D. 46, 6; *Lenel*, 515 ns.

iudicis) *stipulationes iudiciales*, ony pak, jež mohou býti nařízeny jak od magistrata tak i od porotce, *communes*.[11])

Stipulationes praetoriae musí býti zpravidla pojištěny zastavením rukojmů (*sponsores*, jsou-li občany římskými, jinak *fideiussores*).[12]) Jistota taková slove *satisdatio*.[13]) Druhdy stačí pouhý slib ve formě stipulační (*repromissio*),[14]) druhdy jest potřebí přičinění prohlášení přísežného (*iurato promittere*).[15])

---

[11]) Pomp. D. 45, 1, 5 pr. (= I. 3, 18): Stipulationum aliae iudiciales sunt, aliae praetoriae, aliae conventionales, aliae communes praetoriae et iudiciales. *iudiciales* sunt dumtaxat, quae a mero iudicis officio proficiscuntur, veluti de dolo cautio: *praetoriae*, quae a mero praetoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti. praetorias autem stipulationes sic audiri oportet, ut in his contineantur etiam *aediliciae*: nam et hae ab iurisdictione veniunt. *conventionales* sunt, qvae ex conventione reorum fiunt. *communes* sunt stipulationes veluti rem salvam fore pupilli: nam et praetor inbet rem salvam fore pupilli caveri et interdum iudex: item duplae stipulatio venit ab iudice aut ab aedilis edicto.

[12]) Gai. 4, 88; Ulp. fr. Arg. 12.

[13]) Ulp. D. 46, 5, 1, 5: Stipulationum istarum praetoriarum quaedam sunt, quae satisdationem exigunt, quaedam nudam repromissionem: sed perpaucae sunt, quae nudam promissionem habent. Gai. D. 2, 8, 1: ita satisdare dicimur adversario nostro, qui pro eo, quod a nobis petiit, ita cavit, ut eum hoc nomine securum faciamus datis sponsoribus [fideiussoribus]; cf. D. 45, 1, 5, 3 a Voc. V 247. Seznam stipulací, které vyžadují satisdaci, podává *De Ruggiero* v Studi Fadda, 1 (1906) 102 ns.; sr. též Voc. II 248 ns. S Ulpianovým výrokem v D. 46, 5, 7: Praetoriae satisdationes personas desiderant pro se intervenientium et neque pignoribus quis neque pecuniae vel auri vel argenti depositione in vicem satisdationis fungitur nesrovnávají se Ulp. D. 37, 6, 1, 9 a Paul. D. 36, 3, 7 i D. 43, 3, 2, 3, podle nichž při cautio de conferendo nebo legatorum serv. c. připouští se místo satisdace rukojměmi pojištění zástavami. *De Ruggiero* na u. m. 112 ns. prokazuje, že zmínka o zástavách v těchto třech místech jest interpolací.

[14]) Ulp. D. 46, 5, 1, 5 (poz. 13); Lex Rubria c. 20 l. 7 sq.: damnei infectei ex formula *restipularei satisve accipere*; l. 11, 19, 21 sq. 31 sq. O jednotlivých kaucích, při kterých se žádá tu satisdatio, tu stačí repromissio, sr. D. 46, 5, 1, 6—8 a *De Ruggiero* u. m., 103 ns. Z nich jsou též vadimonia.

[15]) Gai. 4, 185: Fiunt vadimonia quibusdam ex causis pura, id est sine satisdatione, quibusdam cum satisdatione, quibusdam *iureiurando*; cf. D. 2, 8, 16.

Jako pro *actiones* byly také pro *stipulationes praetoriae* v albu magistratském vyhlášeny formuláře.[16]) V ediktu Hadrianově nalézaly se v 3. dodatku jeho.[17]) Co se dotýče stipulovaného předmětu, záležel tento druhdy přímo a pouze v jednání, které mělo býti zabezpečeno žadateli.[18]) Druhdy bylo vedle toho pro ten případ, když by ono jednání nebylo uskutečněno, vymiňováno plnění peněžné, a to zpravidla plnění interese (*quanti ea res erit*), někdy však zaplacení určité částky peněžné.[19]) Druhdy pak *stipulatio* směřovala pouze k plnění peněžnému, slíbenému pro případ ten, že to neb ono jednání nebude předsevzato, aniž toto jednání samo bylo předmětem stipulačním.[20]) Pevným kusem stipulací

---

[16]) Sr. Rubria c. 20 l. 8. 10: ex *formula* restipularei, repromittere; l. 24 qs. ea stipulatione, quam is quei Romae inter peregreinos ius deicet *in albo propositam* habet cf. l. 34 sq. Gai. 4, 31: stipulatione quae in edicto proposita est; D. 45, 1, 52 pr. Paul. D. 2, 8, 14: satisdare ex forma edicti C. 5, 42, 4.

[17]) *Lenel* 47 ns.; 493 ns. Jednotlivé vzorce nepředcházela zpravidla edicta. Vždyť předpoklady pro užití řečených stipulací byly určeny již v dřívějších oddílech ediktu, jako v titulech de vadimoniis, de satisdando, de tutelis, de legatis a j. (*Lenel* 494). Stipulatio duplae, vyhlášená od aedilů, byla připojena k aedilickému ediktu, jež v Julianově redakci činilo dodatek k praetorskému. Sr. *Lenel* 48 a 541 ns.

[18]) Paul. D. 46, 5, 2 pr.: Praetoriae stipulationes aut rei restitutionem continent aut incertam quantitatem. Co se prvé alternativy dotýče, slibuje se restituce těch kterých věcí (jako při cautiones de usufructu nebo Evicta hereditate legata reddi; *Lenel* 513. 514), provedení kolace (při cautio de conferendo; *Lenel* 511), splnění odkazů (cautio legatorum servandorum causa; *Lenel* 514), rem salvam fore (při stipulaci Rem pupilli salv. fore; *Lenel* 515 ns.), ea re boni viri arbitratu usurum fruiturum (při stip. usfr.) anebo i plnění peněžné: quantam pecuniam iudicatus eris, tantam pecuniam dari (clausula de re iudicata ve stipulaci iudicatum solvi: *Lenel*, 509. 510) nebo: quanti ea res erit tantam pecuniam dari, reddi (stipulace Si cui plus a damni infecti: *Lenel*, 512. 527. 528.).

[19]) Paul. D. 46, 5, 6: In omnibus praetoriis stipulationibus, in quibus primo fieri aliquid, deinde, si factum non sit, poenam inferimus, poenae nomine stipulatio committitur. Při tom stipuluje se poenae nomine buď určitá částka peněžná (tak zpravidla při vadimoniích: Gai. 4, 186; *Lenel*, 495) nebo všeobecně „quanti ea res erit, tantam pecuniam dari" (v stipulacích Ratam rem a ex operis novi nuntiatione. *Lenel*, 516. 524).

[20]) Tak nepochybně při stipulatio pro praede litis et vindiciarum: Lenel, 503.

praetorských byla *clausula doli* („*dolum malum huic rei abesse afuturumque esse.*[21]) Také mohly do nich vkládány býti *exceptiones*[22]) nebo i doložka dedukční.[23])[24])

II. Nařizovati praetorskou stipulaci kautionální bylo magistratskou činností, o které učí pozdější právníci klasičtí, že *imperii magis est quam iurisdictionis.*[25]) Tím jest řečeno, že právo k tomuto opatření měli ze zákona pouze magistratové říšští (vrchní magistratové a *aediles curules*) nikoli též magistratové municipalní.[26]) Ale strany *res damni infecti* praetor delegoval svou pravo-

[21]) Venul. D. 46, 7, 19 pr. Novissima clausula iudicatum solvi stipulationis „*dolum malum abesse afuturumque esse*"; cf. eod. fr. 6. 19, 1. 2; 7, 9, 5 pr.; 35, 3, 3 pr.; 36, 3, 1 pr.; 37, 6, 5, 3; 39, 1, 21, 2; 46, 8, 19. 22, 7.

[22]) Exceptio „*si dominus non sit*" při satisdatio damni infecti: D. 39, 2, 7 pr. Praetor ait: „*Si controversia erit, dominus sit nec ne qui cavebit, sub exceptione satisdari iubebo*"; cf. D. eod. 22, 1, fr. 31, 1. Exceptio procuratoria ve stipulationes damni infecti a legatorum servandorum causa: D. 39, 2, 39, 3; 36, 3, 1, 15. Sr. *Lenel*, 359, 13; 515, 2. 3. 4; 527, 9.

[23]) Ulp. D. 16, 2, 10, 3: In stipulationibus quoque, quae instar actionum habent, *deductio* [compensatio] locum habet et secundum Iulianum tam in ipsa stipulatione quam in ex stipulatu actione poterit obici deductio [compensatio.] Sr. *Eisele*, Die Compensation, 38 ns.; *Lenel*, Savigny Zeitsch. 4, 118.

[24]) Příkladem buďtež zde uvedeny tyto formuláře praetorských stipulací, rekonstruované *Lenelem*. 1. *Stipulatio usufructuaria* (Lenel, 514): „Cuius rei usus fructus testamento Lucii Titii tibi legatus est, ea re boni viri arbitratu usurum fruiturum te et, cum usus fructus ad te pertinere desinet, id quod inde extabit restituturum iri dolumque malum abesse afuturumque esse spondesne? spondeo". 2. Stipulatio damni infecti (*Lenel*, 527): „Quod aedium loci operisve q. d. a. vitio, si quid ibi ruet scindetur fodietur aedificabitur, in aedibus meis intra . . . damnum factum erit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dari dolumque malum abesse afuturumque esse spondesne? spondeo". 3. Stipulatio ratam rem haberi (*Lenel* 516): „Quo nomine mecum acturus es, eo nomine amplius non esse petiturum eum, cuius de ea re actio petitio persecutio est erit, ratamque rem habiturum esse Lucium Titium heredemve eius eumve ad quem ea res pertinebit dolumque huic rei malum abesse afuturumque esse, quod si ita factum non erit sive quid adversus ea factum erit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dari spondesne? spondeo."

[25]) Ulp. D. 2, 1, 4: Iubere caveri praetoria stipulatione et in possessionem mittere imperii magis est quam iurisdictionis.

[26]) Paul. D. 20, 1, 26, 1 pr.: Ea quae magis imperii sunt quam iurisdictionis magistratus municipalis facere non potest.

moc ediktem všeobecně municipalním magistratům, byť i jen pokud šlo o nařízení *cautionis damni infecti* samy a o t. zv. *missio ex primo decreto,*[27]) ba sliboval i žalobu o náhradu proti obecnímu úředníkovi, který by opominul poskytnouti vyžádané od něho ochrany.[28]) V cisalpinské Gallii příslušelo právo, nařiditi stipulaci a satisdaci *damni infecti*, magistratovi municipalnímu již *ex lege Rubria.*[29]) Naproti tomu jistoty procesné (*vadimonium* a *stipulationes iudiciales*) mohly býti ukládány zajisté již ze zákona od každého majetníka soudní pravomoci, tedy i od magistrata municipalního.

Nešlo-li o právě dotčené jistoty procesné, při nichž strany bývaly již bez toho přítomny na soudě, bylo potřebí, toho, od něhož se žádalo poskytnutí kauce, postaviti před soud, což, jak se podobá, mohlo býti způsobeno nejen soukromým vyzváním, nýbrž také tím, že k návrhu žadatele kauce magistrat sám dal jeho odpůrce soudním zřízencem obeslati (*in ius educere*).[30])

Před soudním magistratem (*in iure*) bylo řízení strany praetorských stipulací zahájeno tím, že strana táhnoucí se k tomu, aby její odpůrce se jí zavázal praetorskou stipulací, vyžádala

[27]) Ulp. D. 39, 2, 1: Cum res damni infecti celeritatem desiderat et periculosa dilatio praetori videtur, si ex hac causa sibi iurisdictionem reservaret, magistratibus municipalibus delegandum hoc recte putavit. D. eod. fr. 4, 3: Duas ergo res magistratibus municipalibus praetor iniunxit, cautionem et possessionem, cetera suae iurisdictioni reservavit. Naproti tomu zůstala vrchnímu magistratu vyhražena t. zv. missio in possessionem ex secundo decreto (D. 39, 2, 4, 4) a právo, prodloužiti neb obnoviti lhůtu přičiněnou k stipulaci (D. 39, 2, 4 pr. fr. 15 ns.; D. 46, 5, 4). Sr. *Burckhard,* Die cautio damni infecti, str. 103. 482 ns.; *Karlowa,* Röm. Rechtsgeschichte, 2, 1242 ns.; *Lenel* 53 ns.

[28]) D. 39, 2, 4, 7 sq. Actio tato jest však vyloučena, jestliže municipium jest tak blízko hlavnímu městu, že kauci požadující mohl magistratu se non interponente obrátiti se na samého vrchního magistrata: D. 39, 2, 4, 9; *Burckhard* 484; *Lenel* 53; *Karlowa* u. m.

[29]) Lex Rubria (Bruns, Fontes I ns. 16) cap. XX; *Burckhard* 103 ns.

[30]) Lex Rubria c. XX l. 10: eum quei *in ius eductus* erit; viz *Bethmann-Hollweg* 2, 334, 35; *Burckhard,* 485, 66. *Kipp,* Die Litisdenuntiation als Prozesseinleitungsform im röm. Civilprozess (1887) 140, 17 má za to, že oněmi slovy mohla by býti míněna též soukromá in ius vocatio, dovolávajě se Gell. 13, 13, 4: eos a privato in ius quoque vocari est potestas. Laevinus, aedilis curulis, a *privato ad praetorem in ius est eductus,* sr. tamtéž str. 167.

si pro to (*postulare*) povolení magistratovo.[31]) Vzešel-li spor o to, zdali žádost za kauci jest odůvodněna, má o tom magistrat sám *summatim cognoscere*.[32]) Druhdy konalo se podrobnější šetření (*causae cognitio*) praetorem,[33]) druhdy pak stačilo místo toho *iusiurandum calumniae* (sr. studii XI, poz. 33), jako v tom případě, když kdo domáhal se toho, aby obeslanému bylo uloženo poskytnouti kauci *damni infecti*. Nepotřeboval tu prozatím ještě pokázati, že jest z osob, které jsou oprávněny žádati kauci, musil však přísahati, že nečiní návrhu svého *calumniae causa*, po případě, že jím zastoupený by byl postulaci nečinil *calumniae causa*.[34]) Žadateli jest volno, podati na odpůrce otázku (*in iure interrogare*), zda jest vlastníkem stavení, od něhož lze se obávati škody, a k jaké části. V tom případě pak, že by *in iure interrogatus* popřel křivě, že jest vlastníkem tohoto stavení, převedlo se ihned a trvale vlastnické právo k budově na domáhajícího se kauce.[35]) Bylo-li

---

[31]) Lex Rubria c. XX l. 9 (poz. 46); D. 39, 2, 7, pr. (poz. 34).

[32]) Ulp. D. 46, 5, 1, 9: Quod si sit aliqua controversia, ut puta si dicatur per calumniam desiderari, ut stipulatio interponatur, ipse praetor debet super ea re *summatim cognoscere* et cautum iubere aut denegare, cf. D. 36, 3, 5, 2; 36, 4, 3, 1 C. 6, 54, 1. V případě P. Quinktia praetor Cn. Dolabella otázku, zda Quinctius jest povinen zříditi svému odpůrci kauci iudicatum solvi, místo co by se sám s ní zabýval, odkazuje k rozhodnutí porotcovu prostředkem procesné sázky (sponsio praeiudicialis) srovn.: Cicero pro Quinctio 8, 30; ct. 27, 84. Sr. *Keller* Semestrium 1 ns.; *Bethmann-Hollweg* 2, 329. 789 ns.

[33]) Tak při kauci, kterou měl zříditi věřitelům pozůstalostním heres suspectus: D. 42, 5, 31 pr. cf. Gai. 4, 102, a při cautio damni infectil pokud šlo o určení lhůty končící jí ukládané, jež si praetor vyhražoval v ediktu: D. 39, 2, 7 pr. fr. 13, 15 — fr. 15 pr. — Cautio Si cui plus a t. zv. mitti in municipium (poz. 39) měly míti místo, jen si iusta causa esse videbitur: D. 35, 3, 4 pr.; 2, 8, 8, 6.

[34]) D. 39, 2, 7 pr.: Praetor ait: „*damni infecti suo nomine promitti, alieno satisdari iubebo ei, qui iuraverit non calumniae causa id se postulare eumve cuius nomine aget postulaturum fuisse, in eam diem, quam causa cognita statuero.*“ Lex Rubria c. 20 l. 9: . . . idque non k(alumniae) k(ausa) se facere iuraverit. Ulp. D. 39, 2, 13, 3: Quisquis iuraverit de calumnia, admittitur ad stipulationem, et non inquiretur, utrum intersit eius an non, vicinas aedes habeat an non habeat. *Burckhard* 270 ns. 486 ns.

[35]) Paul. D. 11, 1, 10: Non alienum est eum, a quo damni infecti stipulari velimus, *interrogare in iure*, an aedes eius vel locus sit, ex quo

sporno, zdali ten, kdo má poskytnouti kauci, jest vlastníkem budovy čili nic, musila býti učiněna *satisdatio sub exceptione*.[36])

Jestliže měla býti zřízena *satisdatio*, musili rukojmové býti dostateční (*idonei*).[37]) K rozhodnutí sporu, zda nabízení rukojmové jsou dostateční, býval dosazován od magistrata výpomocný *arbiter*.[38]) Jestliže žalovanému nebylo snadno, postaviti rukojmě v místě, kde byl žalován, mohlo, vykonal-li *iusiurandum de calumnia*, jemu býti *causa cognita* povoleno, dáti záruku v jiné obci, což bylo zváno *mittere* (*remittere*) *in municipium*.[39])

Jak *promittere* tak i *stipulari* mohlo se státi také od zástupce strany, zákonného nebo dobrovolného,[40]) a to, co se týče zástupcovy stipulace s tím právním účinkem, že bývala z ní udílena zastoupenému *causa cognita actio ex stipulatu utilis* přímo proti promisorovi.[41]) Druhdy byla taková *actio utilis* propouštěna

---

damnum timeatur, et pro qua parte, ut, si neget suum praedium esse nec caveat damni infecti, aut cedere aut, resistendum putaverit, quasi dolo versatus tradere compellatur. Jestliže spoluvlastník stavení interrogatus udá menší podíl, nežli jemu v pravdě přísluší, pozbude práva vlastnického k zatajenému podílu: D. 11, 1, 20, 2 coll. § 1 *Burckhard* 511 ns. *Demelius*, Die Confessio im röm. Civilprocess, 319. 321.

[36]) D. 39, 2, 7 pr.: Praetor ait: „*Si controversia erit, dominus sit nec ne qui cavebit, sub exceptione satisdari iubebo.*" Rukojmové se tu zaručují jen pod tou výminkou, že promissor není vlastníkem, „si dominus non esset" (sr. §): D. 39, 2, 22, 1 fr. 31, 1. Sr. *Burckhard* 471 ns. *Karlowa* 2, 1248; *Lenel 359, 15*; 527, 9.

[37]) D. 2, 8, 7 pr. fr. 8, 1—3.

[38]) O tomto arbiter ad fideiussores probandos constitutus nebo datus zmiňují se D. 2, 8, 9. 10; 4, 4, 7, 3; 49, 2, 2. Tento pomocník magistratův nesmí býti stotožněn s vlastním civilním porotcem (iudex arbiterve). Sr. *Heyrovský*, Sborník 4, 62.

[39]) D. Ulp. 2, 8, 7, 1: Si necessaria satisdatio fuerit et non facile possit reus ibi eam praestare, ubi convenitur: potest audiri, si in alia eiusdem provinciae civitate satisdationem praestare paratus sit. cf. D. 2, 8, 8, 4—6. Sr. *Lenel* 131. O tom, jak zde měla znít přísaha, sr. Ulp. D. 2, 8, 8, 5: sic iurare debet qui *in municipium remittitur*: „Romae se satisdare non posse et ibi posse, quo postulat remitti, idque se non calumniae causa facere".

[40]) Ulp. D. 46, 5, 3: Generaliter in omnibus praetoriis stipulationibus et procuratoribus satisdatur; cf. D. 36, 3, 14; 39, 2, 7 pr.; 46, 7, 3, 1—7.

[41]) Paul. D. 46, 5, 5: In omnibus praetoriis stipulationibus hoc servandum est, ut, si procurator meus stipuletur, mihi causa cognita

zastoupenému dokonce i bez předchozí *causae cognitio*, jako ze *stipulationes iudiciales* kognitora nebo prokuratora *praesentis* a ze všelikých praetorských stipulací, které učinil *actor municipum.*[42]) Osobě, která byla nezpůsobilá přijímati sliby (dítěti, obci), bývala *actio ex stipulatu* opatřována též tím, že stipulaci praetorskou učinil otrok její.[43]) Domáhal-li se kautionální stipulace zástupce, jehož moc zástupčí byla pochybná, musil dáti kauci *de rato.*[44]) Procesný zástupce, dožadující se na soudě stipulace, má stejnou povinnost defensní proti *actiones*, vzneseným na zastoupeného, jako ji má z ediktu zástupce nastupující *actione*, jako zase naopak povinnost zástupce žalobcova převzíti defensi zastoupeného proti všem *actiones*, proti tomuto podniknutým, zavírá také povinnost zastati se zastoupeného proti postulacím praetorské stipulace.[45])

Magistrat podle toho, zda nárok žadatelův shledal důvodným čili nic, nařídil zavázanému, aby vykonal žádanou promisi nebo satisdaci, nebo odepřel povolení (*cautum iubere aut denegare*).[46])

---

ex ea stipulatione actio detur (competat); pro stipulatio damni infecti: D. 29, 2, 18, 16.

[42]) D. 3, 3, 27 i. f. fr. 28 pr. D. 45, 1, 79; 3, 4, 10. — O cesi nároku ex stipulatu, vynutitelné per actionem mandati, sr. D. 43, 3, 1, 17; D. 17, 1, 8 pr.

[43]) D. 3, 4, 10; 27, 8, 1, 15; 46, 6, 2. 5. 6. O zvláštním opatření ve prospěch pupila při stipulatio Rem pupilli sr. D. 27, 8, 1, 15: Exigere autem cautionem magistratus sic oportet, ut pupilli servus aut ipse pupillus, si fari potest et in praesentiarum est, stipuletur a tutoribus, item fideiussoribus eorum rem salvam fore: aut, si nemo est qui stipuletur, *servus publicus* stipulari debet rem salvam fore pupillo, aut certe *ipse magistratus*. Plane ubi servus publicus vel ipse magistratus stipulatur, dicendum est utilem actionem pupillo dandam.

[44]) Ulp. D. 3, 3, 40, 1: Si stipuletur procurator damni infecti vel legatorum, debebit de rato cavere; cf. D. 36, 4, 3, 2; 39, 2, 39, 3; 46, 8, 20.

[45]) Ulp. D. 3, 3, 35, 2: Non solum si actio postulatur a procuratore, sed et si stipulatione legatorum vel damni infecti velit caveri: debebit absentem defendere. fr. 39 pr.: et in stipulationibus debet dominum defendere.

[46]) Lex Rubria c. XX l. 7 sq.: „Qua de re quisque, et a quo, damnei infectei ex formula restipularei satisve accipere volet, et ab eo quei ibei i(ure) d(eicondo) (praerit) postulaverit, idque non k(alumniae) k(aussa) se facere iuraverit: tum is, quo d. e. r. in ius aditum erit, eum, quei in

Co dotýče se vypravení stipulace, náleželo magistratovi také, povolovati změny v ustálených stipulacích.[47]) Ukládati lhůtu ve stipulaci, bývalo ponecháno stranám.[48]) Strany učiněné stipulace zůstavují se magistratovi pro budoucnost výklad užitých slov,[49]) potřebné změny a obnovení i zrušení její[50]) nebo i náprava *in integrum restitutione.*[51])

Odepřel-li zavázaný učiniti nařízenou jemu promisi nebo satisdaci, postihly jej právní ujmy různé podle případů: *denegatio actionis,*[52]) *translatio possessionis,*[53]) *missio in possessionem,*[54]) nebo propustila se proti němu *actio.*[55])

---

ius eductus erit, d. e. r. ex formula *repromittere* et, sei satis darei debebit, *satis dare iubeto decernito*". D. 46, 5, 1, 9 (poz. 32): et *cautum iubere* aut *denegare*; D. 36, 3, 14, 4: quotiens evidens res est; D. 36, 4, 1, 3. 4.

[47]) Ulp. D. 46, 5, 1, 10: Sed et si quid vel addi vel detrahi vel immutari in stipulatione oporteat, praetoriae erit iurisdictionis; D. 45, 1, 52 pr. Sr. D. 7, 9, 3, 2; Pap. 46, 8, 3 pr.: vulgaribus verbis de rato habendo haec adstruentur; fr. 22, 9. 10.

[48]) Paul. D. 2, 8, 8 pr.: De die ponenda in stipulatione solet inter litigatores convenire. si non conveniat, Pedius putat in potestate stipulatoris esse; sr. *Lenel* 131 č. 6.

[49]) Venul. D. 46, 5, 9: In praetoriis stipulationibus si ambiguus sermo acciderit, praetoris erit interpretatio: eius enim mens aestimanda est; cf. D. 45, 1, 52 pr.

[50]) Paul. D. 46, 5, 4: Praetoriae stipulationes saepius interponuntur, cum sine culpa stipulatoris cautum esse desiit. D. 46, 5, 10; 39, 2, 15 pr. — D. 2, 8, 8, 3. — D. 39, 2, 15, 1.

[51]) Paul. D. 2, 8, 8, 2: Si servus inveniatur, qui antequam iudicium accipiatur spopondit (fideiussit) iudicatum solvi: succurrendum est actori, ut ex integro caveatur. minori quoque viginti quinque annis succurrendum est.

[52]) Jako při stipulationes usufructuaria: D. 7, 1, 13 pr. cf. D. 7, 9, 7 pr.; Si cui plus: D. 35, 3, 1, 7; de conferendo: D. 37, 6, 1, 10. 13; legatorum: D. 16, 4, 10; de rato: D. 39, 1, 7; Paul. Cons. 3, 9; za splnění určení účelového: D. 32, 19.

[53]) Tato mohla nastati, když actione in rem žalovaný odepřel žalobci zříditi satisdationem pro praede litis et vindiciarum nebo iudicatum solvi. Viz *Heyrovský* Sborník 16, 337 ns.

[54]) Pro damnum infectum sr.: D. 39, 2, 7 pr.; pro missio in possessionem legatorum serv. c.: D. 36, 4; pro missio in bona hereditatis, nedá-li jistoty heres suspectus: D. 41, 5, 31.

[55]) Actiones aediliciae pro odepření stipulationis duplae: D. 21, 1, 28; actiones ficticiae ex stipulatione damni: Lex Rubria c. XX lin. 11 sq. 31 sq.; D. 39, 2, 7 pr. (*Lenel*, 360); actio utilis in adrogatorem: D. 1, 7, 19, 1.

V praetorském ediktu o municipalní jurisdikci nalézáme ustanovení, že je-li ten, na kterém se žádá *cautio damni infecti*, nepřítomen, má, předpokládajíc, že stala se prve *denuntiatio domum*, ihned nastoupiti *missio in possessionem* vadného stavení.[56]) Zase jinak se měla věc podle zákona Rubriova v Gallii cisalpinské. Podle jmenovaného zákona v případě tom, že *cautio damni infecti*, nařízená dekretem municipalního magistratu, nebyla poskytnuta, neměla býti povolena *missio in possessionem*, nýbrž měl obecní magistrat, kdyby hrozící škoda byla již nastala, propustiti škodujícímu *iudicium* na náhradu, jakoby jistota jemu byla od odpůrce řádně plněna.[57])

[56]) D. Ulp. D. 39, 2, 4, 5: Praetor ait: „*dum ei, qui aberit, prius domum denuntiari iubeam*". abesse autem videtur et qui in iure non est: verecunde autem praetorem denuntiari iubere, non extrahi de domo sua. sed „*domum, in quam degit, denuntiari*" sic accipere debemus, ut et si in aliena domo habitet, ibi ei denuntietur, quod si nec habitationem habeat, ad ipsum praedium erit denuntiandum vel procuratori eius vel certe inquilinis. Pro případ, že by nebylo nikoho, cui denuntietur, doporučuje se v § 6 „libellum ad ipsas aedes proponere". Sr. o denuntiari domum též lex Iulia municip. l. 35 sq. *Wieding*, Der Justinianische Libellprocess, 1865, 304 ns., *Bethmann-Hollweg*, 2, 733 ns. 774, 93, a *Burckhard* 484 ns. spatřují v této denuntiatio obsílku *úřední* (denuntiatio ex auctoritate), která předpokládala, že předcházela obsílka soukromá. *Baron*, Der Denuntiationsprocess (1887) 99 ns., odchyluje se od nich jen v tom, že nežádá předchozí soukromou obsílku. *Kipp*, Litisdenuntiation, 164 ns. a Pauly-Wissowa Real-Encykl. 5, 1, 222, pokládá za možné, že denuntiare domum bylo čistě *soukromou* denuntiací. Z okolnosti té, že uvedené ustanovení jest částí ediktu, odnášejícího se k soudní pravomoci magistratů municipalních (*Lenel* 53 ns.), usuzuje *Kipp*, 165 ns., správně, že denuntiatio domum mohla býti podmínkou pouze pro dekret nařizující kauci nebo, což spíše se zamlouvá, pro missio ex primo decreto. Tak i *Karlowa* 2, 1243.

[57]) Lex Rubria c. XX l. 12 sq.: Quei eorum ita non repromeisserit aut non satis dederit, sei quid interim damni datum . . . erit: tum mag(istratus) . . . d. e. r. ita ius deicito iudicia dato iudicareque iubeto, perinde atque sei d. e. r., quo ita postulatum esset, damnei infectei ex formula recte repromissum satisve datum esset. Pro iudicium toto mělo užito býti formulářů v zákoně samém uvedených, jednoho (lin. 22 sq.) v případě tom, že nebyla plněna repromissio, druhého (lin. 32 sq.) v případě, že nestala se satisdatio: Podle nich měl žalovaný býti odsouzen, jako kdyby se byl zavázal stipulatione, quam is quei Romae inter peregreinos ius deicit in albo propositam habet. *Burckhard* 105 ns. 525 ns., *Karlowa* 2, 1239 ns.

IX.

Missiones in possessionem.[1])

I. *Missio in possessionem* jest povolení dané od vrchního magistrata,[2]) aby žadatel k pojištění nebo provedení svého právního nároku uvázal se v držení těch neb oněch cizích věcí. Předmětem tohoto uvedení v držbu jsou buď jednotlivé věci (*missio in rem, in possessionem rei*) nebo celé jmění někoho nebo jiný majetkový soubor, na př. dědictví (*missio in bona, in possessionem bonorum*). *Missio in possessionem singularum rerum* má místo hlavně v případu tom, že nebyla dána *cautio damni infecti*, kdež povoluje se žadateli, by vzal v držení věc hrozící škodou.[3]) Z *missiones in bona jsou:*[4])

1. *Missio in possessionem rei servandae causa.* Slíbena byla a upravena od praetora řadou ediktů, odnášejících se k jednotlivým různým podstatám skutkovým a sestavených většinou v ediktu pod titulem *Quibus ex causis in possessionem eatur.*[5]) Měla místo obzvláště:

a) proti odsouzenému žalovanému (*iudicatus*), neučinil-li zadost rozsudku.[6]) Odsouzenému rovnal se *certae pecuniae con-*

---

[1]) *Keller* § 78; *Rudorff* § 57; *Bethmann-Hollweg* 2, § 120; *Bachofen*, Das röm. Pfandrecht 1 (N 27), 281 ns.; *Hellmann*, Festg. f. Planck (1887) 231 ns.; *Naber* Mnemosyne N. S. 25, 282 ns.; *Girard*, Man. 1052; *Bertolini* 3, 26 ns.

[2]) „In possessionem mittere magis imperii est quam iurisdictionis“ (Ulp. D, 2, 1, 4) a nepřísluší tedy magistratům municipálním (Paul. D. 50, 1, 26, 1: Magistratibus municipalibus non permittitur bona rei servandae causa iubere possideri aut dotis servandae causa vel legatorum servandorum causa.

[3]) Viz D. 42, 4, 1 (poz. 4) O jiných případech, kdy povoluje se missio in singulas res, zmiňuje se D. 42, 4, 7, 17 a Paul. 4, 1, 15 cf. D. 31, 89, 7.

[4]) Ulp. D. 42, 4, 1: Tres fere causae sunt, ex quibus in possessionem mitti solet: rei servandae causa, item legatorum servandorum gratia et ventris nomine. damni enim infecti nomine si non caveatur, non in universorum nomine fit missio, sed rei tantum, de qua damnum timetur.

[5]) Cic. pro Quinctio c. 19 § 60 uvádí stručně jednotlivé vložky ediktové sem spadající. Sr. *Lenel* 397 ns. a H. R. *Engelmann*, Die Voraussetzungen der missio in bona servandae causa, 1911.

[6]) Gai. 3, 78: Bona veneunt aut vivorum ut mortuorum: vivorum veluti eorum qui fraudationis causa latitant nec absentes defenduntur;

fessus[7]) a pro dluh žalovaný, který jsa přítomen *in iure* odepíral spoluúčinkovati náležitým způsobem k ustavení právní rozepře (*se iudicio uti oportet non defendit*);[8])

b) proti dlužníkovi, který postoupil *ex lege Iulia* své jmění dobrovolně věřitelům;[9])

c) *Missio in bona indefensi* povolovala se v různých případech, které setkávaly se v tom, že žalovaný se vůbec nepostavil in iure a nepřevzal též nikdo jiný zaň defensi.[10]) Sem patří především případy, kdy žalobci nebylo lze zastihnouti odpůrce, jako když tento, postaviv vindexa, nedal se později nalézti žalobcovi[11]) nebo když se skrýval úmyslně, aby žalobě unikl,[12]) nebo byl nepřítomen v místě soudním, předpokládajíc ještě, že nebyl také nikým jiným řádně obhajován.[13]) Dále měla *missio in bona* místo proti žalovanému, který nemaje sám způsobilosti procesné, jako jsa nedospělcem, choromyslným, marnotratníkem nebo právnickou osobou, nebyl při zahájení procesu zastoupen ani svým zákonným zástupcem ani jiným defensorem.[14]) Důvodem pro missio in possessionem bonorum mohla býti též okolnost ta, že právní osobnost dlužníkova zanikla a nikdo nepřevzal defensi

---

item eorum qui ex lege Iulia bonis cedunt; item iudicatorum post tempus quod eis... ad expediendam pecuniam tribuitur. mortuorum bona veneunt veluti eorum quibus certum est neque heredes neque bonorum possessores neque ullum alium iustum successorem existere.

[7]) K němu vztahuje se výrok Paul. D. 42, 2, 1: Confessus pro iudicato est. Viz lex Rubria c. XXI a C. 6, 31, 4. Sr. *Demelius*, Confessio, 111 ns. 127; *Lenel* 394. 398.

[8]) Lex Rubr. c. XXII. Sr. podrobnější výklady, jež podává *Heyrovský*, Sborník 17, 334 ns.

[9]) Gai. 3, 78 (poz. 6); C. 2, 11, 11; *Lenel* 399.

[10]) O případech těch pojednal zevrubněji *Heyrovský* ve Sborníku 17, 348—358.

[11]) D. 42, 4, 2 pr.; *Lenel* 71 ns.

[12]) Gai. 3, 78 (poz. 6): Cic. pro Quinctio 19, 60: tracta edictum „*Qui fraudationis causa latitarit*"; D. 42, 4, 7, 1: Praetor ait: *Qui fraudationis causa latitabit, si boni viri arbitratu non defendetur, eius bona possideri vendique iubebo. Lenel,* 400.

[13]) Cic. pro Quinctio 19, 60: ... edictum *Qui absens iudicio defensus non erit*; Gai. 3, 78 (poz. 6); D. 42, 4, 6, 1; *Lenel* 400 ns.

[14]) D. 42, 4, 3 fr. 5 pr. 1. 2; *Lenel* 399. — D. 42, 4, 7, 9—12. — D. 3, 4,, 1, 2 fr. 8; *Lenel* 99. 100.

pro dluhy jeho, jak tomu bylo, když dlužník zemřel, nezanechav dědice[15]) nebo byl postižen *capitis deminutione.*[16])

d) *Missio dotis servandae causa* byla udílena manželce v majetek manželův k pojištění nároku na vrácení věna.[17])

2. *Missio in possessionem legatorum vel fideicommissorum servandorum causa* propouští se odkazovníkovi, jemuž byl odkaz (*legatum* nebo *fideicommisum*) zanechán pod výminkou nebo s lhůtou odkládací, jestliže obtížený nezřídí jemu jistotu pro budoucí splnění odkazu (sr. nahoře studii VIII, k poz. 10 a 54). Odkazovník obdržuje tím povolení, uvázati se v držbu statků, které se dostaly obtíženému z dědictví.[18]) *Missio* tato tato se zrušuje, kdykoli se plní později *cautio.*[19]) Z reskriptu císaře Karakaly uděluje se odkazovníkovi, jestliže obtížený nesplnil odkaz do šesti měsíců po té, co byla naň vznesena žaloba, *missio* i ve vlastní jmění obtíženého, by se uspokojil z plodů (t. zv. *missio Antoniniana*).[20])

3. K zabezpečení práva dědického uděluje se *missio in possessionem* dědictví:

a) *ventris nomine* ženě jsoucí útěžkem s dítětem, které, narodí-li se, bude povoláno děditi;[21])

---

[15]) Cic. pro Quinctio 19, 60 . . . edictum *Cui heres non extabit*; Gai. 3, 78 (poz. 6) D. 49, 14, 1, 1; *Lenel* 401.

[16]) Cic. pro Quinctio 19, 60 . . . edictum *Qui exsilii causa solum verterit*; D. 4, 5, 7, 2. 3; I. 3, 12, 1; *Lenel* 405. O capitis deminutio minima viz D. 4, 5, 2, 1 a Gai. 3, 84: . . . utilis actio datur rescissa capitis deminutione, et, si adversus hanc actionem non defendantur, quae bona eorum futura fuissent, si se alieno iuri non subiecissent, universa vendere creditoribus praetor permittit; cf. 4, 83. 80; D. 15, 1, 42 a I. 3, 10, 3; *Lenel* 113 ns.

[17]) D. 6, 1, 9; 44, 3, 15, 4; 46, 3, 48; 50, 1, 26 C. 7, 72, 8. *Karlowa* RG. 2, 1183 ns. *Lenel*, 293.

[18]) D. ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum causa esse licet 36, 4; C. ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum servandorum causa mittatur et quando satisdari debeat 6, 54; *Lenel* 357.

[19]) D. 36, 3, 11 D. 36, 4, 5, 1 fr. 6, 1.

[20]) D. 36, 4, 5, 16—25 C. 6, 54, 6.

[21]) D. de ventre in possessionem mittendo et curatore eius 37, 9; D. 40, 4, 13, 3; B. W. *Leist*, Glücks Comment B. 37. 38, IV, 1 ns. *Lenel*, 335.

b) *ex edicto Divi Hadriani* dědici, ustanovenému v testamentu zevně bezvadném.[22])

II. *In possessionem missus,* ujav se z povolení magistratova držení, obdržuje tím věci zpravidla pouze v detenci (*in possessione esse*) a opatrování (*custodia et observantia*),[23]) a to jen vedle posavadního držitele. *Missio ex edicto Hadriani* však zjednala držení ve smyslu právnickém (*possidere, possessio*).[24]) Také když ke *cautio damni infecti* zavázaný zpečoval se, *de damno cavere,* magistrat povoloval žadateli především pouze, aby vzal v detenci stavení škodou hrozící vedle posavadního držitele (t. zv. *missio ex primo decreto*), ale když tento i poté setrval v odepírání kauce, udílel proti němu po čase a *causa cognita* novým dekretem (*ex secundo decreto*) *missionem,* čímž *missus* nabýval k stavení výlučného držení (*possessio*) ba i praetorského vlastnictví.[25]) Všeobecně bylo pak právo, jehož nabyl *missus* k věci, v jejíž držení se byl uvázal, podřazeno pojmu práva zástavního a zváno přímo *pignus,* podrobněji *pignus praetorium.*[26]) Od Justiniana byla s ním spojena *actio hypothecaria.*[27]) Právo prodeje (právo k *venditio bonorum*) poskytovala zpravidla *missio in bona*

---

[22]) Paul. 3, 5, 14—18; C. de edicto d. Hadriani tollendo et quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur 6, 33. *Leist,* II, 437 ns.

[23]) Paul. D. 41, 2, 3, 23: qui creditorem rei servandae causa vel quia damni infecti non caveatur, mittit in possessionem vel ventris nomine, non possessionem, sed custodiam rerum et observationem concedit; cf. D. 36, 4, 5 pr.; 41, 2, 10, 1; 42, 4, 12; 43, 17, 3, 8.

[24]) Ulp. D. 36, 4, 5 pr.: Simul cum eo possidere iubetur; D. 39, 2, 15, 20; 36, 4, 5, 22.

[25]) D. 39, 2, 7 pr. Praetor ait: „. . . *eum, cui ita non cavebitur, in possessionem eius rei, cuius nomine ut caveatur postulabitur, ire et, cum iusta causa esse videbitur, etiam possidere iubebo*". Ulp. D. eod. 15, 16: Secundo decreto a praetore dominus (constituitur).

[26]) Ulp. D. 13, 7, 26 pr. Non est mirum, si ex quacumque causa magistratus in possessionem aliquem miserit, *pignus constitui,* cum testamento quoque pignus constitui posse imperator noster cum patre saepissime rescripsit, cf. eod § 1; D. 10, 2, 18, 6; 27, 9, 3, 1; 41, 4, 12; 41, 5, 2 pr.; 42, 5, 25; C. 6, 54, 3. 5; C. de praetorio pignore 8, 21; Steph. sch. 1 ad Bas. 25, 1, 26. — *Bachofen* 425 ns.; *Naber,* 282 ns. *Manigk,* Pfandrechtl. Untersuchungen. (1901) 19 ns.

[27]) C. 8, 21, 2, 1.

rei servandae causa.[28]) Ostatní *missiones* (nahoře I 2-3) právo to v zápětí neměly.

III. Ochraně práva, vzešlého *missione in possessionem*, sloužily různé právní prostředky:

1. Pro všechny případy *missionis in bona* byla propuštěna *actio in factum* na náhradu škody proti každému, kdo by *dolo malo* bránil oprávněnému v ujetí se držby majetku nebo vypudil jej z ní.[29])

2. Zvláštními *interdikty* jsou chráněny pro případ ten, že by *missus in possessionem* nebyl připuštěn od odpůrce k držení, *missiones legatorum*[30]) *vel fideicommissorum* (poz. 30), *ventris*[31]) a *damni infecti nomine.*[32])

---

[28]) Venditio bonorum bývala tu od magistrata povolena současně s missio in bona; Lex Rubr. c. XXII l. 46 sq.: *praetor . . . bona eorum possideri proscribive veneireque iubeto*; Gai. 3, 78 (poz. 6). 84 (poz. 16); D. 42, 4, 7, 1 (poz. 12). Výjimka byla učiněna v ediktu pro nedospělce a toho, kdo byl nepřítomen ve věcech státních. Věřitelům, kterým byla proti jmenovaným povolena missio in bona, odepírala se venditio bonorum. Viz edikt u Paul. D. 42, 4, 6, 1: „Et eius, cuius bona possessa sunt a creditoribus, veneant, praeterquam pupilli et eius, qui rei publicae causa sine dolo malo afuit.“

[29]) Ulp. D. 43, 4, 1 pr.: Ait praetor: „*Si quis dolo malo fecerit, quo minus quis permissu meo eiusve, cuius ea iurisdictio fuit, in possessionem bonorum sit, in eum in factum iudicium, quanti ea res fuit, ob quam in possessionem missus erit, dabo*“. 2: Est autem generale hoc edictum: pertinet enim ad omnes, qui in possessionem a praetore missi sunt; cf. eod. 1, 1, 1. 3. 4; D. 43, 4, 3, 2; Gai. 4, 177. — *Lenel* 408; *Ubbelohde*, Die Interdicte des röm. Rechts, 3, 191 ns.

[30]) Ulp. D. 36, 4, 5, 27: Missus in possessionem si non admittatur, habet interdictum propositum; cf. D. 43, 4, 1, 8 Utiliter bylo interdictum to vztaženo na missio in possessionem *fideicommissi* servandi causa a na t. zv. missio Antoniniana: D. 43, 4, 1, 3 pr. 1. *Lenel* 438 ns. *Ubbelohde* 3, 208 ns.

[31]) Ulp. D. 43, 4, 3, 2: Praetor ventrem in possessionem mittit, et hoc interdictum prohibitorium et restitutorium est; D. eod. 3, 3. — *Lenel* 439; *Ubbelohde* 3, 213 ns.; *Berger* Sav 3. 36, 212 ns.; R E 9, 2, 1657.

[32]) Ulp. D. 43, 4, 4 pr. Per interdictum etiam ei subvenit praetor, qui damni infecti ab eo in possessionem missus est, ne ei vis fiat. Inter-

3. *Damni infecti in possessionem missus* mohl místo, co by odpor, se kterým se setkal při uvazování se v držbu, překonal ihned interdiktem *ne vis fiat ei qui in possessionem missus est* (poz. 32), vyčkati, až by škoda, kterou stavení hrozilo, skutečně nastala a pak nastoupiti na odpůrce *actione in factum* o plnění toho, čeho bylo lze požadovati na něm, kdyby byl dal skutečně kauci pro *damnum infectum*.[33])

4. *Missi in possessionem legatorum* nebo *fideicommissorum servandorum causa* nebo *missione Antoniniana* mohli, když jim bylo zabraňováno, by se neujali držby, místo co by usilovali o vydání interdiktu (č. 2) a na základě jeho o provedení řízení porotního, dosíci též toho, že magistrat dal uvedení v držbu přímo provésti svými zřízenci nebo i obecními úředníky, což označuje se jako *extraordinaria exsecutio*.[34])

---

dictum toto mělo stálou excepci „si eo nomine ex edicto meo promissum satisve datum non est neque per illum stat, quo minus ita promittatur satisve detur": D. 43, 4, 4, 1. Interdikta tohoto užiti může také ex secundo decreto missus, ačkoli tomu přísluší též právní ochrana juristického držitele a bonitarního vlastníka, zvláště interdictum Unde vi a Publiciana actio: D. 39, 2, 18, 15. — *Burckhard*, 571 ns.; *Lenel* 453; *Ubbelohde*, 3, 217 ns.

[33]) D. 39, 2, 7 pr. Praetor ait: . . . „*in eum, qui neque caverit neque in possessione esse neque possidere passus erit, iudicium dabo, ut tantum praestet, quantum praestare eum oporteret, si de ea re ex decreto meo eiusve, cuius de ea re iurisdictio fuit quae mea est, cautum fuisset*"; cf. D. eod. 4, 2. fr. 15, 36 fr. 18, 13—15; D. 43, 4, 4, 2. *Burckhard* 584 ns.; *Lenel* 360; *Ubbelohde* 3, 219 ns.; *Karlowa* 2, 1252. V lex Rubria c. XX propouští se actio stejného obsahu již na podkladě tom, že byla odepřena cautio. Sr. poz.

[34]) Ulp. D. 36, 4, 5, 27: Missus in possessionem si non admittatur, habet interdictum propositum: aut per viatorem aut per officialem praefecti aut per magistratus introducendus est in possessionem. 23, 4, 3 pr. . . . potestate eius inducendus est in possessionem, qui eum misit. § 1 . . . poterit uti et extraordinaria exsecutione; cf. D. 36, 4, 5, 23; 25, 5, 1, 2. Sr. *Hartmann-Ubbelohde*, Ueber d. röm. Gerichtsverfassung, 1886, 511 ns.; *Ubbelohde*, Interdicte, 2, 379 ns.; 3, 209 ns.; *Heyrovský*, Sborník, 11, 369, 371 ns.; *Stamler*, Nichtförmliches Gerichtsverfahren (1911), 82.

X.

Procesné jistoty.[1])

Aby byly pojištěny provedení a úspěch procesu, musily býti mnohdy zřízeny *in iure* zvláštní jistoty. Jistota (*cautio*) v procesu doby klasické zřizovala se stipulací. *Stipulatio* taková náleží mezi *stipulationes praetoriae*, a to mezi *iudiciales* (viz studii VIII k poz. 6) a bývala, jsouc pojištěna rukojměmi, satisdací (studie VIII, poz. 13). Pro otázku, zda a která procesní *cautio* má býti poskytnuta, bylo především rozhodno, zdali jsou činny v procesu strany samy nebo zástupcové jejich. Zde bude jednáno pouze o případu prvním,[2]) v němž bude zase rozeznávati, zdali jde o *agere in rem* nebo o *agere in personam*.

I. Při *actiones in rem*[3]) jest povinna dáti jistotu strana ta, která drží věc po dobu procesu.

1. *Legis actio sacramento in rem* byla nezbytně *actio duplex*, při níž každá strana, zastávajíc právo vlastnické skutky i slovy (*vindicare* a *contra vindicare*), byla žalobcem, zároveň však i žalovaným a stejně jako druhá povinna dokázati svoje právo.[4]) Posavadní faktické držení sporné věci pak, jako nemělo účinku na toto stejné postavení procesných stran, nebylo též rozhodno pro otázku, kdo z nich má držeti věc po dobu procesu. O ní rozhodl teprve magistrat. Když totiž bylo vykonáno *vindicare* a

---

[1]) *Schirmer*, Über d. prätorischen Judicialstipulationen, 1853; *Keller* § 56; *Rudorff* § 73; *Bethmann-Hollweg*, 2, § 104; *Lenel* 130 ns.; *Bertolini* 1, 295 ns.

[2]) O kaucích, které se požadovaly v případě tom, že proces byl veden *zástupcem*, pojednáno bylo již ve studii č. V; Sborník XIV, str. 244 ns.

[3]) O procesích těch jedná souborně: *Wetzell*, Der röm. Vindikationsprocess, 1845. Viz též *Girard*, Manuel 336 ns.; R. *Leonhard*, Pauly-Wissowa R E 2 R. I 557 ns.

[4]) Gai. 4, 16: qui vindicabat, festucam tenebat, et ita dicebat: „*Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio secundum suam causam; sicut dixi, ecce tibi vindictam imposui*“ et simul homini festucam inponebat. adversarius eadem similiter dicebat et faciebat. cum *uterque vindicasset* etc. deinde qui prior vindicaverat, dicebat ...; adversarius quoque dicebat similiter. O „vindicare“ a „contra vindicare“ sr. Gai. 1, 134; 2, 24.

contra vindicare, vzájemné *provocare sacramento* a *postulare iudicem*, magistrat upravil držbu pro trvání procesu tím, že přiřknul té neb oné straně prozatímní držení sporné věci (*vindicias dicere, dare, decernere*).[5]) Toto prozatímné udělení držby jedné straně neměnilo však ničeho na stejném procesném postavení obou stran, obzvláště co dotýče se břemene důkazního.[6]) Komu by *vindiciae* měly býti dány, o tom rozhodoval praetor zpravidla podle volného uvážení svého.[7]) Odchylka odtud byla v procesích meži římským státem a občanem, ježto v nich *vindiciae* byly udíleny vždycky státu.[8]) V procesu o svobodu pak, jenž se projednával také *legis actione sacramento* s *vindicare in libertatem*

---

[5]) Gai. 4, 16: postea praetor secundum alterum eorum *vindicias dicebat*, id est interim aliquem possessorem constituebat, eumque iubebat *praedes* adversario dare *litis et vindiciarum*, id est rei et fructuum, *Festus* v. vindiciae; Gloss. Philox. v. vindiciae; Cic. pro Mil. 27, 74; Arnob. 4, 16.

[6]) Že praetorské udělení vindicií nebylo rozhodnutím o tom, kdo jest držitelem, prokazuje jasně Gajův výklad (poz. 5), podle něhož „vindicias dicebat" znamená „*interim* aliquem *possessorem constituebat*"; sr. *Lotmar*, Zur legis actio sacramento in rem, 85 ns.; *Brinz*, Zur Contravindication 1877, 129 ns. Mínění, že vindicias dicere určovalo zároveň role stran, tak že strana, které vindiciae byly přiřčeny, zaujímajíc nyní samojediná postavení žalovaného, byla tím osvobozena od břemene důkazního (*Keller*, 68; *Wetzell* 3 ns.; *Bethmann-Hollweg* 1, 144. 182, 7; *Bekker* Aktionen 2, 207; *Huschke*, d. Multa u. d. Sacrament, 1874, 459) jest v příkrém odporu s dupliciton starého vindikačního procesu a nyní všeobecně opuštěno. Sr. *Eck*, Dopellseitige Klagen (1870) 10 ns.; *Jhering* Geist d. röm. R., 3, 93. 102, 129 c; Besitzschutz, 32 ns.; *Karlowa*, Der röm. Civilprocess zur Zeit d. Legisaktionen, 85 ns.; P. *Krüger*, Kritische Versuche, 1870, 74; *Wach* u. Keller poz. 210; *Dernburg*, Entwicklung u. Begriff d. jurist. Besitzes, 1883, 39 ns.; *Jobbé-Duval*, Etudes sur l'histoire de la procédure civile chez les Romains, I (1896) 352 ns.; *Stintzing*, Beiträge, 66 ns.

[7]) Gai. 4, 16: praetor secundum *alterum* eorum vindicias dicebat, id est *aliquem* possessorem constituebat. Proti mínění s tímto výrokem se nesnášejícímu, že praetor udílel vindicie vždycky držiteli (tak na př. *Bethmann-Hollweg* 1, 142 ns.; *Bekker*, Sav. Z. 5, 150 ns.; B. W. *Leist*, Der röm. Erbschaftsbesitz (1870) 140 ns.; *Cuq*, Manuel 393, 6), vyslovili se *Jhering*, 3, 102, 129 c. *Brinz*, na u. m., 130 ns.; *Dernburg*, na u. m.; *Girard*, Org. I 72, 2; *Jobbé-Duval*, 328 ns.; *Starcke*, Der Besitz bei der Erbschaftsklage (1905), 12 ns.; *Bertolini* 1, 112, 1.

[8]) Festus, s. v. vindiciae: Cato in ea, quam scribsit L. Furio de aqua: „. . . praetores secundum populum vindicias dicunt".

a *contra vindicare in servitutem* nebo naopak, měly, jak ustanovoval zákon 12 desk, *vindiciae* býti dány vždycky ve prospěch svobody (*secundum libertatem*).[9])

Strana, která obdržela *vindiciae*, musila dáti svému odpůrci *praedes litis et vindiciarum*, t. j. postaviti jemu rukojmě za to, že prosoudí-li ona, vydá jemu spornou věc i s plody mezitím z ní těženými.[10])

2. Když dostalo se držbě právní ochrany interdikty *retinendae possessionis*, vznikly jako formy jednostranného procesu vindikačního proti držiteli nejprve *agere in rem per sponsionem* později *agere per formulam petitoriam*. V obojím řízení úloha žalovaného (*partes rei, possessoris*) připadá povždy držiteli sporné věci, úloha žalobce (vindikanta) a tím i břemeno důkazní (*partes actoris, petitoris, onus petitoris*) nedržiteli a pojímá procesní *sponsio* i *formula petitoria* pouze žalobcovo tvrzení věcného

---

[9]) Liv. 3, 44, 11. 12: Advocati (Verginiae) . . . postulant, ut (Ap. Claudius) . . . lege ab ipso lata *vindicias det secundum libertatem*; cf. Liv. 3, 56, 4. 6; Dion. 11, 30; Pomp. D. 1, 2, 2, 2. Sr. *Maschke*, Der Freiheitsprozess, str. 30 ns.

[10]) Gai. 4, 16 (poz. 5). 94: . . . olim, cum lege agebatur, *pro lite et vindiciis*, id est pro re et fructibus a possessore petitori *dabantur praedes*. Ps. Ascon. in Verr. II, 1, 45; *Hilse*, De praedibus litis et vind. et stipulatione pro praede l. et vind., 1860. Hledíce k tomu, že v definicích antických gramatiků uvádí se jako subjekt, kterému se zavazují *praedes*, všude pouze populus (Varro, l. l. 5, 40; 6, 74; Festus, v. Manceps a Praes) a kdekoli se jedná o jednotlivé případy, užívá se jich na veskrz jen k zabezpečení pohledávek státu nebo obcí, soudili a soudí i nejnověji mnozí, že také praedes litis et vindiciarum zastavovaly se ne procesnému odpůrci, nýbrž státu. Tak *Mommsen*, Stadtrechte, 468; *Girard*, Org. I 132, 2; Manuel, 751, 1; *Cuq*, Manuel, 294, 2; *Bertolini*, 122. Ale Gajus po dvakráte, mluvě po každé co nejjasněji a důrazně, uvádí, že praedes litis et vindiciarum na rozdíl od praedes sacramenti zavazujících se praetorovi, příjemce vindicií měl zastaviti *odpůrci* svému: Gai. 4, 16: eumque iubebat praedes *adversario* dare; alios autem praedes ipse *praetor* accipiebat sacramenti. 94: a possessore *petitori* dabantur praedes. Nezbývá než v zastavení těchto praedes soukromé osobě spatřovati výjimku od pravidla: Viz i samého *Mommsena* v pozdějším dodatku v Ges. Schriften I, 1, 359; k tomu *Göppert*, ZRG. 4, 268; *Jobbé-Duval*, 339 ns.; *Viard*, Le Praes, 29 ns.; *Perozzi*, Institutioni, 2, 157; sr. též *Karlowa*, RG. 2, 50 ns.

nebo dědického práva.[11]) Je-li držení mezi stranami sporné, rozhodne se nejprve řízením *ex interdicto Uti possideis* nebo *Utrubi* o tom, která z nich jest držitelem a tím bude míti při nastávající jednostranné vindikaci výhodnější postavení žalovaného (*commodum possessionis*).[12]) Ž a l o v a n ý pak, podržuje věc pro dobu procesu, musí právě proto v ž d y c k y p o s k y t n o u t i vindikantovi j i s t o t u.[13]) Naproti tomu žalobce nastupující *in rem actione*, není nikdy povinen k satisdaci.[14])

Jistota byla poskytována od žalovaného při *agere per sponsionem* skrze *stipulatio* (*cautio, satisdatio*) *pro praede litis et vindiciarum*, při *agere per formulam petitoriam* pak skrze *stipulatio* (*satisdatio, cautio*) *iudicatum solvi*.[15]) Zřizovány bývaly tyto *cau-*

---

[11]) Gai. 4, 91: in rem actio duplex (est), aut enim *per formulam petitoriam* agitur, aut *per sponsionem* (92). Petitoria autem formula haec est, qua actor intendit rem suam esse (93). Per sponsionem hoc modo agimus: provocamus adversarium tali sponsione: *Si homo, quo de agitur, ex iure Quiritium meus est, sestertios XXV nummos dare spondes?* deinde formulam edimus qua intendimus sponsionis summam nobis dari oportere; qua formula ita demum vincimus, *si probaverimus rem nostram esse.* Formula petitoris měla intenci, znějící „Si paret rem q. d. a. ex iure Quiritium A. Agerii esse" (Cic. in Verr. II 2, 12, 31; Gai. 4, 34. 36. 41. 45—86). O tom, že zde jest na vindikantovi, aby dokázal svoje právo vlastnické, sr. D. 6, 1, 9; 20, 1, 3 pr.

[12]) Gai. 4, 148: Retinendae possessionis causa solet interdictum reddi, cum ab utraque parte de proprietate alicuius rei controversia est, et ante quaeritur, uter ex litigatoribus possidere et uter petere debeat. cuius rei gratia comparata sunt Uti possidetis et Utrubi; D. 6, 1, 24: ... longe commodius est ipsum possidere et adversarium ad onera petitoria compellere quam alio possidente petere; Ulp. D. 43, 17, 1, 2. 3.

[13]) Gai. 4, 89: Si in rem tecum agam, satis mihi dare debes: aequum enim visum est te ideo quod interea tibi rem, quae an ad te pertineat dubium est, possidere conceditur, cum satisdatione mihi cavere, ut si victus sis nec rem ipsam restituas nec litis aestimationem sufferas, sit mihi potestas aut tecum agendi aut cum sponsoribus tuis; cf. I. 4, 11, pr.

[14]) Gai. 4, 96: Ipse autem qui in rem agit, si suo nomine agat, satis non dat; cf. I, 4, 11, pr.

[15]) Gai. 4, 91, kde po slovech, uvedených v poz. 11, se praví: siquidem per formulam petitoriam agitur, illa stipulatio locum habet, quae appellatur *iudicatum solvi*, si vero per sponsionem, illa quae appellatur *pro praede litis et vindiciarum.* 94: ideo autem appellata est pro praede litis et vindiciarum stipulatio, quia in locum praedium successit, qui

tiones přímo před litiskontestací.[16]) Přes rozdíly ve znění svém,[17]) zakládající se hlavně v tom, že obsah rozsudku, k němuž bylo hleděno ve stipulacích, byl různý podle toho, kterého řízení bylo užito,[18]) měly oboje *stipulationes* poskytnouti přece jen pojištění podstatně stejné. I obsahovaly obě *stipulationes* tři sobě podobné hlavní kusy (*clausulae, partes*),[19]) a to klausuli *ob rem iudicatam* (slib pro případ, že žalobce vysoudí),[20]) *ob rem non defensam* (slib pro případ, že by *defensio* byla opominuta)[21]) a *de dolo*

olim, cum lege agebatur, pro lite et vindiciis . . . dabantur; Valer. Prob. 5, 22: P. P. L. V. = pro praede litis vindiciarum; fr. Vat. 336; Cic. in Verr. 1, 45, 115; Ps. Ascon. in Verr. II, 1, 115; —*Hilse* ve sp. u. v poz. 10. — Valer. Prob. 5, 23: I. S. = iudic(at)um solvi; Dig. 46, 7: Iudicatum solvi.

[16]) Cic. in Verr. 1, 45, 155: pro praede litis vindiciarum *cum satis accepisset*, sponsionem faceret. K tomu *Wlassak*, Sav. Z. 25, 130. 134, 2; *Lenel*, 134, 1; 498, 8. Jináč při legis actio in rem, kde praedes l. et vind. zastavováni byli teprve po legisakci.

[17]) S ním zabývají se *Schirmer*, na u. m. 48 ns.; *Karlowa*, RG 2, 441; *Lenel*, 496 ns. 509 ns.; *Duquesne* v Mélanges Gérardin (1907) 197 ns., v Mél. Fitting (1907/8) I 321 ns., i v La translatio iudicii (1910) 68 ns.

[18]) Nalez, kterým se dávalo místo žalobě, obsahoval v řízení per formulam nezbytně odsouzení žalovaného k určité sumě peněžné (Gai. 4, 49—52), v řízení per sponsionem omezoval se na uznání, byť i jen nepřímé, sporného práva.

[19]) Ulp. D. 46, 7, 6: *Iudicatum solvi stipulatio* tres clausulas in unum collatas habet: de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo. O cautio p. p. l. v. pak praví se (Ulp. D. 46, 7, 5, 2), že v ní jsou „plures causae una quantitate conclusae"; cf. D. eod. 13 D. 46, 4, 20.

[20]) Clausula ob rem iudicatam ve stipulaci p. p. l. v. (Ulp. D. 46, 4, 20 D. 46, 7, 3) zněla v první části své: „si ea res secundum me heredemve meum iudicata erit" (Cels. D. 50, 16, 158). K tomu se pojilo, jak za to má *Lenel*, 499 ns., jako další podmínka, že žalovaný nevyhoví své povinnosti restituční, zvláště i co dotýče se plodů. K této části kauce náleží as slova Val. Proba, Einsidl. 52: D. D. D. = deinde deperit deminutum (*Lenel*, 501). — Clausula de re iudicata pak ve stipulatio iudicatum solvi (D. 46, 7, 6 cit. v poz. 19) obsahovala zajisté prostě slib, že promissor zaplatí sumu kondemnační (*Lenel*, 509 ns.). Sr. Ulp. D. 46, 7, 9: Iudicatum solvi stipulatio expeditam habet quantitatem: in tantum enim committitur, in quantum iudex pronuntiaverit.

[21]) Druhá clausula slove při stipulatio p. p. l. v. vždy jen „ob rem non defensam": Ulp. D. 46, 7, 3, 9 fr. 5, 3 fr. 7 D. 46, 1, 33., při cautio iudicatum solvi vedle toho (Ulp. 3, 3, 15 pr.: committitur . . . ob rem non defensam stipulationis clausula; D. eod. 14. 35, 3 fr. 45 pr.) také clausula de re

malo.[22]) Odepřel-li žalovaný dáti předepsané jistoty, byla *res indefensa* a mohl vindikant, poskytl-li sám satisdaci, žádati za *translatio possessionis.*[23]) Jestliže však v případě tom žalobce neplnil satisdace, byla věc zpravidla ponechána v držení žalovaného.[24]) Jen když tento byl osobou podezřelou, a šlo o věc movitou, měla sporná věc býti dána v uschování soudní.[25]) V rozepřích o dědictví pak žalobce, nedavší satisdace, mohl vymoci u praetora *causa cognita* udilený zákaz, by žalovaný nezcizil ničeho z dědictví.[26])

3. Příbuzná se stipulacemi právě uvedenými jest *stipulatio ex operis novi nuntiatione*, kterou se ten, komu byl zakázán stavební podnik, zavazuje, že bude-li v procesu o nuntiantově *ius prohibendi* rozhodnuto ve prospěch tohoto, uvede vše po nunciaci podniknuté v dřívější stav.[27]) Poskytnutí nebo nabídnutí

---

defendenda (Ulp. D. 46, 7, 6, poz. 19). Z toho vyvozuje *Lenel*, 502. 510, as právem, že doložka obsahovala v prvém případě pouze slib pro případ, „si res defensa non erit", při stipulatio iud. solvi pak vedle toho také přímý slib defense (eam rem boni viri arbitratu defendi).

[22]) Doložka tato jest dosvědčena přímo pouze pro cautio iud. solvi: Ulp. D. 46, 7, 6, n. v poz. 19. Znění její dochovalo se ve Venul. D. 46, 7, 19 pr. Novissima clausula iudicatum solvi-stipulationis „dolum malum abesse afuturumque esse" et in futurum tempus permanens factum demonstrat; cf. Paul. D. 45, 1, 83 pr., Pap. D. 45, 1, 121 pr. Nejpodobnější jest však, že také stipulatio p. p. l. v. nepostrádala této klausule, jako ji měly ostatní praetorské stipulace; sr. *Lenel*, 503.

[23]) O této viz *Heyrovský*, Sborník 16, 16, 338 ns.

[24]) Paul. S. 1, 11, 1: Quotiens hereditas petitur, satisdatio iure desideratur et, si satis non detur, in petitorem hereditas transfertur: si petitor satisdare noluerit *penes possessorem possessio remanebit*; in pari enim causa potior est possessor. *Lenel*, 134.

[25]) Ulp. D. 2, 8, 7, 2: Si satisdatum pro re mobili non sit et persona *suspecta* sit, ex qua satis desideratur: apud officium deponi debebit, si hoc iudici sederit, donec vel satisdatio detur vel lis finem accipiart. Sr. *Muther*, Sequestration und Arrest (1856), 151 ns.; *Lenel*, 131 ns.

[26]) Podle reskriptu divi Pii pak mohl žalobce dosíci takové zápovědi zcizení po případě již před litiskontestací nebo, i když žalovaný byl dal kauci. Ulp. D. 5, 3, 5 pr.; cf. D. 18, 1, 26; D. 28, 8, 7, pr. D. 41, 4, 7, 5; D. 44, 4, 17, 2. K tomu *Lenel*, 132 ns,; sr. *Franke*, Commentar über d. Pandektentitel de H. P. (1864) 18 ns.

[27]) Z obsáhlé novější literatury, kterou zaznamenává *Lenel* 525, 3, buďtež uvedeny: *Schmidt*, Zschr. f. CRt. u. Pr. N. F. 8, 22 ns.; Jahrb. d. gem. R. 4, 143 ns.; *Schirmer*, na u. m., 47. 68 ns.; *Karlowa*, Beiträge, 83 ns. *Burckhard*, Die operis noci nuntiatio (1871), 420 ns. Sr. dále

této jistoty má v zápětí, že *nuntiatio* pozbývá účinku a podnikatel, pokračuje-li v stavební činnosti, jest proti rušení jejímu chráněn zvláštním interdiktem.[28]) *Stipulatio ex operis novi nuntiatione*, která, stala-li se *operis novi nuntiatio* k zachování práva soukromého (*iuris nostri conservandi causa*), jest *satisdatio*,[29]) slouží také k pojištění úspěchu věcného procesu, provedeného *per sponsionem* nebo *per formulam petitoriam*.[30]) Ale ona liší se od *stipulationes pro pr. l. v.* a *iud. solvi* tím, že zřizuje se nebo nabízí mimosoudně pro proces teprve budoucí, ve kterém nuntiant jako žalobce bude musiti dokázati svoje *ius prohibendi*. *Cautio* tato má pak také stejné tři klausule jako ony dvě stipulace.[31])

4. Také právní rozepře o svobodu člověka (*controversia de libertate, causa liberalis*)[32]) vzala na se časem podobu procesu jednostranného, ať již se konala skrze *agere per sponsionem* nebo *per formulam petitoriam* nebo *per formulam praeiudicialem*. Byl-li člověk, o jehož svobodu šlo, *sine dolo malo* ve faktickém držení svobody, měl podle ediktu, kdo tvrdil, že jest pánem jeho, vystoupiti proti adsertorovi jako žalobce (*ex libertate in servitutem*

Karlowa, RG II 1232 ns., hlavně *Lenel*, 524 ns., nejnověji pak *Henle*, Unus casus (1915), str. 92 ns.

[28]) Ulp. D. 39, 1, 5, 17: Si is cui nuntiatum erit, ex operis novi nuntiatione satisdederit repromiseritve aut per eum non fiet quo minus boni viri arbitratu satisdet repromittatve, perinde est, ac si operis novi nuntiatio omissa esset. habet autem hoc remedium utilitatem: nam remittit vexationem ad praetorem veniendi et desiderandi, ut missa fieret nuntiatio. D. eod. 8, 2—4 fr. 21. *Burckhard*, 424 ns.; *Lenel*, 358. — O *interdiktu* sr. Ulp. D. 39, 1, 20, 9—16; *Lenel*, 466.

[29]) Ulp. D. 46, 5, 1, 6: . . . de eo opere quod in privato factum erit, satisdatio est: de eo, quod in publico . . . qui suo nomine cavent, repromittunt, qui alieno, satisdant; D. 39, 1, 8, 2. 3.

[30]) Ulp. D. 46, 5, 1, 2 (Studie VIII poz. 6): Iudiciales (stipulationes) . . . ut ex operis novi nuntiatione.

[31]) Ulp. D. 39, 1, 21, 2: Habet autem ista stipulatio condicionem, ut ita demum committatur, si *iudicatum* fuerit sive ante rem iudicatam causa quae acciderit *neque res defendatur*: et *de dolo malo subicitur clausula*; cf. D. eod. fr. 21, 3. 4. 7. fr. 12; Sr. formuli rekonstruovanou *Lenelem*, 524 ns.

[32]) Sr. z literatury: *Bethmann-Hollweg* 2, 334 ns.; *Maschke*, Der Freiheitsprocess im klass. Alterthum, 1888; *Lenel* 365 ns.; *Buckland*, The Roman law of slavery, 1908, 652 ns.; *Girard* Man. 101 ns.; *Karlowa* RG 2, 1108 ns.

petere) a dokázati, že člověk jest jeho otrokem.[33]) Byl-li však člověk fakticky podroben moci panské nebo *dolo malo* v držení svobody, musil *adsertor* na se vzíti úlohu žalobcovu (*ex servitute in libertatem petere*) a provésti důkaz svobody člověka. Jestliže strany se nedohodly o tom, kdo by v nastávajícím procesu o svobodu měl býti žalobcem, kdo žalovaným, rozhodl o tom magistrat ve zvláštním předchozím řízení (*ordinare litem, liberale iudicium, liberalem causam*).[34]) Zda *ordinatio litis* magistratem stala se podle

[33]) Mínění, že adsertor byl nezbytným pouze při petere in libertatem, nikoli též při petere in servitutem, jak zastává *Voigt* XII Taf., 2, 120, 14, a nejnověji ještě *Cuq*, Manuel, 82, vyvrací se konstitucemi CTh. 4, 8, 5. 9 a C. 7, 17, 1 pr., podle nichž až do Justiniana adsertor byl po zásadě dosazován také se strany toho, qui in libertate commorans ad servitutem vocatus fuerit. Sr. *Rümelin*, Zur Geschichte d. Stellvertretung im röm. Zivilprozess, 1886, 48 ns.; *Lenel*, 370, 1; *Buckland* 656. — V Digestech zhusta se vyskytující výrazy „*proclamare* (proclamatio) *in*" nebo „*ad libertatem*" (sr. *Seckel* Heumanns Handlexikon h. v.; *Gradenwitz* SZ. 14, 225, 1) pokládají *Gradenwitz*, Int. 101 a SZ. 14, 118 ns., a *Lenel* v Pal. namnoze za interpolované na místo adseri nebo adserere, peti, vindicari in libertatem. Přesvědčivě to vyvrátil *Wlassak* Grünh. Z. 19, 715 ns., podle něhož proclamatio in libertatem byla zvláštním řízením, které předcházelo dva další procesy zvané ordinatio iudicii (poz. 34) a liberale iudicium. Toto předchozí řízení bylo prý ryze magistratským, bezforemným projednáváním mezi stranou táhnoucí se k vlastnictví a člověkem, jehož pánem býti tvrdila, účelem pak jeho opatřiti tomuto člověku adsertora. *Schlossmann*, Sav. Z., 13, 225 ns., vyslovuje se rovněž proti tomu, že by „proclamare" a „proclamatio" v Digestech byly interpolacemi, má za to, že „proclamare' in (ad) libertatem", značíc původně volání člověka uchopeného od jiného za otroka po adsertorovi, znamená v pramenech zpravidla „přiváděti svou svobodu k platnosti na soudě".

[34]) Ulp. D. 40, 12, 7, 5: Si quis ex servitute in libertatem proclamat, petitoris partes sustinet: si vero ex libertate in servitutem petatur, is partes actoris sustinet qui servum suum dicit. igitur cum de hoc incertum est, ut possit iudicium ordinem accipere, hoc ante apud eum, qui de libertate cogniturus est, disceptatur, utrum ex libertate in servitutem aut contra agatur. et si forte apparuerit eum, qui de libertate sua litigat, in libertate sine dolo malo fuisse, is qui se dominum dicit actoris partes sustinebit et necesse habebit servum suum probare: quod si pronuntiatum fuerit eo tempore, quo lis praeparabatur, in libertate eum non fuisse aut dolo malo fuisse, ipse qui de sua libertate litigat debet se liberum probare; D. 40, 12, 10—12; 41 pr.; 22, 3, 14 (poz. 36) 20; Diocl. C. 7, 16, 21. — Ordinare litem: D. 22, 3. 20; 40, 12, 24, 1, 2 fr. 25. 2;

vlastního seznání jeho nebo na základě praejudicia porotcova, jest pochybno.[35]) Jako v procesu o svobodu byly úlohy stran i důkazové břemeno určeny při praejudiciích *an quis ingenuus* nebo *an quis libertus sit.*[36]) Nechať pak úlohy stran v procesu o svobodu byly rozděleny tak či onak, povždy platilo dále, že k člověku, o jehož svobodu vedl se právní spor, mělo, jakmile *lis* byla *ordinata*, po celou dobu, co proces trval, býti hleděno jako ku svobodnému (sr. též §).[37]) I byl proto *adsertor libertatis*, ať již byl žalobcem nebo žalovaným, povždy povinen poskytnouti odpůrci svobody satisdaci při samé *ordinatio litis.*[38])

II. Při *actiones in personam* žalobce nemusí nikdy dáti jistoty,[39]) žalovaný pak jest povinen poskytnouti žalobci kauci,

---

C. 7, 16, 14; ordinare liberale iudicium: D. 40, 12, 24, l. 3, fr. 25, 2; ordinare liberalem causam: D. 40, 12, 24 pr. (poz. 37); C. 7, 19, 2. Sr. *Wlassak*, Litiskontestation 73 ns.; Grünhuts Z. 19, 711 ns. SZ. 26, 395, 1; *Lenel*, 371 ns.; *Buckland*, 660 ns.

[35]) Tak *Lenel*, 373, Že měla místo pouze úřední kognice, zastávají *Zimmern*, Röm. Rechtsgesch. 3, 203; *Bethmann-Hollweg* 2, 335; *Wlassak*, Sav. Z. 26, 395, 1 a *Karlowa* RG 2, 1113; viz též *Partsch* Sav. Z. 31, 425.

[36]) Ulp. D. 22, 3, 14: Circa eum, qui se ex libertinitate ingenuum dicat, referendum est, quis actoris partibus fungatur. Et si quidem in possessione libertinitatis fuit, sine dubio ipsum oportebit ingenuitatis causam agere dicereque se ingenuum esse; sin vero in possessione ingenuitatis sit et libertinus esse dicatur, hoc probare debet qui eum dicit libertum suum: quid enim interest, servum suum quis an libertum contendat? Sr. *Bethmann-Hollweg* 2, 339; *Buckland*, 673.

[37]) Paul. D. 40, 12, 24, pr.: Ordinata liberali causa liberi loco habetur is, qui de statu suo litigat; cf. ibid. § 3; D. 40, 12, 25 pr., C. 7, 16, 14; sr. *Buckland*, 661 ns. *Lenelovi*, 365, jest zcela pravdě podobným, že pravidlo to vyvinulo se z předpisu XII tabulí, že vindicie mají býti uděleny secundum libertatem (poz. 9). Jinak soudí *Wlassak*, Litiscontestation, 74, 1.

[38]) Martial. I, 52, 5: *Adsertor* venias satisque praestes; Thalel. k Basil. 48, 21, 1; C. 7, 17, 1, l. 2; C. Th. 4, 8, 5, 4; 6, 5; sr. *Bethmann-Hollweg* 1, l. 2; 2, 336, 44; *Ubbelohde*, Göttg. Gel. Anz. 1888, 364 ns.; *Wlassak*, S. Z. 26, 393 ns.; *Karlowa* RG 2, 1112 ns.; *Lenel*, 368, 5; 373; *Buckland*, 656; sr. též D. 3, 3, 39, 5 ns. *Wlassak*, u. m. 394, pronáší domněnku, že platila výjimka v případě voluntate domini in libertate morari.

[39]) Gai. 4, 100: si *in personam* (agetur) ab *actoris* quidem parte, quando satisdare debeat, quaerentes eadem repetemus, quae diximus in actione, qua in rem agitur = I. 4, 11, 1 cf. Gai. 4, 96 (poz. 14).

a to *satisdationem iudicatum solvi*, pouze v několika případech, stanovených praetorem,[40]) a to

1. pro zvláštní povahu žaloby (*propter genus actionis*), jako při *actiones iudicati, depensi* nebo *de moribus*;[41])

2. pro podezřelou povahu žalovaného (*propter personam*), jako když tento zbankrotěl, když věřitelové, zajavše jeho majetek, vyhlásili veřejný prodej jeho, nebo když dědic nezdá se magistratovi zcela spolehlivým.[42])

Zpěčoval-li se žalovaný poskytnouti kauci, byl *indefensus* a bylo lze nastupovati naň *missione in bona*, po případě *ductione* (sr. nahoře studii IX, poz. 8).

XI.

Pojištění proti zneužití procesných prostředků.[1])

Aby zabráněno bylo tomu, by strany nezneužily procesných prostředků, útočných nebo obranných, jsou zavedeny dílem zvláštní pokuty na neospravedlněné vedení právního sporu (*poenae temere litigantium*), navázané tu již na procesný nezdar o sobě, tu na zavinění k němu přistupující: na vědomí strany o bezpráví (*calumnia*) nebo na její svévoli (*temere litigare*: doleji

---

[40]) Gai. 4, 102: Quodsi proprio nomine aliquis iudicium accipiat in personam, certis ex causis satisdare solet, quas ipse praetor significat; quarum satisdationum duplex causa est, nam aut propter genus actionis satisdatur, aut propter personam, quia suspecta sit.

[41]) Gai. 4, 102: propter *genus actionis*, velut iudicati depensive aut cum de moribus mulieris agitur. K actio iudicati depensive: Gai. 4, 25, k actio de moribus: D. 23, 4, 5 pr.; C. Th. 3, 13, 1; C. 5, 17, 11, 2; 5, 13, 1, 5; *Czyhlarz*, Dotalrecht 337 ns.; *Lenel* 300.

[42]) Gai. 4, 102: propter *personam*, veluti si cum eo agitur qui decoxerit, cuiusve bona a creditoribus possessa proscriptave sunt, sive cum eo herede agatur quem praetor suspectum aestimaverit. O „qui decoxerit" sr. lex Iul. munic. v. 114. 115; Cic. Phil. 1, 18, 44; Val. Max. 6, 9, 12; Phil. N. H. 33, 133; Senec. ep. 36, 5; o „bona possessa proscriptave" Gai. 3, 79; o „heres suspectus" D. 42, 5, 31.

[1]) *Zimmern*, Gesch. d. röm. Privatr. 3, 539 ns.; *Keller*, 290 ns.; *Bethmann-Hollweg*, 2, 533 ns.; *Bertolini*, 2, 201 ns.; *Cuq*, Manuel des Institutions juridiques Romains, 1917, 883 ns.

č. I—III), dílem prostředky prevenční (dole č. IV.[2]) Opatření k tomu se nesoucí dálo se na mnoze již v řízení *in iure* o původní drávní rozepři.

I. Za pokutu, uvalenou na stranu prosoudivší, žalobce nebo žalovaného, již pro nezdar v procesu, sloužilo *sacramentum* v procesu legisakčním[3]) jakož i *summa sponsionis* a *restipulationis*[4]) v interdiktním řízení *per sponsionem*[5]) a peněžná částka, slíl ená *sponsione et restipulatione tertiae* nebo *dimidiae partis* při *actiones certae creditae pecuniae* a *de pecunia constituta*.[6]) Podobně

[2]) I. de poena temere litigantium 4, 21 pr.: Admonendi sumus magnam curam egisse eos, qui iura sustinebant, ne facile homines ad litigandum procederent.

[3]) Gai. 4, 13: qui victus erat, summam *sacramenti* praestabat *poenae* nomine; 4, 14: *Poena sacramenti* aut quingenaria erat aut quinquagenaria; Festus v. sacramentum; Ps. Ascon. ad Cic. in Verr. 2, 1, 9, 26. — Sr. *Bethmann-Hollweg* 2, 533 ns.; R. *Mayr*, Mél. Girard 2, 176. 186. 198; *Ubbelohde*, Die Interdicte, 2, 207 ns.

[4]) Gai. 4, 174 (poz. 8). 180: *Restipulationis poena* ex certis causis fieri solet et quemadmodum contrario iudicio omni modo condemnatur actor, si causam non tenuerit, nec requiritur, an scierit non recte se agere, ita etiam *restipulationis poena* omni modo damnatur actor, si vincere non potuerit. 4, 181.

[5]) Pravidelnou formou pro řízení ex interdicto bylo agere per sponsionem (Gai. 4, 141. 165; Ulp. fragm. Vindob. 5). Sponsio tu sloužila dílem k tomu, aby sporná věc dostala se k rozhodnutí porotcovu, dílem k tomu, aby pokutována byla strana, která by prosoudila, byla tedy nejen praeiudicialis, nýbrž zároveň poenalis a byla proto strana, která se zavázala sponsione, oprávněna k restipulatio. Sr. Gai. 4, 141: modo cum *poena* agitur, modo sine poena: cum poena, velut cum per sponsionem agitur. 165: nam actor provocat adversarium sponsione; ille autem adversus sponsionem adversarii restipulatur. 167: sponsionis et restipulationis et fructus licitationis summas *poenae* nomine solvere. 168: sponsionis et restipulationis summam poenae nomine debet; cf. Gai. 4, 94; *Ubbelohde* u. m. 103 ns. 127.

[6]) Gai. 4, 171: Ex quibusdam causis sponsionem facere permittitur, veluti de pecunia certa credita et pecunia constituta; sed certae quidem creditae pecuniae *tertiae partis*, constitutae vero pecuniae *partis dimidiae*; 4, 13: . . . periculosa est *actio certae creditae pecuniae* propter *sponsionem* qua periclitatur reus si temere neget, et *restipulationem* qua periclitatur actor si non debitum petat; . . . sponsionis et restipulationis poena lucro cedit adversarii, qui vicerit; 4, 174. 180. 181. Summa sponsionis et restipulationis měla tu býti jedině pokutou na nespravedlivé vedení procesu. Sponsio byla tu tedy čiře poenalis.

měla ráz procesné pokuty *summa fructus licitacionis,* ke které se v řízení z interdikta *Uti possidetis* strana zavazovala *stipulatione fructuaria.*[7])

II. Co dotýče se pokut postihujících pouze žalobce, propouštěla se žalovanému

1. proti každé *actio* pro případ ten, že by žalobce prosoudil, nastoupiv žalobou, věda, že to nečiní právem, *iudicium calumniae* na jednu desetinu hodnoty sporného předmětu, proti adsertorovi na jednu třetinu.[8]) Prosouzení žalobcovu rovnal se as případ ten, když žalobce, zahájiv *calumniose* proces, pak od něho upustil (*destitit*).[9]) *Iudicium calumniae* musilo býti vyžádáno proti žalobci ještě za řízení *in iure* o jeho žalobě.[10]) Ne-

---

[7]) Gai. 4, 166: . . . (et qui superavit) fructus licitando, is tantisper in possessione constituitur, si modo adversario suo fructuaria stipulatione caverit, cuius vis et potestas haec est, ut si contra eum de possessione pronuntiatum fuerit, eam summam adversario solvat. 167: . . . sponsionis et restipulationis et fructus licitationis summas poenae nomine solvere; summa enim fructus licitationis non pretium est fructuum, sed poenae nomine solvitur, quod quis alienam possessionem per hoc tempus retinere et facultatem fruendi nancisci conatus est. Sr. *Ubbelohde* 2, 155 ns.; 5, 399 ns.

[8]) Gai. 4, 174: Actoris calumnia coercetur modo calumniae iudicio, modo contrario, modo iureiurando, modo restipulatione. 175: *Calumniae iudicium* adversus omnes actiones locum habet et est decimae partis, adversus adsertorem tertiae partis est; cf. 163; Consult 6, 13; I. 4, 16, 1 (calumniae *actio*; k tomu *Gradenwitz,* Interpolationen, 111) Theoph. 4, 16, 1 c; Nov. 112, 2 pr.; Cic. pro Cluent. 59, 163; Gell. 14, 2, 8, v příčině adsertora pak Paul. 5, 33, 7. Sr. *Hitzig,* Real Enc. 3, 1420 ns. *Lenel,* 106 ns.

[9]) Sr. interpol. Ulp. D. 4, 3, 33 a, k tomu *Lenel,* 107; *Hitzig,* na u. m.; *Wlassak,* 118.

[10]) Toho dokladem jest Gai. 4, 163. 176. 181, kde praví se o iudicium calumniae zase a zase, že straně, nastupující hlavní žalobou opponitur, i Gell. na u. m. a Cons. 6, 13. — Tak i *Keller,* 296, 693, *Hitzig,* na u. m., *Girard,* Man. 1039, 4, hlavně pak *Wlassak,* Sav. Zeitschr. 33, 117 ns. Zdali iudicium calumniae bylo prostě jen přivěšeno na hlavní formuli (na její si non paret absolve) nebo byla pro ně udělena zvláštní samostatná formule, *Lenel* (107), rozhodnouti nechce. *Wlassak,* 119, a *Partsch,* Studien zur Negotiorum Gestio I (1913), 56, pokládají iudicium calumniae za samostatnou žalobní formuli. Jak *Wlassak* se domnívá, formule ta opatřena byla praescripcí, prohlašující procesný poměr za podmíněný. — Zprávě Theoph. 4, 16, 1 c, že žalovaný mohl vznésti

připouštělo se, jestliže žalobce se zavázal k pokutě *restipulatione* (nahoře I).[11])

2. Oproti některým *actiones* propůjčeno jest žalovanému *iudicium contrarium* prostě pro případ ten, že by žalobce prosoudil, byť i tento byl užil žaloby, jsa přesvědčen o svém právu.[12]) Z *actiones* těchto jsou *actio iniuriarum*, *actio* proti ženě, která byla *ventris nomine in possessionem missa*, pro zlovolné odcizení držby jakož i *actio* příslušící tomu, který by, byv od praetora *missus in possessionem*, nebyl od jiného připuštěn.[13]) V případě prvém *iudicium contrarium* nese se k jedné desetině sporného předmětu, ve dvou ostatních k jedné pětině.[14]) Také toto *iudicium* musilo

---

calumniae actionem teprve poté, co byl vysoudil, netřeba dáti víry: *Keller*, na u. m.; *Bethmann-Hollweg* 2, 536, 49; *Wlassak*, na u. m. — Z konstituce Diokletianovy v Cons. 6, 13, která zmiňuje se o remedium repromissionis initio postulatae, usuzovalo se, že calumniae iudicium bylo zprostředkováno *repromisí* žalobcovou (*Bethmann-Hollweg*, 2, 536-44). Spíše zamlouvá se však domněnka *Wlassakova* (na u. m. 117, 2), že calumniae iudicium a remedium repromissionis jsou dva různé prostředky.

[11]) Gai. 4, 181: Qui restipulationis poenam patitur, ei neque calumniae iudicium opponitur neque iurisiurandi religio iniungitur.

[12]) Gai. 4, 178: Severior autem coercitio est per *contrarium iudicium*. nam calumniae iudicio nemo damnatur nisi qui intelligit non recte se agere, sed vexandi adversarii gratia actionem instituit. Contrario iudicio omnimodo damnatur actor, si causam non tenuerit, licet aliqua opinione inductus crediderit se recte agere; cf. 4, 174 (poz. 4). 180 (poz. 3); 181.

[13]) Gai. 4, 177 *Contrarium* autem *iudicium* ex certis causis constituitur, veluti si iniuriarum agatur, et si cum muliere eo nomine agatur, quod dicatur ventris nomine in possessionem missa dolo malo ad alium possessionem transtulisse (cf. D. 25, 5, 1, pr. 1. 2) et si quis eo nomine agat, quod dicat se a praetore in possessionem missum ab alio quo admissum non esse (cf. D. 43, 4, 1 pr.; studie IX poz. 29). *Lenel*, 304. 389. 408.

[14]) Gai. 4, 177: Adversus iniuriarum quidem actionem decimae partis datur, adversus vero duas istas quintae. Nápadná jest shoda těchto trestních sazeb s pokutami, jež v Alexandrijském právu z polovice 3. století př. Kr., zachovaném na Pap. Hal. 1 („Dikaiomata"), jsou stanoveny v lin. 115—120 při jistých žalobách pro žalobce padlého v procesu. Žalobce má, prosoudí-li, již ze samého rozsudku žalobu zamítajícího, vítěznému odpůrci zaplatiti při jedněch žalobách, z nichž jest zvláště žaloba pro zbití (δίκη πληγῶν), jednu desetinu částky žalobou požadované,

býti ustaveno hned u příležitosti projednání *in iure* té neb oné z uvedených *actiones.*[15]) V případech, kde bylo *lze* nastupovati *contrario iudicio*, mělo místo také *calumniae iudicium.* Užiti směl však žalovaný vždy jen jednoho z nich.[16])

III. Právní újma, která postihuje žalovaného, může záležeti v tom, že

1. *lis infitiando crescit in duplum.*[17]) Druhdy se totiž propouští proti dlužníkovi, jestliže popírá právo žalobcovo, *actio in duplum.*[18]) Z *actiones, quae infitiatione duplicantur* jsou *actiones iudicati,*[19]) *depensi,*[20]) *legis Aquiliae*[21]) a *actio ex testamento de certa re legata per damnationem.*[22])[23]) Zjev ten bývá vysvětlován

---

při jiných pak jednu pětinu. Sr. *Partsch*, na u. m., 58, a Arch. Pap. VI, 74 ns.; *Heyrovský*, Sborník, 16, 56 ns.

[15]) *Lenel*, 304, soudí, že kondemnační rozkaz pro iudicium contrarium byl as jistě přivěšen k s. n. p. a. iudicii directi. Pro spojení v jediné formuli také *Partsch*, Neg. Gestio I, § 7, dovolávaje se obdoby právních pravidel alexandrijských (P. Hal. 1), dotčených v poz. předchozí, *Wlassak*, 119, přiznává, že zde jest obtížnější navrhnouti podmíněnou praescriptio.

[16]) Gai. 4, 179: Ex quibus causis contrario iudicio agi potest, etiam calumniae iudicium locum habet; sed alterutro tantum iudicio agere permittitur.

[17]) *Huschke*, Zeitsch. f. gesch. Rechtswiss. 13, 256 ns. *Rudorff*, tamtéž 14, 287 ns.

[18]) Gai. 4, 171: adversus in(fitiantes ex quibusdam) causis dupli actio constituitur, velut si iudicati aut depensi aut damni iniuriae aut legatorum per damnationem relictorum nomine agitur; cf. Gai. 4, 9. 171; I. 4, 6, 23. 26; 4, 16, 1; Paul. 1, 19, 1. 2.

[19]) Viz místa v poz. 18, Cic., pro Flacco 21, 49. a *Wenger*, Actio iudicati, 27 ns. *Rudorff*, 301 ns.

[20]) Gai. 3, 127; 4, 22; *Rudorff*, 355 ns.

[21]) Gai. 3, 216; I. 4, 6, 19. 26; D. 9, 2, 2, 1 fr. 23, 10; D. 9, 3, 1. 4; *Rudorff*, 374 ns.

[22]) Gai. 2, 282; *Rudorff*, 399 ns. Sr. nahoře § . . .

[23]) Mezi případy litiskrescence bývají počítány také actio de modo agri (Paul. 2, 17, 4), t. zv. actio auctoritatis (Paul. 2, 17. 1. 3) a actio depositi ex lege XII tab. a z t. zv. depositum miserabile (I. 4, 6, 23. 26; D. 16, 3, 1, 1; Coll. 10, 7, 11), viz *Huschke*, Nexum, 174. 188. Ale ve všech těchto případech směřuje actio hned od počátku k duplum: Uvádí-li se v Paul. 1, 19, 1 actio de modo agri skutečně mezi actiones, které, si a reo infitientur, duplantur, jest v tom spatřovati interpolaci: sr. *Rudorff*, 417 ns. *Bechmann*, Der Kauf I 121. 248; *Lenel*, 189, 11. Condemnatio in duplum pak při actio redhibitoria (D. 21, 1, 45) byla stanovena

tím, že jmenované *actiones* byly v nejstarším procesu přiváděny k platnosti vesměs *legis actione per manus iniectionem*, při níž *vindex* nebo, šlo-li o *manus iniectio pura*, dlužník sám odporem svým přejímal nebezpečí býti odsouzen k dvojnásobnému.[24]) Jestliže odpor dlužníkův proti oněm žalobám nejeví se býti vlastní *infitiatio*, má proti němu průchod pouze *iudicium in simplum*.[25])

2. Proti tomu, kdo, jsa v pravdě *heres ex parte*, na otázku pozůstalostního věřitele, položenou jemu *in iure* (*interrogatio in iure facta*), popřel, že by byl vůbec dědicem nebo udal menší podíl nebo nedal odpovědi, bylo v ediktu slíbeno *iudicium in solidum*,

---

ne pro případ infitiationis (jak soudí *Huschke*, Nexum, 209 ns.), nýbrž pro případ, že žalovaný nevyhověl arbitriu de restituendo: *Rudorff*, 451 ns. *Lenel*, 531 ns.

[24]) Tak *Huschke*, Nexum, 142; *Keller*, 100. 291; *Bethmann-Hollweg*, 1, 163. 176; *Girard*, Man. 1021, 4; *Karlowa* RG II 822; *Vančura*, Sborník 5, 375; *Bertolini* 2, 203 ns., ale o dvou posledních actiones není nikterak nepochybno, že by byly náležely mezi případy manusinjekce. Právem namítá *Mitteis*, SZ. 22, 114 ns., proti učení, podle něhož litiskrescence legata per damnationem pochází z manus iniectio, jednak, že actio legis Furiae de sponsu adversus eum, qui a sponsore plus quam virilem partem exegisset, pro niž Gajus dosvědčuje legis actionem per manus iniectionem (Gai. 4, 22), ačkoli byla zajisté praktickou ještě za dob Gajových (viz *Lenel*, 210 ns.,, J. m. *Girard*, na u. m., z mylné domněnky, že actio legis Furiae nahražena byla excepcí; sr. *Heyrovský*, Sb. 13, 133, 30), neuvádí se při vypočítání případů litiskrescence, jednak. že legis actio per manus iniectionem z legata per damnationem byla by po zákoně Valliově nutně bývala manus iniectio pura, pro tuto však jest nejpodobnější, že nesla se pouze k simplum. O původu litiskrescence při actio legis Aquiliae pak víme, že duplikace byla přímo nařízena zákonem: Gai. D. 9, 2, 1: (Lege Aquilia) cavetur, ut adversus infitiantem in duplum esset.

[25]) *Wenger*, Actio iudicati, 21 ns. prokázal přesvědčivě, že vedle actio iudicati in duplum byla též actio iudicati in simplum, kterážto byla propuštěna, když žalovaný nepopíral ani faktickou, ani právní existenci rozsudku a také netvrdil, že splnil dluh judikatní, což vše by bylo infitiatio, nýbrž bránil se některou přípustnou excepcí, na př. exceptione cognitoria (D. 44, 1, 2, 4) nebo dovoláváním se beneficia competentiae. Tak i *Lenel*, 429, 3; *Erman*, SZ. 22, 246; *Cuq*, 901, 6 a *Thomas*, Nouv. revue hist. de droit, 27, 579 ns. Tento prokazuje (na u. m. 586 ns.), že i při ostatních třech v textu uvedených actiones hrozila prosoudivšímu žalovanému condemnatio tu in duplum tu in simplum podle toho, zdali by tu byla infitiatio čili nic.

jakoby byl *heres ex asse.*[26]) Na toho, kdo na dotaz žalobce, dokročujícího naň *actione noxali* nebo *de pauperie*, trval proti pravdě na tom, že nemá vinníka ve své moci nebo že škodné dobytče není jeho vlastním, bylo lze nastupovati *iudicio sine noxae deditione.*[27]) Zapřel-li pak na interrogaci, učiněnou v řízení pro *damnum infectum* nebo pro *actio aquae pluviae arcendae*, otázaný křivě, že by byl vlastníkem ohrožujícího stavení nebo pozemku, převádělo se jeho vlastnictví na odpůrce.[28])

3. *Confideiussor* popřevší rukojemství nemůže užiti t. zv. beneficia *divisionis*, *socius* pak, který by popřel společnost, pozbude t. zv. beneficia *competentiae.*[29])

4. Při některých žalobách má odsouzení žalovaného, byl-li *damnatus suo nomine*, proň v zápětí *infamii*. K těmto *actiones famosae* (*iudicia famosa*)[30]) náleží ze žalob deliktních: *actiones furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, sepulcri violati, doli* a *legis Plaetoriae*, ze žalob kontraktních pak *actiones pro socio, fiduciae, tutelae, mandati, depositi* a *depensi.*[31])

---

[26]) Ulp. D. 11, 1, 11, 3: Si, cum esset quis ex semisse heres, dixerit se ex quadrante, mendacii hanc poenam feret, quod in solidum convenitur, 7: Nihil interest, neget quis an taceat interrogatus an obscure respondeat, ut incertum dimittat interrogatorem; cf. eodem 4. 5; *Lenel* 141.

[27]) D. 9, 4, 21, 2: Praetor ait: „Si is in cuius potestate esse dicetur negabit se in sua potestate servum habere, . . . iudicium dabo sine noxae deditione". D. 50, 16, 215; 2, 9, 2, 1; 9, 4, 21, 3 fr. 29; 47, 2, 17, 3. Ulp. D. 9, 1, 15: Interdum autem dominus in hoc non convenietur, ut noxae dedat, sed etiam in solidum, ut puta si in iure interrogatus, an sua quadrupes esset, responderit non esse suam. D. 11, 1, 7; sr. *Lenel* 155. 157. 159; *Karlowa* 2, 1174 ns.; *Heyrovský*, Sborník, 16, 344, 48; 346, 53.

[28]) D. 11, 1, 10 fr. 20, 1. 2; *Demelius*, Confessio 319 ns.; *Heyrovský* u. m. 347, 59; 348, 60.

[29]) D. 46, 1, 10, 1. — D. 17, 2, 67, 3; D. 42, 1, 22, 1.

[30]) Actio famosa: D. 3, 2, 6, 1 fr. 7; 4, 3, 1, 4; 37, 15, 5, 1; 47, 10, 7 pr. iudicium famosum: D. 3, 1, 1, 10; 12, 2, 9, 2; iudicium turpe: Cic. pro Caec. 3, 7; pro Rosc. Amerin. 38, 111; de orat. 1, 36, 166 actio turpis: D. 17, 2, 56.

[31]) Gai. 4, 182: Quibusdam iudiciis damnati ignominiosi fiunt, velut furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, item pro socio, fiduciae, tutelae, mandati, depositi; cf. 4, 60; I. 4, 16, 2; D. 3, 2, 1 fr. 4, 5; Lex Iul. munic. l. 110 sq.; fr. Atest. lin 3 sqq. Cic. pro Rosc. Amerin. 38, 111 sq. 40, 116; pro Rosc. Com. 6, 16; pro Caec. 3, 7; pro Cluent. 42, 119; de orat.; pro Cluent. 42, 119; Quintil. Declam. 250. Sr. dále o actio doli

IV. Prevenčním opatřením k zamezení procesné svévole jest *iusiurandum calumniae.*[32]) Magistrat ukládá na návrh žalovaného žalobci, aby přísahal, že nenastupuje žalobou s vědomím bezpráví (*non calumniae causa agere*),[33]) nebo naopak na návrh žalobcův žalovanému, aby odpřísáhl, že nepopírá právo žalobcovo věda, ža tak činí neprávem (*non calummiae causa infitias ire*).[34]) Přísaha ta nemůže býti požadována na odpůrci, když jej již bez toho v případě, že prosoudí, má stihnouti pokuta, tedy ne na žalobci, když jemu hrozí *poena restipulationis* nebo bylo proti němu užito judicia *calumniae*, aniž na žalovaném, když podstupuje nebezpečí pokuty ze sponse nebo litiskrescence, ba na tomto ani v tom přípdaě, když *atcio* směřuje již od počátku k více nežli k *simplum*.[35]) Ženy a nedospělci, jsouce osvobozeni od poenální sponse, mohou býti podrobeni přísaze *de calumnia*.[36]) Naopak zase nemělo, když bylo žádáno na žalobci *iusiurandum calumniae*, udíleno býti *iudicium calumniae* aniž *contrarium*.[37]) Odepřel-li žalobce vykonati přísahy, nastala *denegatio actionis*, žalovaný pak, když jí nečinil, byl pokládán za indefensus.[38])

D. 3, 2, 1, o actio legis Plaetoriae a depensi Lex Iul. munic. l. 111 sq. l. 115, interp. D. 3, 2, 6, 5, o actio sepulcri violati D. 47, 12, 1. Contrario iudicio (fiduciae, tutelae etc.) damnatus byl však interpretací vyňat z infamie: D. 3, 2, 6, 7. Sr. *Lenel*, 77 ns.

[32]) Gai. 4, 174: Actoris quoque calumnia coercetur . . . *iureiurando*; cf. 171. I. 4, 16 pr.; Val. Prob. 5, 11: N. K. C. = non calumniae causa; *Hitzig*, na u. m., 1420.

[33]) Gai. 4, 176: Liberum est autem ei, cum quo agitur, aut calumniae iudicium opponere aut iusiurandum exigere *non calumniae causa agere.*

[34]) Gai. 4, 172: Quodsi neque sponsionis neque dupli actionis periculum ei, cum quo agitur, iniungatur, ac ne statim quidem ab initio pluris quam simpli sit actio, permittit praetor iusiurandum exigere *non calumniae causa infitias ire.*

[35]) Gai. 4, 176 (poz. 25). 181 (poz. 7). — Gai. 4, 172 (poz. 26). 173. Ale ovšem lze dědici, žalovanému z deliktu zůstavitelova, jelikož není nikdy zavázán k více nežli k simplum, ukládati iusiurandum calumniae: Gai. 4, 172 i. f.

[36]) Gai. 4, 172: quamvis . . . feminae pupillique eximantur periculo sponsionis, (praetor) iubet tamen eos iurare.

[37]) Gai. 4, 179: Si iusiurandum de calumnia exactum fuerit, quemadmodum calumniae iudicium non datur, ita et contrarium non dari debet.

[38]) Ulp. D. 12, 2, 36: Si . . . de calumnia non iuratur, consequens est, ut debeat denegari actio.

Deputace říšského sněmu německého v novověku.

(Práce ze semináře prof. *Stiebra.*)

Napsal *Rudolf Rauscher.*

Úvod.

Říšskou deputací sluje výbor stavů, jimž bylo uloženo, ve jménu ostatních vyříditi určité jim svěřené úkoly. Ač ve vývoji státního zřízení říše německé říšské deputace měly velký význam, nebyla jim věnována v literatuře delší práce, naopak ve zmínkách o říšských deputacích panují zmatky a rozpory. Tyto rozpory dotýkají se jednak vzniku t. zv. řádné deputace, jednak i samé její povahy proti ostatním deputacím říšského sněmu. Jedni (Pütter, Siegel, Schröder) kladou vznik t. zv. řádné deputace v rok 1548, druzí (na př. Fritsch, Lünig) v rok 1555. Kdežto jedni mluví o více řádných deputacích, jiní líčí řádnou deputaci jakožto institut odlišný od ostatních.

Práce přítomná, jež vzala si za úkol vylíčiti deputace říšského sněmu německého v novověku, snaží se vysvětliti tyto rozpory a zdůrazniti povahu t. zv. řádné deputace jakožto institutu svým úkolem a významem zcela odlišného od ostatních deputací. Zmíněné rozpory povstaly právě z toho, že není přesně oddělována t. zv. řádná deputace od deputací jiných. Jméno „řádná deputace“ je výtvorem doby pozdější. T. zv. řádná deputace nazývá se obyčejně v pramenech „deputirte Fürsten und Stände“, také „Reichsdeputirte“, teprve po roce 1559 vyskýtá se pro deputační roky název „ordinari Deputations Convent, conventus deputatorum Imperii ordinarii“.

Část první.

Řádná deputace.

I. *Historický vývoj.*

Počátkem novověku nastávají ve správě říše německé změny. Stavové snaží se pojistiti svou moc. Z této snahy vyplynuly různé instituty oslabující moc císaře: jest to říšský regiment a později uplatňující se institut — řádná deputace.

T. zv. věčný mír z r. 1495 vyžadoval, aby mu zajištěno bylo skutečné trvání, orgánů, které by střehly jeho zachovávání a trestaly osoby, které by příkazy jeho překročily. Proto zřízen říšský soud komorní a každoročně měl se svolávati říšský sněm.[1]) Říšský soud komorní měl souditi porušení zemského míru a každoroční říšský sněm raditi se o prostředcích, jak by bylo možno mír udržeti. Mohlo se však státi, že ještě před zasedáním sněmovním bylo nutno zakročiti proti rušitelům míru. Návrh, jenž v této věci byl podán na sněmu r. 1495, má mnoho podobnosti s ústavem, který teprve po 60 letech se uskutečnil, totiž s řádnou deputací. Praví se v něm:[2]) Bude-li mír porušen, nebo budou-li tu takové okolnosti, pro které nebude možno svolati každoroční sněm, a bude potřebí učiniti nutná opatření, mají 2 kurfirsti, 2 knížata, duchovní a světský, 2 hrabata a 2 města na vyzvání komorního soudu se dostaviti na místo, kde tento zasedá a raditi se, jak odboji vzdorovati. Osoby tyto mají se každoročně na sněmu jmenovati. Návrh tento se neuskutečnil.[3]) Komorní soud zmocněn, aby svolal přímo celý sněm.[4]) Seznalo se však, že každoroční svolávání sněmu jest zřízení příliš těžkopádné. I usnáší se sněm r. 1498, aby při porušení zemského míru komorní soud svolal císaře, 6 kurfirstů a jiná knížata a stavy, co jich bude dle povahy věci potřebí, do Vormsu neb jiného příhodného místa.[5]) Měli se sami nebo svými radami raditi, jak odbojce potrestati Na čem se usnesli, mělo býti závazno pro celou říši. Jim náleželo také

---

[1]) Neue und vollständigere Sammlung der Reichsabschiede, 4 díly. Frankfurt, 1747, II., 11, § 1 a 2. (cit. N. S. d. R. A.), *Datt*, Volumen rerum Germanicarum novum sive de pace imperii publica, 1698, kniha IIIc XII, 603 n.

[2]) *Datt*, Kniha V., c. VII., str. 862.

[3]) *Datt*, Kniha III., c. XII., str. 605.

[4]) N. S. d. R. A., II., 5., So aber der Handel mit Uberzug oder sunst dermassen gestalt sein würde, dass der jährliche Versamblung aus Nottdurft nit zu erpeiten wäre, geben wir hiemit Macht vnserem Cammer Richter, von vnnsern wegen, vnns vnd die Churfürsten, Fürsten vnd Stände des Reichs fürderlichen an gelegen Malstat zubeschreiben, dahin wir, vnd sy oder vnnser vnd jr Annwäld treffenlich kommen, oder mit Macht schicken wollen vnd sollen, davon, wie obstect, zu ratschlagen vnd zu hanndeln.

*) Kapitola o řízení.

[5]) N. S. d. R. A., II., 40.

zakročiti proti těm, kdo by se vzepřeli výkonům rozsudků komorního soudu.[6]) Změna v tomto vývoji nastala zřízením stavovského regimentu. Také regiment vyplynul ze vzrůstající moci stavovské, maje rovněž hlavním účelem podporovati zachovávání zemského míru. Vstoupil tu (nehledě k jiným jeho úkolům) na místo svolávaného každoročního sněmu.[7]) Po zániku říšského regimentu r. 1502 stalo se usnesení na sněmu r. 1507[8]), aby dva kurfisti a knížata neb jejich radové dostavili se každoročně ku komornímu soudu a radili se, jak exekvovati rozsudky proti odbojníkům a svou úradu oznámili císaři, aby rozsudek byl skutečně proveden. Také sněm r. 1512[9]) usnesl se opět, aby se svolal partikulární sjezd stavů za účasti císaře v případě odboje, nemůže-li býti svolán celý sněm. Císař sám chtěl téhož roku zříditi stavovský výbor, skládající se z 8 osob (4 kurfirstů a 4 ostatních stavů)[10]), aby bděly nad vnitřním pokojem, avšak snaha jeho se nezdařila. V dalším vývoji vstoupily do popředí kraje, jimž náleželo vykonávati rozsudky komorního soudu.[11])

Takovýmto předběžným vývojem připraven vznik řádné říšské deputace. Deputace tato má svůj počátek r. 1555[12]). Pütterem a novějšími pracemi (jak výše zmíněno) udávaný rok 1548 nemá věcného podkladu. Toho roku totiž v §u 95. sněmovního snesení[13]) se ustanovuje, že, nebude-li možno svolati říšský sněm, má se sejíti 6 kurfirstů, 6 knížat, zástupce prelátů, zástupce hrabat a zástupce měst a raditi se, jak by se odboj v říši odvrátil. Deputaci tuto jest považovati za deputaci mimořádnou. Svým úkolem byla ovšem předchůdkyní deputace řádné Ve všech zmínkách v pramenech nikde neodkazuje se na rok 1548, naopak za počátek deputace řádné klade se rok 1555.[14]) Také složení deputace z r 1548 odlišuje se od složení r. 1555.

[6]) N. S. d. R. A., II., 41, § 7.

[7]) N. S. d. R. A., II., 66, art. VI.

[8]) N. S. d. R. A., II., 116, § 26.

[9]) N. S. d. R. A., II., 138, § 10.

[10]) N. S. d. R. A., II., 147, § 5.

[11]) N. S. d. R. A., II., 235.

[12]) N. S. d. R. A., III., 27, *Häberlin*, Neueste Teutsche Reichsgeschichte, Halle, 1781, II., 644, *Erdmansdörffer*, D. G., I., 167.

[13]) N. S. d. R. A., II., 544, *Häberlein*, I., 367.

[14]) Na př. *Meiern*, Acta comitialia Ratisbonensia, Lipsko, 1738—40, I., 440, 493, zvláště 410. (cit. *Meiern*, A. R.).

Úkolem řádné deputace bylo raditi se o udržení zemského míru, jestliže moc pěti krajů nedostačovala.[15]) Stavové v deputaci r. 1555 byli jmenováni toliko pro svou osobu. Usnesením sněmovním r. 1559[16]) přeneseno však členství v deputaci i na jejich potomstvo, takže tento výbor stává se pak trvalým, pečuje nadále nejen o upokojení země proti odbojům,[17]) nýbrž vyřizuje i jiné předměty na místě říšského sněmu.[18]) S přibývajícími úkoly bylo nutno rozmnožiti i počet členů deputace[19]) a zavésti nové změny, ježto tak, jak byla deputace usnesena r. 1555, později nevyhovovala.[20])

Koncem XVI. a počátkem XVII. století řádná deputace stojí na vrcholu svého vývoje, přejímajíc úkoly i jiných institutů. Jaký význam byl deputaci přisuzován, o tom svědčí její zasedání r. 1643 usnesené snesením sněmovním r. 1641.[21]) Úkolem deputace bylo tu provésti opravu řízení na komorním soudu. Změněné poměry odvedly deputaci sice od tohoto cíle, mírové jednání ku konci války třicetileté chystané uvedlo však řádnou deputaci zase v popředí. Řádná deputace měla býti účastna při uzavírání míru se zahraničními mocnostmi.[22]) Na účast tuto činili nárok stavové vůbec. Stalo se tak vlivem vyslanců cizích států.[23]) Francouzští vyslanci na mírovém kongresu vestfalském zastávali totiž stanovisko: „alle Reichsstände, quocumque tandem ordine ac modo convenerint, sollten ad consultationes und zwar cum Jure Suffragii zugelassen werden.“ Císař bránil se účasti všech stavů na mírovém kongresu poukazuje, že před řádnou deputaci nále-

[15]) R. A., 1555, § 65—67.

[16]) R. A., 1559, § 50.

[17]) N. S. d. R. A., III., 201 n., N. S. d. R. A., III., 276. r. 1569 (vydavatel N. S. d. R. A. označil tento deputační rok jako obecný sněm).

[18]) N. S. d. R. A., III., 303, 307, 357, 379, 406, 428, 437.

[19]) N. S. d. R. A., III., 290.

[20]) N. S. d. R. A., III., 290, § 18. Sintemal aber seithero vielmaln erfahren, dass nunmehr das Aufwicklen und Werben der Kriegs Leut gantz geschwind, und ehe man zu solchem Deputations Tag komnen mag, sie schon mit gantzer Macht aufseyn, die Creyss und Landen durchziehen, jedermann betrieben und beleydigen.

[21]) R. A., 1641, §§ 12, 90 a 92.

[22]) *Meiern*, A. R., II., 46.

[23]) *Meiern*, Acta pacis Westphalica publica, Hannover, 1734—36, (6 dílů), I., 338, 412 (cit. Meiern, A. p. W.).

žejí „negotia Pacis et Belli",[24]) že tedy řádná deputace může urovnávati spory vnitřní i války zahraniční.[25]) Konečně císař musel strpěti účast i jiných stavů a tak skončilo zasedání deputační, aniž by se deputace mírového jednání jakožto taková zúčastnila.[26])

Ustanovením míru vestfalského, aby se o řádné deputaci jednalo na příštím sněmu[27]) a nařízením náboženské rovnosti v deputacích[28]) byl dán podnět k novým změnám. Posledním snesením sněmovním r. 1654 pak byl vývoj řádné deputace ukončen.

Poslední deputační rok byl na základě tohoto snesení sněmovního zahájen na podzim r. 1655 ve Frankfurtu.[29]) Nevyřídil však mnoho prací, když Ferdinand III. zemřel. Kurfirst mohučský nezastavil činnosti deputace, dosáhl naopak toho, že většina stavů zůstala ve Frankfurtě, pokračovala v zasedání, zatím co kurfirsti volili nového panovníka. Tím neobyčejně posílena byla moc kurfirsta mohučského. Nově zvolený císař chtěl, aby deputace pokračovala ve svých pracích. Vznikly však nové spory. Bylo zřejmo, že kurfirst mohučský chce si podržeti ono postavení, které získal v čas interregna. Císař hledě seslabiti tuto jeho moc, přeložil deputační rok do Řezna. Pouze část stavů uposlechla, kdežto ostatní zůstali a zasedali dále v Frankfurtě. Tak se vyvinul spor o přeložení deputačního roku z moci císařské.[30]) Spory nevedly k žádné dohodě. Císař, aby odstranil moc arcikancléře při říšské deputaci se vyvinuvší, ovšem také z jiných příčin, svolal 8. února 1662 sněm, který se již více nerozešel. Nebylo tudíž více příčiny, aby zřizována byla řádná říšské deputace. Jen požadavek opakující se ve volebních kapitulacích[31]) obsahuje o ní ještě zmínku.

---

[24]) *Meiern,* A. p. W., I., 394.

[25]) *Meiern,* A. p. W., I., 389.

[26]) *Pütter,* Geist des w. Friedens, str. 68., Moser, D. Staatsrecht 1. str. 409.

[27]) Art. VIII., § 3. I. P. O., § 64, I. p. W.

[28]) I. P. O. Art. V., § 51.

[29]) *Fritsch,* de conventibus deputatorum, Lipsko a Jena, 1680, str. 63, *Erdmannsdörffer,* D. G., I., 352—354.

[30]) *Fritsch,* l. c. str. 34—40.

[31]) Art. XII., § 6.

II. *Složení řádné deputace.*

Jak z historického vývoje patrno pro bohatost úkolů, jež deputaci řádné byly svěřeny, musel tento institut podlehnouti změnám i ve složení. Roku 1555[1]) byla řádná deputace složena ze 16 členů: ze 6 kurfirstů, 6 knížat (arcivévoda rakouský, biskup vircpurský, biskup münsterský, vévoda bavorský, vévoda z Gülichu a lantkrabě hessenský), ze zástupce prelátů (opat z Weingartenu a Ochsenhausenu), ze zástupce hrabat (Fürstenberg) a ze 2 zástupců měst (Kolín a Noimberk.[2]) Kurfirsté vstupují do deputace všichni, čehož dovolávají se později hlasujíce v jednotném kolegiu. Účastenství v deputaci bylo pouze osobní. R. 1559, jak uvedeno, stalo se dědičným[3]) a odlišena tak řádná deputace důležitým znakem od jiných deputací, jichž členové byli ad hoc jmenováni. Roku 1570 ukázala se potřeba, aby rozšířena byla deputace o nové členy. K dosavadním členům přistoupili stavové: biskup kostnický, vévoda burgundský, vévoda brunšvický a vévoda pomořanský. Příčinou tohoto rozmnožení byla jednak důležitost deputačního jednání, jednak nebezpečné současné poměry.[4]) Poslední příčinou změn ve složení deputace bylo ustanovení náboženské rovnosti mírem vestfálským. Vzhledem k tomu bylo nutno počet stavů rozmnožiti, zvláště upraviti rovnost náboženskou mezi kurfirsty, mezi nimiž nastala nerovnost náboženská, když stal se vévoda bavorský kurfirstem. Kurfirsté a stavové dali se pohnouti k opravám, protože spatřovali v neuspořádané deputaci spíše škodu než výhodu. S otázkou náboženské rovnosti vynořila se ovšem i druhá, totiž hlasování v říšské deputaci společně neb odděleně mezi kurfirsty a ostatními stavy*). Navrhovalo se, aby vždy jeden z katolických kurfirstů alternativně nehlasoval, neb aby tři evangelická vota platila stejně jako čtyry katolická, neb aby kníže kurfirstům nejbližší vstoupil do kolegia

---

[1]) N. S. d. R. A., III., 27.

[2]) Jména těchto měst byla ve snesení sněmovním 1555 vynechána a teprve později připojena N. S. d. R. A., III., 170, pozn. e, také r. 1559. N. S. d. R. A., III., 170, § 49 in f.

[3]) N. S. d. R. A., III., 170, *Häberlin*, IV. 61.

[4]) N. S. d. R. A., III., 290, § 20.

kurfirstů.[5]) Kdežto vyrovnání počtu evangelických knížat s katolickými nepůsobilo celkem obtíží[6]), kurfirsté dlouho nemohli se shodnouti. Důvodem toho bylo nejen zmíněné přijetí domu bavorského mezi voliče, čímž opatřen byl tento dům všemi právy kurfirstskými a ipso facto vstoupil také do deputace,[7]) nýbrž také ještě jiné okolnosti. Mírem vestfálským, nabyvši Pomořan vstoupilo do deputace také Švédsko. Nového vota tím nezískalo. Mělo jej podati společně s kurfirstem braniborským jakožto držitelem Pomořan zadních.[8])

Hlasovací spory byly po dlouhém jednání rozhodnuty sněmem 1654, ač ne zcela definitivně. §§ 191. a 194. tohoto sněmovního snesení ustanovují, že k dosavadním stavům (t. j. arcivévoda rakouský, vévoda burgundský, biskup vircpurský, kostnický, münsterský, vévoda bavorský, brunšvický, pomořanský a hessenský, opat z Weingartenu, hrabě Fürstenberg, Kolín a Norimberk) „aus den andern Fürsten und Ständen so viel zu verordnen seyn, damit es auf gleiche Anzahl von beyden Religionen eingerichtet und bestellet werde." Přistoupili pak tito stavové: Sasko-Altenbursko, Braniborsko-Culnbach, Meklenbursko, Virtembersko, jeden z hrabat Veteravských a 4 města: Cáchy, Uberlingen, Strasburg a Řezno. Mezi uvedenými dřívějšími deputovanými stavy není vévoda z Gülichu, jehož rodina vymřela.[9])

Jmenování jednotlivých rodin v určitých rodech (na př. Sasko-Altenbursko) vyvolalo protesty ostatních rodin na deputačním konventu r. 1655.[10]) Také vznikl spor mezi zástupcem hrabat švábských a veteravských. Mezi těmito záchovávaná alternativa co do předností na říšském sněmu měla zůstati také u řádné deputace.[11]) Jak shora uvedeno, bylo jmenování veteravského hraběte v tom směru neurčité, že nebylo jisto, zda právo účastniti se deputace nemá býti přeneseno též na určitou rodinu

---

[5]) *Meiern*, A. R., I., 414, z ostatních návrhů na př. *Meiern*, A. R., I., 409.

[6]) *Erdmannsdörffer*, D. G., I., 167.

[7]) N. S. d. R. A., III., 576, 606.

[8]) N. S. d. R. A., III., 593.

[9]) *Erdmannsdörffer*, D. G., I., 63. *Meiern*, A. R., I., 417.

[10]) *Fritsch*, l c., str. 10.

[11]) *Fritsch*, l. c., str. 123—139.

dědičně neb má býti zástupce veteravských hrabat vždy volen. Přijat byl způsob druhý.[12]) Kromě jmenovaných členů deputace ucházelo se o připuštění k řádné deputaci ještě více domů (na př. Bádensko, Salcbursko.[13]) Stavové však přílišnému rozmnožení nakloněni nebyli, protože více osob, než potřebí, odporovalo intencím, které stavové sledovali, zřizujíce deputaci, totiž urychlenému vyřízení věci na místě celého sněmu.[14])

Kurfirstům evangelickým proti čtyřem katolickým dáno čtvrté alternující votum, které však mělo se uplatniti pouze na příštím deputačním roku, nikoli na říšském sněmu, kolegiálním sjezdu kurfirstů neb sjezdu volebním.[15]) Nebyl tedy přijat návrh opačný, aby byl kvieskován hlas jednoho z kurfirstů katolických dle určitého pořadí.[16])

Kromě delegátů stavovských zasedají v deputaci komisaři císařští.

III. *Předmět jednání deputačního.*

Deputace má úkol dvojí: předně aby udržovala zemský mír a dále, což jí teprve později bylo uloženo, aby vyřizovala některé věci na místě celého sněmu.

Jest nesporno, že deputace v prvém případě přejímá úkol říšského regimentu a také svou tendencí směřuje k témuž cíli, jako říšský regiment: znamená silné omezení moci císařské.[1]) Jí dává se také soudní moc výkonná. Řádem soudu komorního z r. 1555 přikazuje se jí exekuce rozsudků komorního soudu.[2])

Pro úkol deputace mohlo býti dokazováno, že řádná deputace jest surrogátem říšského regimentu,[3]) právě tak, že podobá se říšskému sněmu. Stalo se totiž pravidlem, že záležitosti náležející před říšský sněm byly přikazovány řádné deputaci. Okruh její působnosti kryl se téměř s působností říšského sněmu.[4]) Ve

---

[12]) *Fritsch,* l. c., str. 11.
[13]) *Fritsch,* l. c., str. 11, 14, 17 přináší příslušné listiny.
[14]) *Meiern,* A. R., I., 487.
[15]) N. S. d. R. A., III., 676, § 191.
[16]) *Erdmannsdörffer,* D. G., I., 168.
[1]) *Lamprecht,* D. G., V_2, 484.
[2]) N. S. d. R. A., III., 130.
[3]) *Fritsch,* l. c. 67.
[4]) *Meiern,* A. R., II., 46.

sporu se stavy při mírovém jednání vestfálském dokazuje císař o tomto institutu:[5]) „In dem Deutschen Reich wären seithero nicht mehrere, als dreyerley genera consultandi üblich gewesen: 1. per comitia generalia, 2. per Diaetas Circulares, 3. per deputationem Ordinariam. Ausser welchen dreyerley Arten, kein legitimus in Imperio seyn könne, welcher das ganze Reich representire und durch seine Schlüsse verbinde."[6]) Také ve volebních kapitulacích slibuje císař, že neustoupí od říšských zákonů „ohne Kurfürsten, Fürsten und Ständen auf einem Reichs oder ordinari Deputations Tag vorgehende Bewilligung."[7])

Tak jak byla řádná deputace r. 1555 ustanovena, byla orgánem říšské exekutivy.[8]) Jestliže nastane v říši odboj, jak se praví „Kriegsempörung, Musterplatz, andere Rottirungen und tätliche Verwaltigungen gegen einen oder mehreren Ständen", a jestliže odboj ten nebude možno potříti pomocí jednoho, dvou nebo pěti krajů, má se to písemně oznámiti arcibiskupu mohučskému, jenž svolá deputované stavy, aby se radili o pomoci proti odboji.[9]) Stavové, usnesše se na vyslání pomoci dalších pěti krajů, mají se shodnouti také na vrchním vojevůdci.[10]) Deputovaní stavové mohou usnésti se na výši pomoci.[11]) Nestačila-li by však pomoc všech krajů, mělo se to oznámiti císaři, aby se o dalším postupu jednalo na obecném sněmu.[12]) Tento výkonný řád („Executions Ordnung") byl mnohokráte později potvrzen.[13])

Rozdíl původního úkolu říšské deputace a jejího pozdějšího určení vysvitne ihned, přihlédne-li se k jednání deputace r. 1564.

---

[5]) Fritsch nalezl u *Sprengera*: Lucerna moderni status S. Rom. Imperii, Frankfurt, 1667, str. 47 zmínku o institutu francouzském Assemblées des notables a o švédském institutu podobném.

[6]) *Meiern*, A. p. W., I., 389, 413.

[7]) N. S. d. R. A., Z., W. K. art. II. § 3, str. 4.

[8]) O zřízení tom: *Cortreius Adam*, S. Rom. Imperii Ordinatio Executionis cum observatis historico juridicis, Frankfurt, 1707.

[9]) N. S. d. R. A., III., 27, § 65.

[10]) N. S. d. R. A., III., 29, § 79.

[11]) N. S. d. R. A., III., 29, § 80 in. f.

[12]) N. S. d. R. A., III., 28, § 67.

[13]) Na př. R. A. 1559, § 19, 43 n., D. A. 1564, § 14, R. A. 1566, § 16, 18, R. A. 1570, § 17, R. A. 1576, § 34 n., R. A. 1582, § 43. R. A. 1594, § 39, R. A. 1641, § 15, R. A. 1654, § 178, 180.

R. 1555 ustanovena deputace pouze pro pomoc proti porušení zemského míru, r. 1564 radí se stavové na deputačním roku již o tom, aby se sněmovní snesení z r. 1555 doplnilo. Toto doplnění mělo stejnou platnost jako usnesení sněmovní[15]). Při tom zachován byl i původní úkol řádné deputace.[16]) (O předmětu jednání deputačního z r. 1564 jedná r. 1566[17]) celý sněm a uznává snesení deputační za rovnocenné se snesením říšským.) Nadále projednává deputace takové věci, které vyžadují důkladnější porady a při nichž naskýtají se větší překážky, takže na obecném sněmu nemohly by býti bez průtahu projednány.[18]) Řádná deputace je příhodnější ku projednávání takových otázek nejen pro menší počet stavů, nýbrž také proto, že v řízení neustrnula na jedné formě, nýbrž dovedla se přizpůsobiti obsahu jednání.

Deputační rok se svolává jak právě uvedeno, aby učinil opatření pro zachování zemského míru, objevila-li se dosavadní opatření nedostatečnými.[19]) Při té příležitosti přednášeli stavové také stížnosti o svých škodách při vnitřních výbojích.[20]) Deputovaní měli se raditi o těchto stížnostech a žalobách, o trestech dle předpisů a nařízení říšských a také o opravě těchto předpisů samých. Měli pilně hleděti, aby podobné vnitřní nepořádky se neopakovaly a aby opětnému výboji bylo čeleno.[21]) Deputace mohla se raditi i o kontribucích na válečné výpravy[22]) a přikázána jí i securitas publica t. j. porada o vojenském zřízení říšském.[23])

Z předmětů, jež deputace přejímá po říšském sněmu, důležitou je otázka mincí.[24]) Deputační rok se tu zove „Deputations oder Reichs Münz Tag."[25]) Všeobecně se ustanovuje, že deputační rok má jednati o tom, „was zu Handhabung der vorigen so stattlich

[15]) N. S. d. R. A., III., 209, § 44.
[16]) N. S. d. R. A., III., 205, § 19.
[17]) N. S. d. R. A., III., 216.
[18]) N. S. d. R. A., III., 357, § 26.
[19]) N. S. d. R. A., III., 204, § 11.
[20]) *Häberlin*, VIII., 90, N. S. d. R. A., III., 277, § 5.
[21]) Bod tento pro svoji důležitost poukázán na příští sněm. N. S. d. R. A., III., 283, § 52.
[22]) N. S. d. R. A., III., 283, § 55.
[23]) *Erdmannsdörffer*, l. c., I., 353.
[24]) N. S. d. R. A., III., 342, 461.
[25]) N. S. d. R. A., III., 307, § 150.

erwogenen Münz Ordnungen, darauf erfolgten Verbesserung, und die Notwendigkeit dieses Wercks erfordern und erheischen wird."[26]) Ku poradám o mincích druží se i otázka cel.[27])

Deputace projednává také punctus moderationis matriculae. Mezi stavy byl spor, zda tento předmět má býti předmětem porady deputačního roku neb krajských sjezdů. Knížata usilovala o krajské sjezdy, kdežto kurfirsté byli nakloněni deputaci.[28]) Úkolem deputace tu bylo: „Ergäntzung und Richtigmachung der Matrikul." Proto mají deputovaní se vší pilností zkoumati zprávy o vyšetření zaslané jim od krajů. Na nález krajských moderatorů mohou stavové, kteří se domnívají, že jim bylo ublíženo, podati stížnost ku deputaci. Rozhodnutí deputace ex aequo et bono nepřipouštělo již další odvolání a žádosti za moderaci.[29]) Řádná deputace tu nastupuje na místo komorního soudu, u něhož se zmíněné stížnosti podávaly.[30]) Na deputačním roku projednáván byl také řád policejní a v celé říši pak publikován.[31])

Velice důležitý úkol převzala řádná komise po zániku řádné visitace, totiž opravu soudní správy v říši („Justitien Werck, Administration der Justitien an unsern Kays. Cammergericht."[32]) Všeobecně ukládá se deputaci, aby vyřídila dubia a gravamina komorního soudu, „die contradicierte und obgesetzte unerledigte Punkten, und andere vorkommene dubia und was darneben unmittelst noch mehr zu erledigen einkommen."[33]) Kompetence její byla později rozšířena a blíže určena; měla jednati: „über allem andern, so zu Erhaltung und Verbesserung dess Justitiae Vesens, daran dem Reich so viel gelegen, es treffe gleich den Process gedachts oder ichtwas anderst dergleichen an."[34]) Úplně nastoupila řádná deputace na místo visitace, když jí bylo svěřeno i visitování komorního soudu „extraordinarie et sine praeiudicio Unser des

[26]) N. S. d. R. A., III., 438, § 101.
[27]) N. S. d. R. A., III., 372, § 120.
[28]) Listiny u *Fritsche*, l. c., str. 44—60.
[29]) N. S. d. R. A., III., 303, § 116, 369, § 96, 440, § 115.
[30]) *Fritsch*, l. c., 52, N. S. d. R. A., III., 303, § 117.
[31]) N. S. d. R. A., III., 372, § 117, policejní řád 1577 N. S. d. R. A., III., 379 n.
[32]) N. S. d. R. A., III., 406, § 47.
[33]) N. S. d. R. A., III., 437, § 98.
[34]) N. S. d. R. A., III., 462, § 58.

Heiligen Reichs hievor verfaster Cammer Gerichts Ordnung".[35]) Deputace měla provésti visitování komorního soudu in personis et rebus a „was sonsten mehr bey den ordentlichen Visitationibus zu verrichten herkommen." Zároveň s visitováním komorního soudu svěřeny řádné deputaci i revise rozsudků a to nejen staré, nýbrž i ty, které budou podány před deputačním rokem i během zasedání.[36]) Při revisích měla se deputace říditi řádem komorního soudu z r. 1555.[37])

Deputace vstoupila tu na místo zcela odchylného institutu — řádné visitace. Platnost předpisů o visitaci rozšířena i na řádnou deputaci.[38]) Tato konstrukce musela se nutně objeviti i v řízení deputačním.

Kromě jmenovaných předmětů svěřena deputaci také oprava řádu dvorské rady (Reichs Hofratsordnung),[39]) a na základě míru vestfálského i jednání o casus restituendorum ex capite amnestiae et gravaminum.[40]) I otázky práva soukromého byly předmětem jednání deputačního.[41])

Veškery tyto předměty jsou ve sněmovních sneseních řádné deputaci zvláště přikazovány. Deputace byla však také generelně zmocněna, aby rozhodovala o pochybných věcech, které by se během deputačního řízení vyskytly a způsobily zdržení. Musí však takové usnesení býti referováno císařským komisařům, po případě císaři a vyžádáno jejich rozhodnutí o tom.[42])

IV. *Řízení deputační.*

Deputační řízení spočívá v deputačních rocích. Svolává je arcibiskup mohučský,[1]) stanově určitý den. Činí tak „im Namen

---

[35]) N. S. d. R. A., III., 462, § 59.

[36]) N. S. d. R. A., III., 463, § 62.

[37]) Část III. tit. 53.

[38]) Na př. předpis r. 1566, § 80 (N. S. d. R. A., III., 225) o nedostavení se visitátorů.

[39]) N. S. d. R. A., III., 565, § 90.

[40]) N. S. d. R. A., III., 676, § 191.

[41]) Na př. o prodlení dlužníkově N. S. d. R. A., III., 494, R. A., 1600, § 139.

[42]) N. S. d. R. A., III., 409, § 65, 441, § 123.

[1]) 1555, § 65., N. S. d. R. A., III., 27.

und von wegen der Kaiserl. Majestät und wo die ausserhalb des Reichs wäre, unsertwegen und an unser Statt" (krále říše německé)[2]). Podnět ku svolání dává písemná žádost pěti krajů, jestliže nemohou potlačiti vzpouru.[3]) Kurfirst mohučský oznamuje zároveň písemně bez průtahu deputační rok císaři, aby poslal své komisaře. Autorita císařská záhy se však uplatňuje. Císař může nejprve žádati, aby kurfirst svolal rok deputační.[4]) Kraje také přímo oznamují císaři, že ku potlačení odboje je třeba svolati deputaci a císař vyzývá kancléře.[5]) Později konečně, jestliže nastanou takové poměry, z nichž vzniká nebezpečí pro říši, císař může přímo rozkázati, aby byl deputační rok svolán.[6]) Když vstoupila deputace na místo celého sněmu, ustanovuje se deputační rok na říšském sněmu.[7]) Když deputační rok nevyřídí věc svěřenou, může býti usneseno, aby o téže věci byl znovu zahájen.[8]) Byl-li určen obecným sněmem s pevnou lhůtou a deputace se nesešla, může císař rozkázati aby kurfirst mohučský svolal deputační rok v jiný den.[9]) Svolání stavů od kurfirsta mohučského děje se zvláštním listem každému stavu.[10])

Obvyklým místem deputačního roku byl Frankfurt n./M. Mohl jím býti take Špýr,[11]) rovněž Vorms.[12]) Může býti ostatně voleno i jiné příhodné místo.[13]) Zda císař může bez svolení stavů

---

[2]) N. S. d. R. A., III., 27.

[3]) „alsdann sollen dieser fünf Creyss Obersten und Zugeordnete, wie die Sachen geschaffen und fürgehen mit allem nothwendigen Bericht der Schwebenden Empörungen, und Sorglichkeiten unserm Neven, und Churfürsten, dem Erzbischoff zu Maynz dasselbig unverzüglich in Schrifften zu erkennen geben". N. S. d. R. A., III., 27, § 65.

[4]) N. S. d. R. A., III., 202, § 1.

[5]) N. S. d. R. A., III., 227, §§ 2, 3.

[6]) N. S. d. R. A., III., 290, § 18 a 19.

[7]) Na př. r. 1570, § 19, 111, r. 1582, § 47, r. 1594, § 49, r. 1641, § 90.

[8]) N. S. d. R. A., III., 461, § 53.

[9]) N. S. d. R. A., III., 473, § 2.

[10]) *Fritsch*, l. c., str. 32.

[11]) N. S. d. R. A., III., 406, § 47.

[12]) N. S. d. R. A., III., 201 n.

[13]) N. S. d. R A., III., 290, § 19, einen Deputations Tag gen Frankfurt, oder aber, wo es sonsten den Sachen am gelegensten seyn solle, auszuschreiben.

přeložiti deputační rok na jiné místo, bylo sporné.[14] Vyskytnou-li se překážky bránící deputačnímu roku, může býti voleno to neb druhé město.[15] Nastane-li na př. epidemie v městě, kde právě deputace zasedá, může býti zasedání ujednáním císařských komisařů s ostatními stavy přeloženo do jiného říšského města.[16]

V ustanovený den mají se stavové dostaviti buď osobně buď poslati posly.[17] Není ničeho ustanoveno, že by museli se dostaviti. Nedostavením se sami se zkracují, vylučujíce se z porad často velké důležitosti. Když deputace převzala úkol jiných institutů (hlavně řádné visitace), byly ustanoveny pokuty pro nedostavení se ku deputačnímu roku a to při projednávání opravy soudnictví,[18] při revisích rozsudků[19] a při projednávání odvolání z rozhodnutí krajských moderatorů.[20] Pokuta tato jest při opravě soudní správy 1000 tolarů. Nedostaví-li se někteří osobně, aniž by poslali své rady, mají dostavivší se dále jednati, jakoby byli všichni přítomni.[21]

Kolik radů může každý stav vyslati k deputačnímu roku, není v zákoně stanoveno. Také zde zřejmě působily zmíněné vlivy jiných institutů, bylo-li později ustanoveno, že mají stavové poslati určitý počet radů[22] a že určité osoby jsou vyloučeny, (na př. vyšetřovatel, svědek neb advokát v téže při nemůže býti připuštěn k vyřizování apelací).[23]

Řízení deputační zahajuje se císařskými proposicemi.[24] Proposice dějí se ústně a písemně.[25] Při proposicích zaujme každý

---

14) *Fritsch*, l. c., 33—37.

15) Nach Speyer oder Frankfurt, je nach Beschaffenheit des Kriegs-Läufft, N. S. d. R. A., III., 565, § 90.

16) N. S. d. R. A., III., 407, § 49, 409, § 62, 464, § 71.

17) N. S. d. R. A., III., 27, § 65.

18) N. S. d. R. A., III., 406, § 48.

19) N. S. d. R. A., III., 463, § 65.

20) N. S. d. R. A., III., 408, § 62, 441, § 120.

21) N. S. d. R. A., III., 28, § 68, také 463, § 60.

22) N. S. d. R. A., III., 437, § 98 in f.

23) N. S. d. R. A., III., 408, § 60, III., 441, § 118.

24) *Lünig*, Teutsches Reichs Archiv, II., Examen Juris Publici G., str 46.

25) Auf unserer Räthe und Commissarien mündlich und schrüftlich Fürbringen N. S. d. R. A., III., 202, § 3., 277, § 4.

stav své určité místo.[26]) Řádná deputace tak, jak byla ustanovena r. 1555, jest jednotným kolegiem. Později, když stává se svou působností zúženým říšským sněmem, kurfirsté se separují od ostatních stavů. okupují si právo hlasovati odděleně dávajíce na jevo své zvláštní postavení v říši a chráníce svoji prestiž před ostatními stavy.[27]) Poprvé se tak stalo na deputačním roku 1564.[28]) Přes protesty knížat hlasuje se odděleně[29]) a mezi kolegiem kurfirstským a stavovským, v němž spojeni jsou knížata s městy, dochází k relaci a korrelaci. Tato forma řízení deputačního dovedla se však pružně přizpůsobiti jednotlivým předmětům, jež deputaci byly svěřovány. —

Při projednávání otázky mincí a opravy mincovního řádu může býti řádná deputace rozšířena o stavy, „so Bergwerck haben".[30]) Stavové tito účastní se samého řízení deputačního, jak zřejmo z jejich podpisů ve snesení deputačním r. 1571[31]). Ku projednávání téže věci mohou býti přibráni na poradu „auch von der Creysen .... erfahrne, qualificirte, Müntzverständige Personen"[32]) neb jak jindy se praví, může nastati „Zuziehung der erfahrnen Wardein und anderer Münz-Verständigen Personen.[33])

Řádná deputace přizpůsobuje se i visitování komorního soudu, když jí tento úkol svěřen. Patrně se zde objevil rozdíl obou institucí Deputace rozdělila se v deputační a visitační radu.[34]] V této bylo jednáno nerozděleně v jednom sboru, v oné

---

[26]) *Fritsch*, l. c., str. 62 podává Schema sessionis Deputatorum Imperii in actu propositionis Francofurti ad Moenum anno 1655.

[27]) Tractat über den Reichstag im 16. J., Vyd. *K. Rauch*, Výmar, 1905, str 71, pozn. 3 a 5 (cit. Tractat).

[28]) *Häberlin*, l. c., G., VI., 55, *Meiern*, A. p. W., I., 540.

[29]) Na př. § 38, 1571, N. S. d. R. A., III., 346. — in den Räthen auch zu tractiren fürgenommen. Nasvědčuje tomu § 98, N. S. d. R. A., III., 369, slova „altem löblichem Brauch nach" a contr. následujících vět.

[30]) N. S. d. R. A., III., 307, § 151.

[31]) N. S. d. R. A., III., 347.

[32]) N. S. d. R. A., III., 438, § 101, 461, § 53.

[33]) N. S. d. R. A., III., 496 § 149.

[34]) N. S. d. R. A., III., 473. § 3, Wann nun darauf erfolgt, das Uns der gemein Beschluss, welchen unsere Commissarien, mit der Churfürsten, deputirten Fürsten und Ständen, Räthen, Bottschafften und Gesandten, so wohl in dem Visitations als auch Deputations Rath getroffen, gebührlich vorbracht worden.

byla dvě kolegia. Ve visitační radě byli císařští komisaři přítomni všem poradám jsouce na roveň postaveni ostatním členům. Rozhodovala pak většina hlasů. V deputační radě podobalo se jednání deputační — jednání sněmovnímu. Stavové radí se mezi sebou a shodnou se relací a korrelací. Svou úradu předkládají pak císařským komisařům.[35])

Řízení deputační se změnilo, když svěřena deputaci reforma komorního soudu,[36]) a zvláště při revisi rozsudků.[37]) Stavové dělí se tu na jednu i více rad, skládajících se z více neb méně členů dle velikosti a důležitosti revisních aktů. Dává se jim moc vyříditi vše, co by uspíšilo projednání revise.

Zvláště důležité změny v řízení deputačním byly provedeny při úpravě matrikule. Krajští moderatoři odevzdají svoje vyšetření mohučské kanceláři,[38]) aby bylo předloženo deputaci. Tato se o nich radí, rozhodujíc jako poslední instance.[39]) Aby usnadněna tato práce a zaručen výsledek, mají všichni radové a poslové kurfirstů a deputovaných stavů, vyslaní k opravě matrikule a ku vyřizování apelací, býti zbaveni přísahy i povinnosti vůči svým pánům.[40]) (také přísahy lenní vůči svým lenním pánům,[41]) o čemž musí předložiti věrohodný list.[42]) Každý zavazuje se přísahou novou. I vlastní řízení deputační doznalo podstatné změny.[43]) Po císařských proposicích radí se stavové jak ve věcech týkajících se opravy matrikule, tak i při apelacích během příipravných prací odděleně v kolegiu kurfirstů a ostatních stavů a shodnou se relací a korrelací. Po praeparatoriích, při vlastních poradách o doplnění matrikule i o apelacích (v posledním případě jest deputace nejvyšší soudní komisí) má býti rozhodnuto společně v jedné radě za přítomnosti císařských komisařů. Rozhoduje většina

[35]) O rozdílech meži deputací a visitací: *Berg*, Darstellung der Visitation des K. u. R. Kammergerichtes, Göttingen, 1794, str. 202.

[36]) N. S. d. R. A., III., 437, § 98.

[37]) N. S. d. R. A., III., 463—464, § 66.

[38]) N. S. d. R. A., III., 368, § 94, 408, § 56.

[39]) N. S. d. R. A., III., 369, § 95, 408, §, 58.

[40]) N. S. d. R. A., III., 369, § 97.

[41]) N. S. d. R. A., III., 408, § 59, 441, § 117.

[42]) Forma toho listu jest podána v §u 74, N. S. d. R. A., III., 411 také 443, § 131, 2.

[43]) N. S. d. R. A., III., 369, § 98, 409, § 63, 441, § 121.

hlasů. Při rovnosti hlasů jest se obrátiti na císařské komisaře s prosbou, aby věc rozhodl císař.

Zvláštní způsob řízení stanoven pro restituce ex capite amnestiae et gravaminum.[44]) Deputaci dána moc projednávati alternativně sporné případy mezi katolíky a protestanty. Tato moc vztahuje se na působnost „in cognoscendo, decidendo et executionem decernendo.“ Kurfirstu mohučskému uloženo tříditi veškeré případy, o nichž má deputace rozhodovati. Případy dělí se na casus liquidi. které mají býti exekvovány, illiquidi, při kterých mají byti zjištěny podmínky restituce[45]) a dubii, při nichž má býti učiněn pokus o smír, jinak mají tyto případy býti poukázány na příští sněm.

Jakým způsobem má se řádná deputace usnésti, jest posuzovati dle předmětů, jež deputace projednávala, a dle úkolu, jenž byl deputaci uložen na obecném sněmu.

Deputaci, jak byla zřízena r. 1555, lišiti jest od deputace doby pozdější. Deputační usnesení, aby poslaly pomoc též ostatní kraje, má povahu rozkazu, jehož musí býti uposlechnuto.[46]) Když deputace nastoupila na místo celého sněmu, rozeznávati jest, zda deputace má věc rozhodnouti nebo podati o věci dobré zdání. Dobré zdání podléhá schválení nejblíže příštího sněmu. Rozhoduje-li deputace věc sama, schvaluje se rozhodnutí její císařem a vyhlašuje se v říši.[47]) Usnesení deputační jest pak rovno usnesení sněmovnímu.[48]) Může býti přímo ustanoveno, že deputovaní mají „ihr Bedencken zusammenzutragen und an statt allgemeiner Stand des Reichs beschliesslich zu erörtern“[49]) a jejich usnesení má přijíti „in die Deputations Verabschiedung, als ein

[44]) N. S. d. R. A., III., 676, § 191.

[45]) N. S. d. R. A., III., 676, § 191, forderst aber sollen die erforderte requisita restitutionis, und dass der Casus dem Instrumento pacis, Kayserlichen Executions Edict, arctiori exequendi modo, Nürnbergischem Recess, oder in denen Fällen, so durch den Frieden Schluss nicht geändert, dem Religion Frieden gemäss consequenter ad punctum restitutionis ex capite amnestiae vel gravaminum qualificirt sey bewiesen werden.

[46]) N. S. d. R. A., III., 27, § 66.

[47]) N. S. d. R. A., III., 204, § 13, 278, § 14, 342, § 7, 473, § 3.

[48]) N. S. d. R. A., III., 364, § 67, 216, § 16, 513, § 64.

[49]) N. S. d. R. A., III., 437, § 98.

gemeiner des Heiligen Reichs Beschluss".[50]) Usnesení o určité věci může býti vyhrazeno jindy pouze schválení císaře,[51]) jiné má platnost pouze prozatímní až do ratifikace sněmem.[52])

Jak v historickém vývoji bylo vylíčeno, vznikl spor, zda smrtí císařovou (Ferdinanda III.) se deputační rok přerušuje. Udávány různé důvody:[53]) 1. že deputace má formu delegace, jež smrtí delegantovou nezaniká, 2. že říšští vikáři representují místo císařovo a že 3. císařští komisaři nenáležejí ku podstatě deputace. Další otázkou bylo, zda deputační rok může trvati vedle volebního roku. Stavové protestantští tvrdili, že volební rok neruší deputačního, ovšem že musí býti přítomni komisaři říšských vikářů.[54]) Konstrukce těchto otázek vyplynula ze současné situace politické.

Konečně nutno poznamenati: Stavové, jak z deputačních snesení patrno, účastní se vesměs deputace prostřednictvím poslů. To umožňuje deputačnímu konventu zasedati po několik let nepřetržitě. Řádná deputace dává takto vzor příštímu říšskému sněmu, který zasedá od roku 1662 nepřetržitě.

Část druhá.

Ostatní říšské deputace.

Mimořádné deputace říšského sněmu mají úkoly rozmanité. Některé fungují na sněmu, některé mimo sněm. Na sněmu určité věci přikazují se pravidelně stavovskému výboru. Prameny nazývají tento výbor „uf allen reichstagen gewondlich usschuss,[1]) der gewöhnliche ausschuss."[2]) Děje se tak vždy, aby věc byla rychle

---

[50]) N. S. d. R. A., III., 462, § 57.

[51]) N. S. d. R. A., III., 565, § 92.

[52]) N. S. d. R. A., III., 566, § 92.

[53]) *Fritsch*, l. c., 96, Lünig, l. c., 46, Erdmannsdörffer, l. c., I., 353.

[54]) *Fritsch*, l. c., 96.

[1]) Deutsche Reichstagsakten, Jüngere Reihe, Gotha, 1893—1905, (cit. R. T. A. J. R.), IV, 185.

[2]) *Fritsch*, l. c., 109.

projednána[3]) a řádně prozkoumána.[4]) Vzniká obyčejně při obtížném projednávání, kdy stavové nemohou se shodnouti.[5]) Kolik takových výborů sněmovních může býti zřízeno, řídí se dle naskytnuvších se otázek na sněmu. Může býti pouze jeden výbor, jenž má za úkol projednati všechny předměty,[6]) naopak může býti na sněmu ustanoven výbor ze stavů pouze k určitému úkolu. Bývá však na sněmu zřízeno několik i celá řada výborů.[7]) Zvláštním zřízením bylo sestavení dvou výborů, širšího a užšího („der grosse usschucz — der ringer, minder, cleiner usschucz"), které pak vzájemně mezi sebou jednají.[8])

Výbory volí se pro nejrůznější otázky. Výbor podává r. 1495 návrh říšského regimentu,[9]) výbor radí se o zemském míru,[10]) o komorním soudě,[11]) o regimentu,[12]) o procesním řízení,[13]) o hrdelním řádu,[14]) o vojenské pomoci proti Turkům,[15]) o financích[16]) o mincích,[17]) o opravě matrikule,[18]) o úpravě poměrů náboženských[19]) (Glaubenartikel),[20]) a jiných naskytnuvších

---

[3]) R. T. A. J. R., II., 807.

[4]) *Fritsch*, l. c., 98.

[5]) *Meiern*, Acta pacis Executionis publica, 1736, I., 94. *Lehman*, Chronica, cap. VII., 864.

[6]) R. T. A. J. R., II., 157, č. 8.

[7]) R. T. A. J. R., II., 807, také str. 161; celou řadu výborů viz R. T. A. J. R., III., 282, pozn. 1, IV., 166, 171; 245, 743, 751.

[8]) R. T. A. J. R., II., 164, III., 283 n.

[9]) *Datt*, l. c., kn. III., c. IX. 598.

[10]) *Lehman*, Chronica, kn. VII., c. 80, 864, *Datt*, l. c. kn. V., c. VII., 830, R. T. A. J. R., II. 167.

[11]) R. T. A. J. R., II., 161.

[12]) R. T. A. J. R., II., 173.

[13]) R. T. A. J. R., II., 235, *Meiern*, A. R., I. 329.

[14]) R. T. A. J. R., II., 240, *Virck*, Politische Correspondenz der Stadt Strassburg, 1882, I., 449, č. 731.

[15]) R. T. A. J. R., IV., 148, 157, 208, 443.

[16]) *Datt* l. c., kn. V., c. VII., 843.

[17]) *Pachner*, Vollst. Sammlung aller ..... Reichs Schlüsse, 1740, I. 457.

[18]) N. S. d. R. A., IV., 40.

[19]) N. S. d. R. A., III., 138, § 8, R. T. A. J. R., IV., 156, *Meiern*, A. R., I., 543.

[20]) *Virck*, l. c., I., 460, č. 748.

se otázkách na sněmu.[21]) Výborem sprostředkuje se porada stavů s císařem.[22]) Výborem vyřizují se stížnosti a prosby jednotlivých stavů a osob.[23]) (Supplications Rath.)[24]) Výbor se volí, je-li mnoho stavů přítomno. Proto je-li jich málo, odmítají stavové jeho zřízení.[25])

Kromě těchto deputací vyskytují se na sněmu ještě příležitostné deputace: ku přípravnému zkoušení procesů achtovních,[26]) ku blahopřání císaři,[27]) ku slavnostnímu zapsání narození mladého arcivévody[28]) a ku zavázání říšského generála přísahou.[29])

Od celé této skupiny deputací jest odlišiti deputace podřízenějšího rázu t. zv. deputationes comitiales,[30]) deputace používané toliko při řízení sněmovním. Těmito deputacemi bylo sprostředkováno spojení jednotlivých stavovských kolegií.[31]) Za tím účelem zřizují se v každém kolegiu zvláště. Některé deputace podávají císaři zprávu o sněmovním snesení. Nazývají se „Nunciaturae“.[32]) Když snesení sněmovní jest hotovo, sestavuje se zvláštní deputace, aby je ještě přehlédla. Snesení se zde předčítá a námitky ohlašují.[33]) Konečně zřizovaly se zvláštní deputace, které snesení sněmovní podepsaly a pečetí opatřily.[34])

---

[21]) Na př. R. T. A. J. R., II., 420, č. 54, 661, III., 645, N. S. d. R. A., III., 638, IV., 5, 11 a j.

[22]) *Datt*, l. c., kn. V., c. VII., 835, R. T. A. J. R., II., 366.

[23]) *Virck*, l. c., I., 266, č. 468, N. S. d. R. A., IV., 40, R. T. A. J. R., II., 835, č. 174, III., 290, IV., 130, 162, 196, 557, 572.

[24]) *Traktat*, cap. IX.

[25]) R. T. A. J. R., IV., 185, 307, 676.

[26]) Deputaci tuto uvádí *Gönner*, Teutsches Staatsrecht, 1804, § 192, 276.

[27]) O této deputaci mluví *Weisse*, Über die teutsch. R. Deput. zu Friedensverh., Lipsko, 1797, dle Hartlebena.

[28]) *Hartleben*, Über die Wahl der teutsch. R. Deput. zu Friedensverh., Salzburg, 1797, 30.

[29]) *Hagemeier*, de comitiis I. G. tractatus, Frankfurt, 1676, c. IX., 62.

[30]) *Meiern*, A. R., I., 257.

[31]) *Meiern*, A. R., I., 268.

[32]) *Sprenger*, Lucerna moderni status S. Rom. Imperii, Frankf., 1667, 37.

[33]) R. T. A. J. R., II., 162, 924, III., 735, Meiern, A. R., I., 1115.

[34]) Tractat, str. 94, *Fritsch*, l. c., 102, N. S. d. R. A., III., 690, schema sigillantium.

Druhou skupinou deputací jsou deputace, jichž působnost jest mimo říšský sněm.[35]) Ze stavů zřizují se deputace, které mají vyjednávati se zahraničními mocnostmi.[36]) K tomu cíli opatřují se ochrannými listy a dávají se jim instrukce.[37]) Roku 1559 bylo usneseno, aby, dojde-li od zahraničních mocnářů odpověď na prosbu o pomoc proti knížeti moskevskému, deputace tyto odpovědi přijala a je zodpověděla.[38]) Vynikající význam měla říšská deputace při mírovém jednání. Deputace tyto vyplynuly z práva stavů zaručeného státními zákony. Již r. 1495 zaručuje císař stavům, že bez vědomí sněmu nevypoví války, neuzavře míru a neučiní smlouvy se zahraničními mocnostmi.[39]) Právo toto vykonával říšský sněm schvaluje mírovou smlouvu, uděluje císaři plnou moc, aby mír uzavřel[40]) a konečně prostřednictvím říšské deputace. Toto právo jest zaručeno volebními kapitulacemi.[41])

Otázka, zda stavové mohou se účastniti uzavírání míru s cizími mocnostmi jako jedna strana mír uzavírající, stala se zvláště akutní při uzavírání míru vestfálského.*) Císař tehdy upíral stavům právo, aby aktivně byli účastni na mírovém jednání přiznávaje jim pouze právo, aby se ho účastnili radou.[42]) Poměry zahraničními donucen právo jejich uznal. Vliv měl zde zvláště výmluvný manifest francouzských vyslanců v Münsteru, v němž se praví:[43]) „Neque enim Jus belli et Pacis Ei uni competit, neque Gallia, quae Germanicam praetulit et constanter tutata est libertatem, in eaque non parum praesidii sibi esse sentit, haec legitima Imperii et propriae securitatis fundamenta convelli patietur unquam. Norunt omnes, seriem istam bellorum, quibuscum tam diu Christianus populus misere conflictatur, ab isto ferme capite fluxisse, quod neque Principibus

[35]) Na př. N. S. d. R. A., III., 147, § 74 n a 171, § 54 n.
[36]) N. S. d. R. A., III., 279, § 18, R. T. A. J. R., IV., 756, 761.
[37]) N. S. d. R. A., III., 280, § 26.
[38]) N. S. d. R. A., III., 182, *Häberlin*, l. c., IV., 136, 286.
[39]) *Datt*, l. c., kn. III., c. XII., 605.
[40]) N. S. d. R. A., IV., 306, 330—331, 419.
[41]) František I., volební kapitulace, art. IV., § 11.
*) Viz historický vývoj řádné deputace.
[42]) *Meiern*, A. p. W., I., 347.
[43]) *Meiern*, A. p. W., I., 219.

neque Ordinibus Imperii suus honor habitus sit, sua jura servata; nonnullis etiam Dominia, uno et ipsa corporis libertas erepta fuerint. Quae vero ad Omnes ab ipsis Imperii primordiis ac primum latis legibus pertinent, ea ad Unum fere contraxit paucorum potentia." Stavové nadále účastní se mírových kongresů v říšské deputaci.[44]) Císařové však svůj slib ve volebních kapitulacích ne vždy zachovávají, uzavírajíce mír sami a domáhajíce se dodatečného schválení.[45]) Poslední říšská deputace byla při mírovém jednání r. 1803.[46])

Bylo-li možno pojednati o složení řádné deputace jakožto jednotném institutu, není to možno u ostatních říšských deputací, kdež složení od případu ku případu se mění a u jednotlivých druhů říšských deputací má svou zvláštní povahu.

Při těchto deputacích nutno pojednati především o volbě členů. Na deputacích, které projednávají určitý úkol na místě celého sněmu, musí se usnésti celý sněm. Deputacemi mohou býti vyřizovány také akty jednotlivých kolegií (Collegialdeputationen). I tyto deputace volí sněm. Císař jich však neschvaluje. Neoznamuje se mu ani jich zřízení.[47]) Při těchto převládá interess jednotlivých kolegií,[48]) při oněch klade se důraz na zájem říše.[49]) Po míru vestfálském, kde stanovena náboženská rovnost ve všech deputacích říšských,[50]) nastal spor mezi oběma díly náboženskými, zda volba deputovaných má se díti na sněmu neb jednotlivými

---

[44]) O jednotlivých mírech: *Koch*, Abregé de l'histoire des Traités de paix, Basilej, 1796, Jednotlivé deputace příkladmo podává *Hartleben*, Über die Wahl der teutsch. R. Deput. zu Friedensverh., Salzburg, 1797.

[45]) *Moser*, W. K., (Karla VII.), III., 76, Anm. ad § 11, art. IV., týž, W. K., (Františka I.), Anm. ad § 11, art. XII., II., 139. Praví se zde, že teprve po třech letech byl mír předložen k ratifikaci.

[46]) *Protokol* der ausserord. Reichsdeput. zu Regensburg, 1803, 2 sv. a 4 sv. příloh.

[47]) *Gonner*, l. c., 276, § 192.

[48]) *Virck*, l. c., I., 460, č. 748, R. T. A. J. R., II., 161.

[49]) *Meiern*, A. R., I., 418, N. S. d. R. A., IV., 82.

[50]) Art. V., § 51, in comitiis proximis . . . . ., in horum conuentibus itemque comitiis vniuersalibus, siue ex vno siue duobus aut tribus imperii Collegiis quacumque occasione, aut ad quaecumque negotia deputandi veniant, aequetur deputatorum numerus ex vtriusque religionis proceribus.

náboženskými díly. Byly učiněny sice výjimky a volba ponechána katolíkům a na druhé straně protestantům.[51]) Stavové protestantští vystoupili pak s tvrzením, že jim náleží tato volba právem.[52]) Nelze považovati tento způsob volby za pravidelný. Stavové protestantští sami připouštějí volbu sněmem a nikoli jednotlivými díly náboženskými.[53]) Ovšem ve složení deputací byla náboženská rovnost zachována[54]) a hleděno také k tomu aby nebyla porušena pro nemoc, nepřítomnost neb zaujatost.[55]) Každý stav má passivní volební způsobilost, ale žádného práva na volení. Členství v jedné nedává nároku na členství v deputaci druhé.[56]) Říšská hrabata obdržela revers de non praeiudicando, který zajišťoval jim však pouze jejich volební způsobilost, nikoli nutnost samé volby.[57])

Počet osob býval různý.[58]) I předmět měl vliv na složení. Místo osoby jedné nastupuje při jiném předmětu jednání osoba jiná.[59]) Stavové v deputacích a výborech nezasedali osobně, nýbrž vysílali své rady. Počet těchto radů není určen. Jeden rada může zastupovati i více stavů.[60]) Zvláště při mírových deputacích bylo důležito, aby subdelegáti byli schopní svého úkolu. Císař proto vybízí stavy: „zu denen Subdeputirten aber keine neue,

---

[51]) *Hartleben*, l. c., 24.

[52]) *Hartleben*, l. c., 25, *Moser*, Staatsrecht, II., 30, § 48 n. uvádí spory mezi katolíky a protestanty při uzavírání míru bádenského.

[53]) *Hartleben*, l. c., 51.

[54]) *Meiern*, A. p. W., II., 564, 572, III., 433.

[55]) Na př. mají vota nedostavivších se, akreskovati vlastní náboženské straně. N. S. d. R. A., IV., 177. Meiern, Acta pacis executionis publica, I., 94, und falls ein Deputatus interessiret, dessen Stelle aus denen vor oder nachsitzenden oder sonst zu ersetzen sey.

[56]) *Fritsch*, l. c., 139.

[57]) *Gönner*, l. c., 285.

[58]) Na př. r. 1431 zvoleno 6 osob z kurfirstů a knížat a 6 měst, *Lehman*, l. c., 864, deputace z 6 osob: 2 kurfirstů, 1 knížete, 1 hraběte, 1 prelata a 1 města. *Datt*, l. c., kn. V., c. VII., 836. Deputace r. 1557. se skládá z 6 kurfirstů, 6 knížat, zástupce prelátů a dvou měst a j.

[59]) R. 1557 místo biskupa augsburského, který účastní se jednání o komorním soudě, vstupuje arc. salcburský při jednání o mincích N. S. d. R. A., III., 149, § 83.

[60]) R. T. A. J. R., II., 420.

sondern in Reichs Sachen genugsam geübte Leute und gute Patrioten gebrauchen".[61])

Účelu deputace t. j. řádného projednání určité věci hledí stavové dosáhnouti malým počtem deputovaných.[62]) Počet členů deputace může býti zvýšen,[63]) může však byti také snížen.[64])

K deputaci mírové mohou i jiní stavové, „non deputati" vysílati své vyslance, pokud se jich mírové jednání dotýká a bez porušení jednoty a výsosti říše.[65])

U deputací, které projednávají určité úkoly na místě celého sněmu, přítomni jsou císařští komisaři.[66]) U mírových deputací sluje císařský vyslanec „Plenipotenciarius",[67]) „Kaiserliche Plenipotenz",[68]) „Principal Gesandschaft".[69])

Také řízení ve zmíněných druzích deputací nelze vylíčiti v jednotném systému. Sami stavové tvrdili:[70]) „Würde sich bey allgemeinen Reichstage etwa eine Materie finden, welche pro conditione suae naturae füglich den deputatis commitiret und von den selben ohne Aufhalt der Sachen und Verzögerung, auch ohne Präiuditz der allgemeinen Stände zu verrichten und dannen-hero omnium Statuum libero et comitiali consensu die expeditu solcher Sachen den deputatis anvertrauet würde; würde sich dabey selber geben ob, wie weit und auf was Maasse solches zu practicieren."

Deputace nemůže vzniknouti bez zasedání sněmu.[71]) Vzniká na základě předcházející porady stavů.[72]) Vůle sněmu rozhoduje, zda deputace má se usnésti s konečnou platností,[73]) neb musí

---

[61]) N. S. d. R. A., IV., 306, také Europ. Staatskanzley, XIV., 795.

[62]) Proto ustanovuje se „in wenig bestehende Deputation zu verordnen N. S. d. R. A., IV., 40, také mírová deputace r. 1709 byla omezena na menší počet stavů Europ. Staatskanzley, XIV., 860—861.

[63]) *Pachner*, l. c., I., 167.

[64]) R. T. A. J. R., II., 162, III., 370.

[65]) Europ. Staatskanzley, XIV., 796, 813, § 5.

[66]) N. S. d. R. A., III., 148, § 75.

[67]) N. S. d. R. A., IV., 177.

[68]) *Zeumer*, Quellensammlung, 1913, 529.

[69]) *Moser*, W. K., Franz I., II., 139, Anm. ad art. IV., § 11, a § 12.

[70]) *Meiern*, A. R., I., 414.

[71]) Ad deputationem Extraordinariam kan man, ausser eines allgemeinen Reichstages nicht gelangen, *Meiern*, A. p. W., I., 458.

[72]) R. T. A. J. R., II., 168.

[73]) N. S. d. A. R., III., 148, § 75, 171, § 53.

učiniti relaci ku sněmu, jsouc zmocněna ku předběžné poradě.[74]) Táž deputace může o určitém předmětu se raditi s konečnou platností, o jiném musí učiniti relaci sněmu.[75])

Aby dostála deputace svému úkolu, může zříditi subdeputaci, která jí pak referuje.[76]) Zvláštním způsobem zřizování takovéto subdeputace bylo zřízení dvou výborů na sněmu. Velký výbor tu předává ku projednávání věc malému výboru,[77]) malý výbor projednav určitý úkol vydá o tom dobré zdání velkému výboru.[78]) Tento se o něm radí a vydá sám dobré zdání.[79]) Může určité artikuly buď schváliti, změniti neb škrtnouti,[80]) popřípadě vybídnouti malý výbor, aby o věci se radil poznovu.[81])

Řízení deputační má býti tak zařízeno, aby jím nebyly porušeny porady hlavní.[82])

Zvláštní řízení bylo při mírových deputacích. Deputaci udělována tu generální plná moc[83]) s instrukcí. („General Vollmacht", Plenipotentia Imperii".) Každý deputovaný stav dával svému subdeputovanému moc speciální. Při legitimaci má býti postupováno tak, že císařští vyslanci předkládají svou plnou moc arcibiskupu mohučskému, resp. jeho vyslanci, subdelegovaný mohučský — císařským vyslancům, kdežto ostatní všichni vyslanci — subdelegátu mohučskému. Ten oznamuje také všem plnou moc císařských vyslanců.[84]) Pro porady bylo sestaveno zvláštní schema, kde mají vyslanci jednotlivých stavů usednouti, jednak při proposici, jednak v plénu za přítomnosti cizích vyslanců, aby hodnost císařská neutrpěla.[85]) V písemném styku musí obdržeti říšská deputace písemné listy od zahraničních

[74]) *Datt*, l. c., kniha V., c. VII., str. 835, *Pachner*, l. c., I., 174, 394, 399, 414, *Virck*, l. c., I., 464, č. 751, také 266, č. 468.

[75]) N. S. d. R. A., III., 149, § 83.

[76]) *Meiern*, A. R., II., 390, 395, R. T. A. J. R., III., 294, 297, 335.

[77]) R. T. A. J. R., II., 406, III., 358, 573.

[78]) R. T. A. J. R., II., 165, 167, 244, III., 417, 615.

[79]) R. T. A. J. R., II., 357.

[80]) R. T. A. J. R., II., 422, pozn. 1.

[81]) R. T. A. J. R., II., 359, III. 300.

[82]) *Pachner*, l. c., I., 166.

[83]) Europ. Staatskanzley, XIV., 810, 813, N. S. d. R. A., IV. 177. Plná moc r. 1802 viz *Protokol*, B., 6—7, Moser, Staatsrecht, I., 513.

[84]) *Moser*, W. K., František I., II. Anmer. ad art. IV., § 11 a 12, 139.

[85]) N. S. d. R. A., IV., 140.

vyslanců bezprostředně, její odpovědi však jsou dány prostřednictvím císařských zástupců, kteří jsou zavázáni také nepřistoupivše k této odpovědi, sděliti mínění deputovaných, pokud se dotýká mírového jednání a pokud z ní nic závazného říši nevzejde.[86]) V mírové jednání nemají býti míseny soukromé záležitosti stavů.[87])

O způsobu, jakým má býti jednáno na mírovém kongresu stanoví volební kapitulace:[88]) „sofort wollen Wir auch gedachte Churfürsten, Fürsten und Stände des Reichs bey denen Friedens Handlungen ihres Deputations und Beiwürkungs Rechts sich ohngeschmählert gebrauchen, und ihnen daran keinen Eintrag geschehen lassen, also, dass zwischen Unserer Gesandschaft und denen Reichs Deputirten der auf Reichs und anderen Deputations Tägen herkom̃nliche Modus Tractandi beobachtet ...."

Ve výborech na sněmu, k nimž nejsou ustanovováni císařští komisaři, zaujímá zvláštní postavení kurfirst mohučský. Proponuje, táže se až po kurfirstá braniborského, odtud všech knížat a měst táže se kurfirst saský, ve druhém sezení táže se kurfirst saský, kdežto mohučský táže se jen saského.[89]) Mezi kurfirstem saským a mohučským byl spor o toto hlasování.[90])

Jinak jest tomu v deputacích, které zasedají mimo říšský sněm. Císař ustanovuje k nim své komisary, jimž náleží říditi deputační sezení.[91])

Není pochyby, že císaři náleží právo ratifikační u deputací, které jsou ustanoveny, aby usnesly se na místě celého sněmu.[92]) Usnesení mírové deputace jest přijímáno sněmem[93]) a ratifikováno císařem.[94])

Deputace, jichž členové jsou ad hoc voleni, zanikají vykonaným úkolem.[95])

---

[86]) *Gönner*, l. c., § 280.

[87]) Europ. Staatsk., XIV., str. 863.

[88]) (František I.), art. IV., § 11.

[89]) Traktat, str. 75.

[90]) R. T. A. J. R., II., 152, č. 6, 157, č. 8, 162, č. 9, 749, č. 105, IV. 54.

[91]) *Gaspari*, Der Deputations Recess, 1803, 135, N. S. d. R. A., III., 148, § 75.

[92]) N. S. d. R. A., III., 154.

[93]) *Zeumer*, l. c., 529, b.

[94]) *Zeumer*, l. c., 529, c.

[95]) *Gaspari*, l. c., II., 345, Deputationsabschied.

Příspěvek ke spotřební statistice.[1])

Napsal *Cyril Horáček.*

Spotřební statistika je ono odvětví statistiky, jejímž úkolem je zjišťovati spotřebu statků hosp dářských, její velikost a rozvržení, a vyšetřovati její změny a rozdíly místní i časové. Vyznam spotřební statistiky tkví v podrobném objasnění skutečných hmotných poměrů obyvatelstva, jakého nelze jiným způsobem dosáhnouti. Důležitost takové důkladné znalosti hospodářských poměrů obyvatelstva je veliká: srovnáním s výsledky spotřební statistiky jiných zemí můžeme zjistiti přednosti nebo nedostatky obyvatelstva země vlastní, srovnáním se staršími údaji spotřební statistiky můžeme vyšetřiti vzestup nebo pokles hospodářského a sociálního stavu obyvatelstva, spotřební statistikou můžeme konečně zjistiti přímo spotřebu obyvatelstva, což má zvláštní význam v mimořádných dobách přerušeného hospodářství světového, jako je doba přítomná. Jen skutečná znalost spotřeby může býti pevným základem pro hospodářskopolitické otázky a jejich řešení, jako je otázka dovozu obilí, drahoty, nadvýroby a j.; jinak všechny reformy, které se opírají o pouhé odhady namnoze od aprioristických základů vycházející, ztroskotají o tvrdé úskalí skutečnosti.

Přes tento dalekosáhlý význam nebylo věnováno spotřební statistice tolik péče jako jiným oborům statistiky. Ovšem statistické zjišťování spotřeby naráží též na veliké obtíže, které jen nesnadno dají se překonati. Jest technicky nemožno zjišťovati skutečnou spotřebu každého jednotlivce lidské společnosti ani ve svazku obmezeném, tím méně pro rozsáhlé svazky země nebo státu, a nelze prostě nařiditi, aby každý vedl podrobné záznamy o tom, co vyrobil a spotřeboval. Zde objevuje se již první otázka, — jakou methodu při šetření zvoliti.

Methoda, jakou možno v spotřební statistice postupovati, je dvojí: jednak zjišťujeme spotřebu jednotlivců nebo domácností statistikou t. zv. domácích účtů (methoda subjektivní), jednak zjišťujeme spotřebu celku prostřednictvím statistiky výroby a

[1]) Odměněno seminární cenou. Napsáno r. 1918 a z technických důvodů v tisku se zdrželo, z čehož vyplývají některé anachronismy.

dovozu (methoda objektivní). Methodou první postupujeme tak, že vybéřeme určitý počet vhodných domácností, které mohou býti příkladem a zástupcem určité vrstvy, stavu nebo povolání obyvatelstva, jejich skutečnou spotřebu v určitém časovém období statisticky zjišťujeme a z ní usuzujeme na spotřebu celé oné vrstvy, stavu nebo povolání. Tímto způsobem zachytíme bezprostředně skutečnou osobní spotřebu, takže výsledky jsou přesnější než výsledky methody objektivní, kde zjišťujeme i t. zv. spotřebu fysickou a technickou, ovšem ale nejsou tak všeobecné.

Zjišťování spotřeby methodou statistiky domácích účtů čili rozpočtů (budgetů) je vlastně vyšetření, jak bylo použito důchodů domácnosti, což se děje právě úplatným získáváním statků ke spotřebě mimo onu část důchodů, která slouží k eventuel. rozšíření výroby (při hospodářstvích výrobních). Takovéto statistické šetření, jež má v prvé řadě význam sociální, ježto možno jím vyšetřiti, jak již bylo uvedeno, hmotné poměry určitých stavů a vrstev, podnikal v Anglii již v 17. stol. *W. Petty*, dále *M. Eden* (r. 1797); zdokonalenou methodou *Quetelet*, *Ducpétiaux* (1851) a *Leplay* (1855), kteří vyšetřovali tímto způsobem poměry dělnických tříd v Belgii a jinde. Velký počet pozorování zpracovali pak v Americe *C. D. Wright*, v Německu *Engel*. Ve Vídni podnikl r. 1912 úřad pro statistiku práce šetření domácnostních účtů 112 domácností dělnických. U nás vyšetřoval účty domácí profesor *Engliš* v roce 1913—1914 u 65ti učitelských rodin moravských. Při statistice domácích rozpočtů tkví obtíže jednak v poměrech technických, jednak v příhodném výběru objektů pozorování. Pojem domácnosti není totožný s pojmem rodina, nýbrž vyrozumívá se jím bytové a hospodářské společenství. Statistika domácích účtů vyžaduje pečlivé vedení knih o všech příjmech a vydáních, které nutno přenechati domácnostem samým a jehož kontrola je velmi nesnadná. Kromě toho je třeba, aby zjištěna byla aktiva a passiva na počátku doby statistického šetření a na konci této doby, aby sepsán byl inventář a určena jeho kvota opotřebovací. Pod pojem „příjmy“ spadají všechny příjmy z majetku nemovitého a movitého, z činnosti výdělečné, za práce a úkony, všechny jiné příjmy plynoucí z různých právních titulů, dále příjmy naturální, které se musí hodnotiti v penězích. Výdaje se skládají z výdajů za výživu, šaty, byt, topivo a osvětlení, za péči zdravotní, za čištění, výdaje na duševní

potřeby, vzdělání, zábavy, právní bezpečnost, mzdy osobám zaměstnaným v domácnosti a jiné výdaje, konečně veřejné dávky a výdaje pro veřejné účely. Zásoby na začátku periody nutno započítati jako příjem, zásoby na konci zbývající jako výdaj. Při zpracování musí se popisným způsobem určiti počet členů domácnosti a jejich stáří, pohlaví, atd.; aby usnadněno bylo srovnání, stanoví se t. zv. spotřební jednotka, na kterou se převádějí jednotlivé domácnosti.[2])

Výhody této methody spočívají v přesnosti a názornosti, se kterou možno bezprostředně zjistiti spotřebu zástupců určitého stavu, jeho příjmy a jejich přiměřenost, jeho sociální postavení, srovnati jeho spotřebu se spotřebou téhož stavu v jiných zemích, vzrůst nebo pokles průběhem doby. Statistické zjišťování domácích účtů objasňuje, jak používáno je důchodu, na které druhy spotřeby se rozděluje, jak velká kvota připadá u různých tříd na výživu, byt, vzdělání, zábavu atd. Tímto šetřením u různých tříd obyvatelstva se dospívá ku poznání různých pravidelností, jako je věta *Engelova*, že poměrné náklady na výživu vzrůstají řadou geometrickou, klesá-li důchod řadou arithmetickou. Tuto větu rozšířil *Schwabe* na náklady bydlení: Čím zámožnější rodina, tím větší suma, ale tím menší procento celkových vydání připadá průměrně na činži.

Zároveň se objasňuje, jak se nahražuje jeden statek jiným při změně cen, jak se mění poptávka různých vrstev po určitém předmětu, objasňují se skutečné rozdíly cen velkoobchodu a malého prodeje, pohyb cen, vliv zdražování, cel, daní spotřebních na spotřebu v konkretních případech. Statistické šetření domácích účtů má zvláštní význam při stanovení mzdy, při snahách o zvýšení mzdy nebo platu, ježto možno jím dokázati oprávněnost takových snah.

Naproti tomu má tato methoda též své nedostatky. Jsou to již výše zmíněné technické obtíže, zejména nedostatečná kontrola údajů, obtížnost zjistiti některé menší položky jako výši opotřebování statků opotřebitelných, která se nahrazuje pouhým srov-

---

[2]) Za takovou jednotku položil *Engel* novorozené děcko, které = 1, každým rokem pak přibývá o 0·1 až do ukončení roku dvacátého pátého u muže, dvacátého u ženy.

náním inventáře a započtením oprav v časovém období šetření, odhad naturalií doma zkonsumovaných při hospodářství výrobním, a rozmnožení neb zmenšení výrobního kapitálu při spojeném hospodářství spotřebním a výrobním. Dalšího obmezení dochází tato methoda tím, že výběr domácností, jejichž účty mají se statisticky vyšetřiti, omezen je na jakési normální, typické rodiny, nesoucí charakteristické známky určité vrstvy obyvatelstva. Je tedy nutno vyhýbati se všem odchylkám od průměru, ovšem tím více, čím menší počet případů se vyšetřuje; při velkém počtu pozorování se tyto úchylky samy vyrovnávají.

Dále nemůže tato methoda vystihnouti spotřebu celku, jsouc obmezena vždy jen na určité třídy obyvatelstva a mezi jednotlivými třídami vždy se vyskytuje množství přechodných typů; mnozí jednotlivci pak unikají vůbec podobné klasifikaci, aniž lze počet příslušníků jednotlivých vrstev podrobně určovati, takže nestačí prostě násobiti zjištěný průměr spotřeby na osobu připadající počtem obyvatelstva, nýbrž je potřebí kombinovati tuto methodu s methodou druhou, objektivní.

Chceme-li zjistiti spotřebu většího okrsku, města, země, státu, postupujeme druhou methodou konsumní statistiky, zjišťujeme totiž výrobu a připočítáváme množství dovezené resp. odpočítáváme množství vyvezené. Tím způsobem zjišťujeme arci spotřebu veškerou, nejen spotřebu hospodářskou, nýbrž i spotřebu fysickou, vznikající náhodným zničením statků, a dále nejen spotřebu osobní. přímou, nýbrž též spotřebu technickou sloužící k výrobě, těžení, ochraňování a zpracování bezprostředních statků spotřebních,

Ovšem je při tom třeba uvážiti, že spotřeba v krátkém období (na př. jednoho roku) zjišťovaná nerovná se výrobě (resp. dovozu), ježto se konsumují též zásoby z roku minulého a naopak část výroby zůstává uchována na příští rok. Tato okolnost příliš norozhoduje u statků, jejichž spotřeba se průběhem doby příliš nemění, ježto zásoby staré a nové se celkem vyrovnávají, působí však rušivě při statcích, jejichž spotřeba kolísá.

Dělíme-li zjištěnou úplnou spotřebu počtem obyvatelstva, obdržíme dávku připadající na osobu. Dospějeme tak opačnou cestou k témuž výsledku (ovšem pouze přibližně), ke kterému došli jsme přímo methodou statistického vyšetřování domácnostních rozpočtů. Tato číslice má však význam pouze relativní, a to ještě jen

u statků, na jichž spotřebě účastno je všecko obyvatelstvo bez ohledu na pohlaví, věk, zaměstnání, sociální rozvrstvení; u statků, jejichž spotřeba omezena je na určitou třídu obyvatelstva (spotřeba tabáku jen na dospělé muže, spotřeba ústřic, šampaňského vína jen na nejzámožnější vrstvy), jsou takové výpočty bez údajů o rozvrstvení obyvatelstva bezcenné, a mají význam pouze pro srovnání spotřeby jednotlivých zemí navzájem.

Při této methodě třeba rozlišovati dva druhy statků: statky v obvodě spotřeby vyrobené, jejichž statistické zjišťování opírá se buď přímo o statistiku výroby nebo o statistiku daní spotřebních které jednotlivé statky postihují, nebo konečně o statistiku dopravy železniční, a statky výlučně dovážené, jejichž dovoz, který klademe na roveň spotřebě, obsahuje statistika zahraničního obchodu. Mezi statky prvního druhu, t. j. statky, jejichž spotřebu můžeme zjistiti statistikou výroby (a vedle toho případně statistikou zahraničního obchodu), patří především produkty výroby prvotné, zemědělství a hornictví. Nejdůležitějším předmětem spotřeby civilisovaného člověka je chléb a ostatní výrobky z obilí. Povšimneme si proto nejprve statistiky obilní. Jakožto příklad budiž uvedena statistika u nás. Statistika obilní se před válkou opírala výhradně o odhady sklizně, a pouze osetá plocha se někdy statisticky zjišťovala. Odhady sklizně prováděly se tak, že pro jednotlivé soudní okresy podávali je zvláštní zemědělští zpravodajové v okresu bydlící. Těmto odhadům často se vytýká nespolehlivost;[3]) někteří pokládají je za příliš vysoké, odůvodňujíce svůj názor tím, že zpravodajové, obyčejně inteligentní rolníci, podle lepší úrody vlastní jsou náchylní posuzovati úrodu celkovou, jiní opět za příliš nízké, ježto rolníci zatajují úrodu ze strachu před zdaněním, rekvisicemi a pod. Výnos žní, tímto způsobem odhadnutý, obnášel v Rakousku:

v metrických centech

rok 1913[4])

pšenice	žito	ječmen	oves	kukuřice
16,227.547	27,044.707	17,501.568	26,773.770	3,379.655

špalda	všeho obilí
48.157	90,975.404

[3]) *Bráf*, Statistika osevu a sklizní, Sborník věd státních a právních 1905, str. 451 násl.

[4]) Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

rok 1917[5])

6,861.233	11,799.985	5,047.495	7,113.215	1,344.351

všeho obilí 32,166.279

Známe-li sklizeň, dána je spotřeba obilí K = sklizni — obilí k osevu, krmení dobytka a účelům živnostenským + dovoz — vývoz. Pokud se týká osevu, počítá se, že je potřebí k osevu asi 2 *q* obilí na 1 *ha* oseté plochy. Na základě tohoto klíče obdržíme čistý výnos obilí (t. j. sklizeň — 2 × počet *ha* oseté plochy).

rok 1913

pšenice	žito	ječmen	oves	kukuřice
13,801.763	23,117.503	15,317.306	22,964.334	2,808.593

špalda	všeho obilí
36.361	78,045.860

rok 1917

5,413.257	8,733.191	3,491.733	4,429.115	1,053.331

všeho obilí 23,120.627

Množství obilí zkrmeného a k účelům průmyslovým spotřebovaného vymyká se každé kontrole. Chyba, které se takto dopouštíme, nebude však příliš značná u druhů, které ke krmení dobytka a živnostenskému zpracování se jen málo používají a naopak právě pro spotřebu lidskou mají největší význam, totiž u pšenice a žita. K čistému výnosu sklizně přičtením přebytku dovozu nad vývozem obdržíme skutečnou spotřebu; přebytek tento obnášel v r. 1913[4])

u pšenice	žita	ječmene	ovsa	kukuřice
5,194.229	2,571.399	1,002.983	1,238.320	5,815.370

všeho obilí (i druhů zvláště neuvedených)
16,246.743

konečná spotřeba tedy

18,995.992	25,688.902	16,320.289	24,202.654	8,623.963

94,292.603

---

[5]) Anbauflächen und Ernteergebnisse in Oesterreich 1917.

Roky tyto byly vyvoleny z toho důvodu, že r. 1913 je posledním rokem normálního hospodářství před válkou, který pro výrobu a ovšem i spotřebu může býti nejsměrodatnější, r. 1917 je posledním rokem, pro který data bylo lze opatřiti. Tento výběr bude zachován i jinde, pokud ovšem jsou data pro r. 1917.

V r. 1917 odpadá v důsledku války dovoz aspoň z největší části a statistika zahraničního obchodu vůbec se nevydává, pročež musíme se spokojiti čísly o čistém výnosu jakožto čísly udávajícími spotřebu. Z těchto čísel můžeme, dělíce je počtem obyvatelstva, vypočítati kvotu spotřeby obilí připadající na jednoho obyvatele. Spotřeba na hlavu obnášela

r. 1913[6])

všeho obilí	pšenice	žita	kukuřice
325·7 *kg*	65·6 *kg*	88·7 *kg*	19·9 *kg*

r. 1917

79·8 *kg*	18·7 *kg*	30·1 *kg*	3·6 *kg*

Jakkoli číslice z r. 1917 nejsou z příčin výše zmíněných přesné, ukazují přece jasně silný pokles spotřeby obilí. Důležitější než údaje o spotřebě obilí jsou číslice o spotřebě mouky. Přepočteme-li kvantum obilí na mouku dle rovnice, kterou uvádí *Přibram* v článku níže citovaném

100 *g* pšenice = 75 *g* pšeničné mouky,
100 *g* žita = 65 *g* žitné mouky,

obdržíme spotřební kvotu

57·655 *kg* mouky žitné a 49·200 *kg* mouky pšeničné v r. 1913 a
19·565 *kg* mouky žitné a 14·025 *kg* mouky pšeničné v r. 1917.

K tomu v r. 1913 třeba přičísti ještě dovezené množství mouky a moučných výrobků 8,081.748 *q*, takže úplná kvota mouky na hlavu připadající obnáší 154·774 *kg*.

Ballod[7]) uvádí spotřební kvotu na hlavu v Rakousku připadající 140 *kg* pšenice a žita a 33 *kg* kukuřice. Tato čísla jsou u srovnání s ostatními státy evropskými velmi nízká. Buďtež zde uvedena aspoň některá čísla ze starších údajů *Sundbärgových*.

---

[6]) Počet obyvatelstva, jímž děleny byly celkové údaje, je vypočtený stav obyvatelstva v Rakousku pro konec r. 1913 číslem 28,946.299 (Oest. Stat. Handbuch pro r. 1913). Tato číslice je zároveň chronologicky posledním odhadem obyvatelstva a bylo se jí spokojiti také pro výpočet kvot spotřebních v letech pozdějších, tedy i v r. 1917.

[7]) *Ballod*, Grundriss der Statistik str. 104.

průměr let 1891—1895[8])
na hlavu a rok připadalo žita a pšenice

	produkované	konsumované
ve Francii	255	254
Německu;	193	197
Rusku	264	172
Italii	115	122
Velké Britanii	43	167
balkánských státech . . .	237	140
Rakousko-Uhersku	199	173

Celkem můžeme pozorovati velkou spotřebu obilí u států hospodářsky pokročilejších, které samy málo obilí produkují, a malou spotřebu u států, které sice mnoho obilí produkují, ale vyvážejí. Rakousko, ač náleží mezi státy, kam obilí se dováží, svojí spotřebou obilí náleží mezi státy hospodářsky zaostalé.

Není bez zajímavosti srovnati spotřební kvoty, ke kterým jsme dospěli methodou objektivní, s kvotami úřadně přidělenými obyvatelstvu za systému státního hospodaření obilím v době válečné. Týdenní dávka na hlavu obnáší 250 *g* mouky a 1260 *g* chleba; přepočítáme-li dávku chleba na mouku dle klíče 100 *g* žitné mouky = 135 *g* chleba, obdržíme týdenní dávku mouky 1.183 *g* a roční 61·916 *kg*, kteroužto číslici bylo by ovšem ještě snížiti vzhledem k tomu, že k pečení chleba používá se též mouky ječné, kukuřičné, ale i brambor a jiných náhražek.

Povšimněme si ještě produkce obilní v zemích koruny České. *Čistý* výnos sklizně obnášel

r. 1913[9])

	pšenice	žito	ječmen	oves	kukuřice
v Čechách . . .	4,381.558	8,882.023	7,069.108	8,774.761	953
na Moravě . . .	1,673.575	3,240.653	3,557.191	3,095.663	162.018
ve Slezsku . . .	116.922	498.614	252.434	621.417	
v zemích kor. České	6,172.055	12,621.290	10,878.733	12,491.841	162.971
na Slovensku[11]) r. 1914 (veškerý výnos)					
	2,860.843	1,742.355	4,392.640	1,982.346	1,573.979

[8]) Salz Zur Konsumstatistik in Oesterreich, Statistische Monatschrift r. 1912 Neue Folge, XVII. roč.

[9]) Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

[10]) Anbauflächen und Ernteergebnisse in Oesterreich 1917.

	r. 1917[11])			
v Čechách	1,426.208	2,694.795	1,146.832	1,059.489
na Moravě	745.768	1,272.191	869.462	658.604
ve Slezsku	87.571	283.746	123.519	180.043
v zemích koruny České .	2,259.547	4,250.732	2,139.813	1,898.136

Spotřebu nelze však pro tato léta zjistiti, ježto scházejí údaje jak o vzájemném obchodu mezi jednotlivými zeměmi, tak zvláště o kvotě zahraničního obchodu, která na tyto země připadá, jak o tom bude ještě podrobněji promluveno.

Ostatní plodiny zemědělské jsou pouze z části přímými statky spotřebními. Z nich největší význam při výživě mají zemáky.

Sklizeň zemáků obnášela

	r. 1913[9])	r. 1917[10])	na Slovensku r. 1914[11])
v Čechách	35,268.208	15,174.721	24,843.703
na Moravě	18,633.222	7,319.470	
ve Slezsku	2,460.226	2,245.126	
v zemích koruny České	56,361.656	24,739.317	
v Rakousku	115,529.419	57,856.442	

Po přičtení dovozu a odečtení vývozu obdržíme pro r. 1913 číslici spotřeby[12]) 117,721.019, kvota na hlavu 4·06 *q*, r. 1917 (ovšem bez statistiky zahraničního obchodu) 1·99 *q*, úředně stanovená dávka 1 *q* na hlavu a rok.

Důležitým statkem spotřebním se zemědělstvím úzce souvisejícím je maso. Zjistiti spotřebu masa je velmi obtížno; jediným materiálem jsou výkazy jatek, jakož i statistika zahraničního obchodu o masu a dobytku doveženém. Dobytek jatečný, maso těchto zvířat, maso ke konservování, salámy a masité výrobky podléhají u nás sice spotřební dani z masa, která se ve městech uzavřených stává součástí daně potravní, na venkově pak podléhají této dani osoby prodávající maso syrové nebo připravené za úplatu; pra-

[11]) Ungarisches Statistisches Handbuch 1914 Neue Folge XXII. Za Slovensko počítáno těchto 16 komitátů: Prešpurský (a město Prešpurk), Nitranský, Trenčínský, Těhovský (Barcs), Hontský, Turčanský, Oravský, Liptavský, Zvolenský, Novohradský, Gemerský, Spišský, Šáryšský, Zemplinský, Užhorodský, Abauj-tornaský (a město Košice).

[12]) Při tom ovšem nutno přihlížeti k tomu, že velká část sklizně zužitkuje se ku zkrmování a hlavně k účelům průmyslovým (výrobě lihu, škrobu).

videlně je aktem dani podléhajícím porážka zvířat, v jiných případech odběr nebo prodej masa, konečně při jiných živnostnících přenesení masa z místnosti velkoobchodní, dani nepodléhající, do místnosti drobného prodeje. Výkazy o této dani z masa obsahují však pouze výsledky finanční a nelze z nich na spotřebu masa usuzovati; kromě toho množství spotřebovaného masa, jako domácí porážky atd. jí uniká. Jako spolehlivou základnu spotřeby masa je tedy třeba znáti stav a počet dobytka u nás chovaného. Sčítání dobytka se provádí v Rakousku pouze jednou za deset let, současně se sčítáním lidu. Doba deseti let mezi sčítáním je ovšem příliš dlouhá, zejména pro dobytek drobný, vepřový a skopový, jehož stav mění se daleko rychleji, a jenž takto zjišťování namnoze úplně uniká.

Stav dobytka dle sčítání ze dne 31. prosince 1910 byl tento[13])

	koní	dobytka hov.	koz	ovcí
v Čechách	250.428	2,290.587	406.362	152.998
na Moravě	140.970	801.178	208.181	24.117
ve Slezsku	31.769	196.526	35.072	5.748
v zemích českých	423.167	3,288.291	649.615	182.863
v Rakousku	1,802.848	9,160.009	1,256.778	2,428.101

	vepřů	slepic	hus	kachen
v Čechách	1,612.798	7,888.360	921.645	75.088
na Moravě	633.538	3,426.209	259.116	45.967
ve Slezsku	144.209	600.784	65.190	9.745
v zemích českých	1,790.545	11,915.353	1,245.951	130.800
v Rakousku	6,432.080	31,742.828	1,990.063	647.378

Na jatkách bylo poraženo v letech 1913—1916

		volů a krav	telat	vepřů	ovcí	jehňat	koz	koní
v Čechách	1913[14])	99.300	128.845	958.421	54.300	8.390	11.094	12.767
	1914	66.647	86.120	139.085	39.672	3.340	6.104	5.773
	1915	59.317	77.749	169.753	30.342	4.460	5.268	3.741
	1916	38.221	58.131	532.095	40.758	5.636	5.993	3.866
na Moravě	1913	42 553	66.731	170.172	4.404	991	8.370	5.804
	1914	27.645	37.220	109.422	2.301	1.882	1.782	3.393
	1915	31.047	32.919	56.150	3.878	3.460	1.926	1.526
	1916	18.183	23.999	42.239	11.681	396	4.094	1.065

[13]) Die Ergebnisse der Viehzählung vom 31. Dezember 1910.
[14]) Oest. Stat. Handbuch r. 1913.

ve Slezsku	1913	12.164	19.006	30.523	1.181	162	299	551
	1914	3.955	7.611	10.133	452	12	438	239
	1915	3.888	6.628	5.327	441	9	75	138
	1916	2.908	4.053	3.312	781	1	66	111
Z. českých	1913	154.017	214.582	1,159.116	59.885	9.543	19.673	19.122
	1914	98.247	130.951	258.640	42.425	5.234	8.324	9.505
	1915	94.252	117.296	231.230	34.661	4.329	7.269	5.405
	1916	59.312	86.185	577.646	53.220	6.033	10.153	5.042
v Rakousku	1913	606.268	503.631	1,730.635	171.192	58.783	54.657	52.185
	1914	443.453	208.619	818.358	70.147	14.872	13.624	30.769
	1915	420.377	184.495	353 454	67 438	9 854	11 204	25 849
	1916	315 296	138 325	311 713	184.719	19.031	14.492	27.222

Při tom ovšem unikají zjišťování veškeré porážky domácí (což má zvláštní význam při dobytku vepřovém), a též porážky jednotlivých řezníků. Velkou nesnázi působí dále okolnost, že nezaznamenává se váha dobytka, čímž znemožňuje se výpočet kvoty připadající na hlavu. Buďtež zde aspoň pro srovnání uvedeny podíly na počtu zabitého dobytka; na hlavu připadalo kusů:

v zemích českých

	hovězího	telecího	vepřového	skopového	koz	koní
r. 1913 . . .	0.013	0·021	0·101	0·007	0·001	0·002
r. 1916 . . .	0·005	0·008	0·056	0·005	0·001	—[15])

v Rakousku

r. 1913 . . .	0·019	0·020	0·054	0·008	0.001	0·001
r. 1916 . . .	0·011	0·005	0·010	0·007	—	—[15])

Z těchto byť neúplných a nepřesných číslic vysvítá, že během války do r. 1916 (později nepochybně ještě více) téměř o polovici poklesla spotřeba masa hovězího, telecího a vepřového, tedy masa lepší jakosti a výživnosti. Spotřeba masa na 1 obyvatele činí ročně dle *Brentana*[16])

v Australii	111·6 *kg*
v Severní Americe . . .	54·4 ,,
ve Velké Britanii	47·6 ,,
ve Francii	33·6 ,,
v Německu	31·6 ,,

[15]) Kvoty příliš nepatrné.

[16]) *Brentan*, Die deutschen Getreidezölle str. 13; neuvádí však roku.

v Rakousko-Uhersku . . . 29·0 *kg*
v Rusku . . . . 21·8 „

Dávka na jednotlivce stanovená obnášela r. 1918 10 *dkg* týdně čili 5·2 *kg* ročně.

U srovnání se západními státy jeví se i tu spotřeba velmi malá.

S chovem dobytka souvisejí produkty zvířecí, pro spotřebu zejména závažné, mléko a jeho další zpracování (máslo, sýr), pak vejce. Statistika spotřeby nemá zde téměř žádné opory. Částečným pramenem jsou výkazy o výrobě společenských mlékáren.

Společenských mlékáren bylo r. 1911[17])		jejich obrat činil l	vyrobeno bylo másla kg	sýra kg
v Čechách	85	45,114.189	1,346.423	541.907
na Moravě	144	62,358.270	2,161.262	8,545.895
ve Slezsku	17	5,185.685	101.366	60.985
v zemích českých . .	246	112,658.144	3,609.051	9,148.787
v Rakousku	1721	377,294.047		

Jiným druhořadým produktem prvovýroby je med. Statistika úlů opírá se o sčítání právě tak, jako statistika dobytka a drůbeže, výroba však byla zjišťována jen odhadem a to dosti neúplně.

R. 1913 bylo	úlů	produkce medu	vosku v *q*
v Čechách	196.465	297.800	41.691
na Moravě	98.966	99.500	16.500
ve Slezsku	16.757	16.757	3.350
v zemích českých . . .	312.188	414.057	61.541
v Rakousku	1,115.893	1,566.687	259.648

na hlavu připadalo 5·41 *kg* medu.

Zbývají další statky výroby prvotní. Jest to v prvé řadě uhlí kamenné a hnědé. Uhlí je však pouze z menší části statkem spotřeby osobní, z větší části slouží k dobývání, zpracování, udržování a dopravování statků jiných a jeho konsum je tedy většinou konsumem technickým.

Uhlí bylo vytěženo r. 1913[18]) metrických centů

	v Čechách	Moravě	Slezsku	zem. českých	Rakousku
kamenného	44,026.654	22,738.773	75,948.654	142,714.081	164,598.889
hnědého	227,613.803	2,544.448	12.709	230,170.960	273,783.324

[17]) Jahresbericht über d. Stand der Milchwirtschaft zu Ende 1911 (ministerstvo orby).

[18]) Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

k tomu přistupuje přebytek dovozu nad vývozem + 91,761.264 *q* uhlí kamenného a přebytek vývozu nad dovozem 69,400.923 *q* uhlí hnědého, takže celková spotřeba obnášela 256,360.153 *q* uhlí kamenného, čili 8·85 *q* na hlavu a 204,382.401 *q* uhlí hnědého čili 7·06 *q* na hlavu.

R. 1915[19]) bylo vytěženo

	v Čechách	Moravě	Slezsku	z. českých
kamenného uhlí .	43,683.662	21,322.539	79,658.718	144,664.319
hnědého uhlí . . .	179,366182	2,107.585	11.511	181,485.278

v Rakousku[20])

kamenného uhlí	162,897.931
hnědého uhlí	220,638.347

Z těžby bylo vyvezeno do ciziny (za hranice)

	v Čechách	Moravě	Slezsku	z. českých	Rakousku
kamenného uhlí	3,164.986	1,069.792	15,441.648	19,676.426	20,619.225
hnědého uhlí .	50,661.642	16.211	—	50,677.853	51.037,300

Spotřeba na *hlavu* připadající tedy obnášela

	v zemích českých	v Rakousku
kamenného uhlí	12·20 *q*	4·92 *q*
hnědého uhlí	12·77 *q*	7·62 *q*

Dávka na *domácnost* připadající stanovena r. 1918 na 15 *kg* týdně (průměrně), tedy 7·8 *q* ročně.

Dle podrobného šetření *Machalického*[21]), ve kterém zjištěn je i vývoz a dovoz uhlí do Čech, obnášela spotřeba uhlí v král. Českém r. 1907 uhlí hnědého 11,223.315 *q*, uhlí kamenného 5,248.609 *q*, na 1 obyvatele připadala dávka obojího uhlí 2.391 *kg*.

Dále je možno zjistiti spotřebu uhlí i pro jednotlivá města na základě statistiky železniční dopravy uhlí, o čemž podrobněji bude pojednáno v oddílu o statistice železniční.

Spotřeba uhlí u jednotlivých odvětví průmyslových, u železnic atd. (jako se děje v Anglii zvláštními parlamentními komissemi) se u nás nezjišťuje. Pouze spotřeba uhlí cukrovarů, pivovarů a liho-

[19]) Statistik des Bergbaues in Oesterreich für d. Jahr 1915.

[20]) Bez Haliče a Bukoviny.

[21]) Statistika výroby a spotřeby v král. Českém (Zprávy zem. stat. kanceláře sv. XI. seš. 2).

varů, dani spotřební podlehajících, jest zpracována a uveřejněna ve sděleních ministeistva financí.

Daleko větší obtíže nežli statistické zjišťování produktů prvovýroby činí statistika výrobků průmyslových. V tom směru není pro většinu těchto výrobků dosud téměř žádných číslic, které by mohly sloužiti za základ statistice spotřební. Výjimku tvoří výrobky podléhající některé dani spotřební, na jejichž přesném zjištění má zájem stát, a pak přímé výrobky státních monopolů. Do prvé skupiny náleží zejména pivo, líh, cukr, mezi monopoly tabák a sůl.

Státní dani spotřební podléhá především pivo.

Výroba piva obnášela v provozovacím období 1912/3[22])

v Čechách	9,994.194 *hl*
na Moravě	1.559.683 *hl*
ve Slezsku	570.914 *hl*
v zemích českých	12,124.791 *hl*

Vývoz ze zemí českých obnášel 625.284 *hl*, dovoz 35.652 *hl*, celková spotřeba 11,535.159 *hl*, množství na hlavu 112·6 *l*.

Při tom je možno u nás zjistiti spotřebu piva nejen na základě produkce a dovozu, nýbrž i přímo na základě vybírané zemské dávky z piva. Při obou těchto způsobech zjišťování zůstává však ještě nezjištěna spotřeba piva darovaného správou pivovarů pivovarským dělníkům atd., takže skutečná spotřeba piva je ještě vyšší.

V Rakousku obnášela r. 1912/3 výroba 21,081.648 *hl*, vývoz 1,708.670 *hl*, dovoz 103.882 *hl*, celková spotřeba 19,476.860 *hl*, na hlavu připadalo 67·2 *l*.

Spotřeba piva na hlavu obnášela r. 1906/7 dle *Wirminghause*[23])

v Německu	117 *l*
ve Spojených Státech	80 *l*
ve Velké Britanii	125 *l*
v Rakousko-Uhersku	43 *l*
v Belgii	218 *l*
ve Francii	36 *l*
v Rusku	4 *l*
v království Českém	132 *l*[24])

[22]) Mitteilungen d. Finanzministeriums 1914.

[23]) Wirminghaus Bier. Wörterbuch d. Volkswirtschaft.

[24]) Zprávy zem. stat. kanceláře sv. XIV. seš. 2.

Z přehledu je zřejmo, že spotřeba piva v Čechách byla jedna z největších na celém světě.

Rovněž spotřeba lihu se zjišťuje statisticky na základě daně spotřební, která se vybírá u malých lihovarů z výroby a přímo jako daň spotřební u ostatních lihovarů při odvozu z nich. Poněvadž líh určený k vývozu a líh k účelům průmyslovým určený, k potřebě lidské nezpůsobilý, je zdanění prost, můžeme přímo určiti tuzemskou spotřebu lihu.

Lihu bylo vyrobeno

	v období 1912/13[25])	v období 1914/15[26])
v Čechách	464.702 *hl*	452.630
na Moravě ;	192.520	214.496
ve Slezsku ;	90.126	71.478
v zemích českých . .	747.348	738.604

na hlavu připadalo výroby 7·2 *l*,

v Rakousku	1,602.650	855.187

na hlavu připadalo vyrobeného lihu 2·9 *l*,

z toho konsumu podléhalo a ke spotřebě bylo určeno

1,506.122 *hl* + dovoz 3.824 *hl* = 1,059.946 *hl*

na hlavu 3·66 *l*.

Dle souhlasných pozorování jeví spotřeba lihu čistého tendenci sestupnou, naproti tomu spotřeba lihu k účelům průmyslovým stále vzrůstá.

Obdobné dani spotřební jako líh podléhá i cukr. Daň se vybírá taktéž při provozu cukru z oblasti daňové kontroly do vnitrozemského volného obchodu. Daně prost je cukr určený k vývozu, k účelům průmyslovým, ke krmení dobytka atd.

Výroba cukru obnášela	v období 1912/3[25])		v období 1914/5[26])	
	nad 99·3% polarisace	pod 99·3% pol.	nad 99·3% pol.	pod 99·3% pol.
v Čechách	6,907.250	142.755	4,760.303	1,911.941
na Moravě	3,235.920	527.269	2,849.080	686.708
ve Slezsku	340.925	192.163	317.094	— 172.843
v zemích českých .	10,504.095	477.861	7,926.477	2,426.806
v Rakousku	11,070.526	776.772	8,142.864	2,645.746

[25]) Mitteilungen d. Finanzministeriums 1914.
[26]) Mitteilungen d. Finanzministeriums 1916.

z množství vyrobeného r. 1912/3 podléhalo dani spotřební 4,600.457 *q*, na hlavu připadalo 15·8 *kg*.

Pro období 1914/5 není dat o vývozu a dovozu, ani o množství cukru spotřební dani podrobeném; nelze tedy vypočísti spotřebu.

Pro léta 1906/8 uvádí *Ballod*[27]) tyto kvoty na hlavu pro jednotlivé státy

Německo	17 *kg*
Francie	12 „
Rakousko	12 „
Italie	4 „
Velká Britanie	35 „
Spojené Státy	35 „

Dávka státním hospodářstvím r. 1918 na hlavu přidělená obnáší $^3/_4$ *kg* měsíčně, tedy 9 *kg* ročně.

Spotřebu masa a vína, ačkoli podléhají rovněž dani spotřební, nelze na tomto podkladě statisticky zjišťovati, poněvadž výkazy ministerstva financí obsahují pouze příjmy z těchto daní plynoucí, nikoli však počet a množství předmětů zdaněných. Spotřebu masa zjistíme tedy vyšetřením produkce a zahraničního obchodu, podobně jako u obilí.

Sklizeň vína obnášela	r. 1913 v *hl*[28])	r. 1917 v *hl*[29])
v Čechách	3.990	2.288
na Moravě	70.079	118.837
ve Slezsku	—	—
v zemích českých	74.069	121.125
v Rakousku	4,352.848	2,506.317, o zahr. obchodu statistiky není, na hlavu připadalo . . 8·66 *l*

Dovoz obnášel 1,085.623, vývoz 563.212, spotřeba 4,875.259, na hlavu připadalo 16·8 *l*.

Naproti tomu velmi podrobné výkazy o výrobách do jejich oboru spadajících podávají jednotlivé státní monopoly, solný a tabákový.

---

27) *Ballod*, Grundriss der Statistik str. 143.

28) Oest. Stat. Handbuch na r. 1913.

29) Anbauflächen u. Ernteergebnisse in Oesterreich 1917.

Spotřeba soli v r. 1913 obnášela (v tom obsažena je i sůl dovezená z ciziny)[30])

soli k požívání	2,377.724 *q*	na hlavu	8·104 *kg*
soli k účelům průmyslovým .	2,471.401 ,,	,,	8·424 ,,
celková spotřeba soli	5,471.538 ,,	,,	18·649 ,,

Na spotřebě soli k účelům průmyslovým participovaly

Čechy množstvím	800.457 *q*
Morava ,, ...	26.545
Slezsko ,, ...	247.826
země české	1,074.828

Spotřeba tabáku a výrobků tabákových obnášela r. 1913 v tisíci kusech[30])

	cigar	cigaret	šňup. tab. v *q*	kuř. tabáku v *q*
v Čechách	371.917	2,029.743	1.878	65.570
na Moravě	104.528	491.237	259	20.461
ve Slezsku . . .	53.517	207.554	117	7.333
v zemích českých .	529.962	2,728.534	2.254	93.364
v Rakousku . . .	1,110.590	5,669.598	10.934	258.629

na hlavu[31]) připadalo v zemích Českých r. 1913

	51·7	266·3		0·911 *kg*
v Rakousku . . .	38·3	195·8		0·893 *kg*

Spotřeba tabákových výrobků, která připadala na hlavu r. 1910[30])

					průměrně *g* tabáku
v Rakousku . . .	43	200	0·040 *kg*	0·908 *kg*	1375
v Uhrách	29	119	0·001	0·896	1·180
v Bosně Hercegovině	3	36	0·0007	1·223	1.272
ve Francii . . .	15	85	0·123	0·798	1.066
v Italii	48	76	0·056	0·160	532

Na daleko větší obtíže, než při těchto produktech, jejichž výroba nebo spotřeba jsou státem zdaněny, a proto vedeny v patrnosti, nebo které jsou předmětem státních monopolů, naráží spotřební statistika při pokusech o zjištění výroby ostatních vý-

[30]) Mitteilungen des Finanzministeriums 1914.

[31]) Výpočet takový, jak výše poukázáno, má význam pouze pro srovnání.

robků průmyslových. Zjišťování takové je i v oněch zemích, kde se opírá o zákony a nařízení k tomu cíli vydané velmi nesnadná, hlavně z těch důvodů, že se stále mění tvary, jakost i množství výrobků, výrobci sami buď nemohou nebo se zdráhají udati podrobnosti, obávajíce se porušení výrobních tajemství, řemeslná výroba pak vůbec pro svoji velkou rozptýlenost zjišťování se vymyká. Proto statistické šetření výroby i tam, kde bylopodniknuto, se omezuje na větší podniky.

Pokusy takové se děly zejména ve Spoj. Státech severoamerických, kde v rámci všeobecného desítiletého census se zjišťuje množství a cena vyrobeného zboží, dále zpracované látky, mzdy, kapitály, náklady provozovací, a to nejen při výrobě tovární, nýbrž i při výrobě řemeslné. Přílišný rozsah vyšetřovaných poměrů a nekontrolovatelnost jednotlivých údajů zeslabuje ovšem značně spolehlivost takového šetření.

Pokud se našich poměrů týče, podávají výkazy o výrobě pouze některé velké společnosti průmyslové, zvláště kartely; nutno se tedy spokojiti pouze několika číslicemi zcela nesystematickými. Tak vydává účetní kancelář železářského průmyslu „Ausweise des Abrechnungsbureau der österreichischen Eisenwerke", kde zpracována a uveřejnena jsou data o výrobě v průmyslu železářském.

Odbyt železa činil v metrických centech[32])

	železa tyčového	nosičů	hrubého plechu	kolejnic
r. 1912	5,136.572	1,806.709	683.445	715.900
r. 1913	3,501.419	1,220.130	474.968	804.422

Jiným oborem průmyslu, o jehož výrobě jsou po ruce výkazy, vydávané mezinárodním svazem jednot bavlnářských a tkalcovských, je bavlnářství.

V Rakousku bylo vyrobeno bavlněné příze[33])

r. 1912	302,884.658 angl. liber	čili 10·5 angl. l. na hlavu
r. 1913	313,694.700 ,, ,,	,, 10·8 ,, ,, ,, ,,

[32]) Wirtschaftstatistische Chronik des Jahres 1913. Od té doby tato statistická příručka vydána nebyla.

[33]) Wirtschaftsstatistische Chronik des Jahres 1913.

Spotřeba bavlny obnášela v období 1./9. 1912 — 31./8. 1913[34])

v Německu	1,579.737 žoků[36])	na 1 obyvatele připadalo 0·024 žoků;
Francii . . .	986.682	0025
Vel. Britanii	3,825.153	0·084
Italii	743.950	0·022
Rusku . . .	1,941.762	0·017
Rakousku[35])	837.065	0·036[35])

Částečný výkaz o spotřebě cihel podává dolnorakouská společnost Wienerberger Ziegelfabrik u. Baugesellschaft o odbytu tří největších dolnorakouských akciových cihláren, která obnášela[33])

r. 1910	264 miliony kusů
r. 1911	268
r. 1912	299
r. 1913	169

Výkaz o výrobě cementu uveřejňuje Hauptverkaufstelle d. österreichischen Zementfabriken.

	Výroba cementu portlandského	výroba cementu romanského obnášela
r. 1910 . . .	11,465.100 *q*	asi 800 vagonů
r. 1911 . .	12,916.800	7.500
r. 1912 . .	13,380.300	7.000
r. 1913 . .	13,353.300	5.500

Podrobné vyšetření spotřeby je možno někdy provésti v užších okrscích než je stát nebo země, totiž v jednotlivých městech. Týká se to jednak statků v městě neprodukovaných, masa, mléka, mouky, uhlí atd., které při dovozu snáze podléhají kontrole, jednak statků jednotně upravených jako plynu, elektřiny, vody, které bývají obstarávány obyčejně podniky veřejnými; dále se opírá tato statistika spotřební o výkazy jatek, statistika bytová o výkazy daně činžovní.

Velmi je usnadněna konsumní statistika ve městech, ve kterých vybírá se potravní daň ze všech spotřebních statků dovážených, jako je v Praze. Daň tato se vybírá na čáře, oddělující vlastní Prahu

[34]) Oest. Stat. Handbuch 1914 str. 460.

[36]) Žoky kolísají pokud váhy se týče dle toho, jde-li o americké, egyptské, indické či jiné zboží.

[35]) Není jasno, jde-li o Rakousko či Rakousko-Uhersko. Vypočítáno dle počtu obyvatel Předlitavska.

od vnějších předměstí, a proto číslice ty se týkají pouze osmi čtvrtí pražských.

R. 1912 bylo poraženo na ústředních jatkách pražských[37])

		z toho bylo vyvezeno	v Praze bylo spotřebováno	na hlavu připadalo[38])
dobytka hovězího	28.966	1.351	27.615	0·125 kusů
vepřů	538.747	7.525	531.222	2·414 ,,
telat, ovcí, jehňat	35.765	93	35.672	0·162 ,,

Váha dobytka udána není.

Kromě toho bylo přivezeno drobného dobytka zabitého a masa na masný trh pražský

masa hovězího	4,766.896	*kg*
masa vepřového	1,259.978	,,
skopců	19.132	kusů
telat	35.627	,,
vepřů (selat atd.)	4.524	,,
jehňat	3.209	,,
kozlat	2.885	,,

Z podrobného seznamu dovezených předmětů podléhajících potravní dani co do množství buďtež uvedeny aspoň důležitější

	r. 1913 bylo dovezeno[39])	vyvezeno (za něž daň vrácena)	spotřeba na hlavu
lihu kořalečního	1,923.133 *l*	1,776.812 *l*	0·665 *l*
vína	2,109.239		9·587 *l*
piva	37,210.550	2,086.286 *l*	159·65 *l*
masa čerstvého;	12,774.126 *kg*		58·06 *kg*
mouky	13,249.111	5,040.624 *kg*	37·31 ,,
chleba a zboží pekař. . . .	5,203.758		23·65 ,,
másla, másla přep. . . .	1,356.202		6·16 ,,
sádla vepřového	351.246		1·59 ,,
kamenného uhlí	219,391.079		997·23 ,,

---

[37]) Stat. zpráva král. hlav. města Prahy 1913.

[38]) Čísla tato jsou ovšem příliš vysoká, ježto všechno maso zvířat na pražských jatkách zabitých se v Praze neskonsumuje.

[39]) Stat. kniha král. hlav. města Prahy na r. 1913.

To jsou aspoň ty nejdůležitější položky, z nichž můžeme usuzovati na velikost spotřeby v Praze v obvodu potravní čáry. K množství dovezeného piva a lihu připočísti je též množství v Praze (v témž obvodu) vyrobené, zjišťované na základě poplatku z něho vybíraného. Piva vyrobeno bylo r. 1913 77.356 *hl*, celková spotřeba piva (dovezeného a v Praze vyrobeného) v r. 1913 obnáší tedy 194·81 *l* na hlavu.

Náležité péče nebylo však u nás před válkou věnováno dovozu a spotřebě mléka, jakou by vyžadovala důležitost tohoto statku pro výživu obyvatelstva. (Pečlivá statistika o spotřebě mléka sestavena byla na př. ve Vratislavi.)

Dále sem spadají jednotlivé statky vyráběné podniky obecními: plyn, elektřina, voda pitná a užitná, která ovšem přestává býti statkem volným.

V Praze v období 1909/10[40]) bylo vyrobeno plynu (v plynárně žižkovské, holešovické, smíchovské)

20,853.560 m^3, spotřebováno bylo 20,851.500 m^3

Z toho na soukromé osvětlování plynem připadalo v Praze (I—VIII.)

9,484.108 m^3, tedy na hlavu 43·40 m^3

na soukromé osvětlování na Král. Vinohradech

1,993.452 m^3, na hlavu 25·76 m^3 atd.

Vody říční bylo dodáno r. 1910 (Káranského vodovodu tehdy ještě nebylo)

14,227.141 m^3 [41]), na hlavu připadalo 50·71

Elektrického proudu vyrobeno bylo r. 1908[42])

21,057.760 KW hodin, z toho zkonsumováno 16,336.602·2 KW hod.; z této spotřeby připadalo

na spotřebu soukromou . . .	5,513.961	KW hod.	=	33·75%	spotřeby
na veřejné osvětlování . . .	660.414·6	,,	=	4·04%	,,
na ostatní účely obce . . .	165.599·5	,,	=	1·02%	,,
pro elektrické dráhy;	9,833.887	,,	=	60·20%	,,
na vlastní spotřebu	161.740·5	,,	=	0·99%	,,

[40]) Administrační kniha král. hlav. města Prahy na r. 1910, poslední, která byla Pražskou stat. kanceláří vydána.

[41]) Tamtéž.

[42]) Tamtéž.

Spotřeba elektřiny k účelům soukromým obnášela r. 1908 12·15 KWhod. na hlavu.

Velká péče byla věnována statistice bytové, která pojednávajíc výlučně o statcích opotřebovatelných s dlouhou dobou užívací a zaujímajíc sama velký rozsah tvoří sama pro sebe obor statistiky a z konsumní statistiky v užším smyslu se vymyká.

Jiným způsobem postupujeme zjišťujíce spotřebu statků výlučně dovážených. Velikost dovozu a tedy i spotřeby lze seznati ze statistiky zahraničního obchodu. Statky výlučně dovážené jsou zejména zboží osadní, koření, jižní ovoce a bavlna. Spotřeba jejich se dá zjistiti pouze pro království a země na říšské radě zastoupené, případně pro celou monarchii, nikoliv však pro jednotlivé země. Podíl zemí předlitavských na celkovém zahraničním obchodu se vypočítává tím způsobem, že se odečítají od celkových číslic zahraničního obchodu číslice, jimiž mají na nich účast země koruny uherské, kde se zahraniční obchod samostatně zjišťuje a uveřejňuje.

R. 1913 obnášela spotřeba těchto statků[43]) (spotřeba je dána množstvím dovezeným, od něhož se odečte vývoz)

	v metrických centech	na hlavu připadalo *kg*
osadní zboží . .	545.743	18·8
kakao	62.459	0·21
káva	482.958	1·66
čaj	10.185	0·03
koření	30.122	0·10
pepř	18.810	
paprika . . .	5.209	
jižní ovoce . .	1,160.977	4·01

Ballod uvádí spotřebu kávy na hlavu připadající v čelných státech většinou v období 1906/10

Spojené Státy	5·00 *kg*
Německo	2·99
Nizozemsko	7·60
Rakousko-Uhersko	1·15
Velká Britanie	0·35
Francie	2·50
Italie	0·70
Rusko r. 1910	0·07

[43]) Oest. Statist. Handbuch na r. 1913.

Tamtéž[44]) uvádí spotřebu čaje a kakaa r. 1910

	na hlavu připadalo čaje[45])	kakaa
Anglie	6·39 angl. liber[45])	24·1 *kg*
Francie	0·07	25·1
Nizozemsko	1·73	19·2
Německo	0·11	43·9
Spojené Státy	1·24	50·3
Rakousko-Uhersko . . .	—	5·0

Dovoz bavlny a bavlněných výrobků do Rak.-Uherska obnášel r. 1913[43]) . . . . 1,046.865 q
dovoz vlny a vlněných výrobků . . . . 214.064 „

Spotřeba bavlny byla již uvedena výše.

Jak již bylo uvedeno, nelze zjistiti podíl menších celků územních na dovozu, nelze tedy ani odhadnouti spotřebu na těchto statcích v zemích koruny České. Návrh na nápravu v tomto směru podal Dr. Bohuslav Krejčí v časopisu „Das österreichische Verwaltungsarchiv"[46]), kde žádá, aby se zjišťoval jednak podíl jednotlivých zemí na obchodě zahraničním, jednak aby se zjišťoval a uveřejňoval úhrnný obchod jednotlivých zemí, tedy jejich obchod zahraniční, obchod se zeměmi uherskými a ostatními zeměmi předlitavskými. K dosažení prvního cíle navrhoval Krejčí cestu zcela jednoduchou, aby na základě ministerského nařízení v rámci zákona ze 26. června 1890 č. 132 ř. z. povinni byli zasílatelé udati též korunní zemi určení případně původu. Podobným způsobem dal by se též snadno zjistiti obchod jednotlivých zemí korunních se zeměmi uherskými. Jako základ pro statistiku obchodu jednotlivých zemí mezi sebou navrhoval Krejčí statistiku dopravy železniční, která z největší části obchod zprostředkuje. K této navrhované reformě statistiky zahraničního obchodu však nedošlo, ač by se byla dala provésti prostředky poměrně jednoduchými, patrně též pod vlivem převládajících snah centralisačních. Jakýsi pokus o nápravu učinila c. k. statistická ústřední komise r. 1904[47]) z popudu mezinárodního sdružení pro stav a tvoření cen obilních

[44]) Grundriss der Statistik str. 151 a 156.

[45]) Anglická libra = 0·453 *kg*.

[46]) Das oester. Verwaltungsarchiv r. 1906 seš. IX/X.

[47]) Salz, Zur Konsumstatistik in Oesterreich. Statistische Monatschrift r. 1912. Neue Folge, XVII. roč.

tím způsobem, že uveřejňovala v týdně vycházejících „Nachrichten aus dem Gesammtgebiet der Landwirtschaft" tabulky o odesílání a přijímání obilí a mouky v důležitějších stanicích, jež rozděleny dle dopravních styků se zeměmi na říšské radě zastoupenými a jinými zeměmi. Cílem této statistiky nebyla statistika spotřeby, nýbrž produkce; výsledky však byly neúplné a r. 1912 bylo od nich upuštěno.

V novém Československém státě bude se ovšem statistika zahraničního obchodu vztahovati přímo na české země, a bude tedy lehko zjistiti spotřebu statků dovezených, a na základě statistiky dopravní bude snad možno zjišťovati též obchod mezi jednotlivými zeměmi.

Jiným pramenem spotřební statistiky jsou výkazy o dopravě železniční. Této methody bylo již částečně použito při některých údajích o dovozu statků spotřebních do Prahy. Vůbec se hodí tato methoda zvláště tam, kde má býti zjišťována spotřeba malých okrsků a jednotlivých měst; u měst, kde není potravní daně, jest vlastně jediným možným způsobem zjištění spotřeby.

Statistické šetření o dopravě nákladů železničních prováděno je velmi podrobně v Německu,[48]) kde vydávána je říšským železničním úřadem „Statistik der im Betriebe befindlichen Eisenbahnen Deutschlands", která obsahuje vedle statistiky příjmů rozdělení dopravních nákladů podle 76 skupin různých nákladů, dále počet dopravených zvířat dle kusů; stanice odesílací a přijímací seskupeny jsou opět v 52 okresy dopravní, z nichž 37 leží v německé říši. Z této statistiky je možno sestaviti dopravu, tedy dovoz a vývoz nákladů v každém jednotlivém okresu, a je možno aspoň přibližně z ní usuzovati na spotřebu statků, zejména těch, jejichž doprava se neděje ve větším měřítku jinými dopravními prostředky, po silnicích atd. To je zejména praktické tam, kde okresy dopravní spadají v jedno s velkými městy (jako na př. Berlín).

Podobné statistiky železniční u nás nebylo; výkazy rakouských železnic obsahují pouze údaje o váze dopravených statků a příjmech; pouze při dopravě hnědého uhlí dělá se statistika detailní. Kromě toho jsou však dělávány výkazy jednotlivých stanic (Stationseingaben), které nejsou sice sumárně zpracovány a vydávány

[48]) *Rickes* Eisenbahnwesen v poctě Mayerovi Statistik in Deutschland II. díl.

kterých však bylo by lze použíti ke statistice spotřební. Jsou to summární záznamy o dopravě zboží každé stanice, rozdělené na 88 tříd zboží (Güterklassen) a specialisovány dle místní dopravy (dopravní styk stanic mezi sebou), vnitrozemské (dopravní styk stanic státních drah s nestátními vnitrozemskými), a zahraniční (dopravní styk se zahraničím).

Tyto statistiky nejsou však rovnorodé u státních drah a soukromých; další obtíž spočívá v tom, že při přechodních stanicích (Übergangsstationen) na soukromé dráhy a naopak nelze zjistiti stanici určení.

Statistika, kterou vydává ředitelství společnosti Ústeckoteplické dráhy, obsahuje podrobný materiál o dopravě hnědého uhlí dle přejímacích a odesílacích stanic Ústeckoteplické dráhy, Buštěhradské dráhy a drah státních.

Na všech těchto železnicích bylo dopraveno
r. 1912 . . . 17,924.594 tun hnědého uhlí
r. 1913 . . . 18,241.884 ,, ,, ,,

	r. 1912	r 1913
z toho ústeckoteplickou drahou	9,315.481 t	9,524.651 t
buštěhradskou drahou	2,974.525 t	2,949.091 t
státními drahami	5,634.588 t	5,768.142 t

dle místa určení dopraveno bylo

do Rakousko-Uherska	14,200.000 t	15,500.000 t
do ciziny	7,600.000 t	7,200.000 t
Po Labi bylo dopraveno . . . r. 1912	1,670.000 t	r. 1913 1,500.000 t

z nákladů do vnitrozemí určených bylo opět dopraveno

do Čech . . . . ,,	12,863.913 t	,, 14,050.310 t
do Dolních Rakous	623.233 t	660.233 t

atd.

Během války v důsledku poklesu v těžbě nastal též pokles v dopravě železniční

r. 1915[50]) bylo dopraveno do vnitrozemí . . . . 12,478:846 t,
do ciziny . . . . 5,418.459 t,

r. 1916 bylo dopraveno do vnitrozemí . . . . 13,334.180 t,
do ciziny . . . . 5,568.333 t.

---

[49]) Statistik des böhmischen Braunkohle-Verkehrs im Jahre 1913.
[50]) Statistik des böhmischen Braunkohle-Verkehrs 1917.

Dosti podrobný materiál statistický aspoň pro stanice ležící na celních hranicích obsahují výkazy o dopravě na Dunaji, Labi a Vltavě, a výkazy dopravy námořní. Statistika dopravy železniční jak již bylo uvedeno, není u nás ani zpracována ani vydávána, ač dalo by se tímto způsobem získati mnoho cenného a zajímavého materiálu v oboru statistiky spotřební. Na základě podrobné statistiky dopravní by se dal zjistiti na př. podíl jednotlivých zemí na zahraničním obchodu, spotřeba obilí a mouky měst a míst průmyslových, a snad i spotřeba některých výrobků průmyslových, zejména těch, jejichž výroba nebo spotřeba je soustředěna na určité území.

Nedostatky obou method statistiky spotřební, subjektivní i objektivní, přiměly *K. Přibrama*, aby se pokusil je odstraniti kombinováním obou method.[51]) Pokusil se zjistiti skutečnou, objektivní spotřebu mouky v Rakousku methodou subjektivní. Postupuje v zásadě tím způsobem, že násobí spotřební dávku mouky připadající podle domácnostních účtů na hlavu počtem obyvatelstva. Za základ béře vyšetření spotřeby 119 rodin vídeňských dělníků, získané methodou statistiky domácích účtů z r. 1912 a sčítání lidu z r. 1910. Největší váhu klade na stanovení přesné spotřební jednotky a přesné rozlišování věku, pohlaví a zaměstnání obyvatelstva dle tří skupin, rolnické, průmyslové (městské) a majetné. Obilí, mouku a chléb uvádí rovněž na stejného jmenovatele. Jako spotřebu dorostlého muže (ze třídy dělnické) uvádí 135·8 *kg*, spotřební jednotku klade na roveň přibližně 34 *kg* žitné a pšeničné mouky. Touto svojí methodou došel k tomuto výsledku: v Rakousku bylo r. 1910 89,718.714 spotřebních jednotek a spotřeba obnášela 31·62 mil. *q* mouky, z toho 30·5 mil. *q* pšeničné a žitné mouky. Výsledek tento se neliší příliš od výsledku, ke kterému dospějeme methodou objektivní, t. j. zjištěním výnosu sklizně a přebytku dovozu nad vývozem, odečteme-li od toho obilí určené k osevu a ke krmení dobytka a účelům průmyslovým (což vše se zakládá na pouhých odhadech, nikoli zjištěných skutečnostech); spotřeba mouky získaná touto cestou se rovná totiž r. 1910 32·36 mil. *q*. Ačkoli se tedy blíží výsledek značně skutečnosti (*Přibram*

[51]) *K. Přibram*, Der Mehlverbrauch d. Bevölkerung Oesterreichs in der Friedenszeit. Stat. Monatschrift, Neue Folge, XXI. sv. 12. seš.

sám o výsledku projevuje pochybnosti, methodu konbinační však považuje za velmi cennou pro konsumní statistiku), lze mnoho namítati proti základu, na němž byl závěr zbudován. Je to zejména rozdělování obyvatelstva na tři třídy dle povolání, zvláště libovolné stanovení třídy zámožné, do které zahrnuje všechny ty, jejichž roční příjmy převyšují 3600 K a dále velmi pochybný základ při spotřebě mouky jedné spotřební jednotky. Průměrná spotřeba vídeňské dělnické rodiny může snad býti typem spotřeby ve Vídni nebo Dolních Rakousích, zajisté však je pochybno, béře-li se za základ spotřeby všech zemí předlitavských, které vykazují tak různé podmínky a poměry hospodářské, jako Čechy a Dalmacii, Halič a Tyroly. Vždyť podle *Philippoviche*[52]) jsou ve spotřebě obilí na hlavu takovéto rozdíly

v Dolních Rakousích	107	*kg* pšenice a žita
v alpských zemích	86	
v krasových zemích	28	
v sudetských zemích	118	
v Haliči a Bukovině	80	

Podle vyšetření *Englišova* připadala roční spotřeba mouky a mlýnských výrobků na osobu u rodin moravských učitelů 102·23 *kg*,[53]) při čemž však není toto množství rozvrženo dle spotřebních jednotek.

Nehledíme-li však k těmto nesprávným předpokladům, ze kterých *Přibram* ve svých výpočtech vychází, může se docíliti touto methodou úspěšných výsledků, ovšem postaví-li se na správné základy. K tomu je předem potřebí spolehlivého zjištění spotřeby cestou domácích účtů, a to pokud možno u zástupců každé ze tříd, ve které se obyvatelstvo rozděluje, dále pokud možno přesný výpočet příslušníků jednotlivých tříd, aby se docílilo co nejpřesnějšího výsledku. Při tom bude lépe omeziti se na territoriálně menší okrsek, kde poměry spotřební (v důsledku jednotnějšího způsobu života) příliš se od sebe nerozlišují a teprve z těchto dílčích výsledků skládati celkovou spotřebu velkých státních celků.

---

[52]) *Philippovich,* Die oesterreich-ungarische Handelspolitik str. 441 násl. Zeitschrift für Volkswirtschaft II. svazek.

[53]) *Engliš,* Spotřební hospodářství 65ti učitelských rodin na Moravě v r. 1913—14.

Spotřební statistika byla u nás před válkou namnoze ještě polem ležícím úhorem. Vedle statistiky populační a finanční byla statistika spotřební silně podceňována a výsledky její pak stojíce v poměru ku práci jí věnované byly neúplné a nespolehlivé.

Teprve světová válka a jí následující úplné hospodářské osamocení celých států poučila všechny podceňovače spotřební statistiky o tom, jaký význam má znalost spotřeby obyvatelstva. Jak velké nesnáze způsobila otázka úpravy spotřeby mouky, chleba, cukru a j. předmětů denní spotřeby, když nastala nutnost autoritativně stanoviti dávku vyměřenou na den a hlavu, jaký zmatek zpusobila nesčetná nařízení, která chtěla upravovati hospodářské poměry a která při tom vycházela z naprosté neznalosti jejich!

O významu a důležitosti spotřební statistiky tedy není asi již sporu. Zbývá otázka, jaká methoda byla by nejúčelnější, aby se dosáhlo žádaného cíle, t. j., aby zjištěna byla pokud možno nejpřesněji skutečná spotřeba obyvatelstva na produktech prvovýroby, výrobcích průmyslových a ostatních všech statcích spotřebních.

Pokud se týče statistiky zahraničního obchodu, byl dosavadní stav uspokojivý, arci jen pro celé Rakousko-Uhersko, ne pro jednotlivé země, jmenovitě země české. Návrhy Dra Krejčího byly tu způsobilé do jisté míry zjednati nápravu, nedošly však uskutečnění a byly ovšem předstiženy kvapným vývojem politických událostí a po zániku Rakouskouherské říše bude i statistika zahraničního obchodu postavena na zcela nové základy.

Nerozhodnuto však je, jakou methodu zvoliti pro zjištění spotřeby ostatních statků. Methoda osobních záznamů se sice osvědčuje pro jednotlivé skupiny společnosti, nedostačuje však tam, kde hlavní zájem tkví v zjištění úplné spotřeby obyvatelstva, jak je tomu právě v letech válečných. Jak již bylo řečeno, stát nemůže nařiditi každému občanu, aby vedl podrobné denní záznamy o své spotřebě, a i kdyby sáhl k takovému drastickému opatření, nutně by celá věc ztroskotala. Nezbývá tedy než sáhnouti k methodě druhé, zjišťování výroby, která je sice jen nepřímá, ale snáze proveditelná, anebo spíše ke kombinování obou method, tak jak to navrhoval *Přibram*, a zároveň k náležitému vybudování

statistiky železniční. V tom případě musil by býti opatřen pokud možno nejobsáhlejší materiál zejména u statistik domácích účtů, na jehož sbírání a zpracování nesmělo by se ovšem šetřiti ani prací ani nákladem.

Větší péči je třeba věnovati statistice zemědělské, která dosud spočívá stále na pouhých odhadech, vždy více méně přibližných, třebaže v letech válečných obdělaná plocha a výnos sklizní byl zjišťován daleko podrobněji než dříve.

Ballod[54]) navrhuje, aby všichni zemědělci byli povinni vésti řádné účetní knihy, podobně jako nájemci pruských státních statků, a dále žádá nepřetržitou statistiku produkce mlýnů, zdůrazňuje při tom právě význam takové statistiky pro případ války. Jak je známo, byl za války veškerý výnos žní obstaven, nákup svěřen výhradně válečnému obilnímu ústavu, a mlýny postaveny skutečně pod přísný dozor, výkazy o výrobě se však neuveřejňují.

Spotřeba masa, druhá nejdůležitější položka výživy, dala by se uspokojivě zjistiti úplným zaznamenáváním dobytka poraženého na jatkách a jeho živé váhy; ovšem větší pozornosti vyžadují též domácí porážky, zejména po stránce váhy, stáří dobytka atd.

Nejtěžším problémem zůstává statistika spotřeby resp. výroby průmyslových výrobků (neboť jiným způsobem nelze ani tu dospěti k cíli): otázka ta není dosud nikde uspokojivě rozřešena, ani v zemích hospodářsky pokročilejších. Prozatímním cílem je požadavek, aby aspoň všecky větší podniky průmyslové, akciové společnosti atd. uveřejňovaly každoročně výkazy o výrobě ve svém závodě, o odbytu svých výrobků, o spotřebovaných surovinách atd.

Tím způsobem dospěje spotřební statistika opírající se dosud ponejvíce o pouhé odhady ke skutečnému zjištění spotřeby, číselně správnému, a v každém směru úplnému, přesnému a spolehlivému.

---

[54]) Güterbedarf und Konsumption v poctě Mayerovi Die Statistik in Deutschland II. str. 617 sl.

Neplodnost hodnotné theorie rakouské školy pro vysvětlení směny.

Napsal *Dr. Jan Loevenstein.*

I.

Böhm-Bawerk, hlavní representant rakouské školy, pokud běží o theorii subjektivní hodnoty, konstruuje pro všechny statky tutéž subjektivní hodnotu, která, jak má za to, je dostatečným podkladem pro výklad veškerého hospodářského jednání člověka, tedy zvláště pro upotřebení, koupi a směnu statků.

Ze známého jeho učení o hodnotě a poměru jejím ke směně buďtež zde vytčeny hlavní jeho zásady:

Subjektivní hodnota statků je dána hraničním užitkem, který seznáme, představíme-li si odpadnutí jednotky statkové z určité dané zásoby, následkem čehož odkryje se potřeba, jež by byla bývala kryta, kdyby dotyčný statek nebyl býval odpadl, a seznáme dále, že jest to potřeba nejméně důležitá z potřeb krytých dotyčnou danou zásobou statků a tedy, že hraničný užitek je krytí této nejméně důležité potřeby.

Výjimečně dle Böhm-Bawerka je dána subjektivní hodnota statku cenou statku náhradního, nebo strastí práce s opatřením náhradního exempláře spojenou, pokud jsou tyto strasti menší. I při získávání statků a směně staví dle Böhm-Bawerka hospodařící člověk hodnotu statku obětovaného a statku nabývaného proti sobě a odhodlá se k oběti strasti, je-li tato menší než-li úspora strasti (zisk).

Tak vzniká směna zejména, je-li subjektivní hodnota statku získaného větší, než-li statku ve směnu dávaného. Hodnotící objekty musí míti v té příčině hodnotné úsudky protichůdné. Na první pohled zdá se toto učení, zvláště pokud vysvětluje směnu, naprosto jednoduchým a samozřejmým, pravdivým však není.

Ve svém článku „Kritika hlediska Böhm-Bawerkova na strast práce v subjektivním hodnocení“. (Sborník věd právních a státních ročník XVII: seš. 1.)., poukázal jsem již k některým nedostatkům subjektivní theorie Böhm-Bawerkovy. Na tomto místě budiž prokázáno, že konstrukce Böhm-Bawerkova naprosto též není

vhodným prostředkem ku vysvětlení směny a cen při koupi. Důkaz ten předpokládá soustavný přehled o omylech subjektivistické této theorie.

1. I když se postavíme na stanovisko Böhm-Bawerkovo, že k seznání hodnoty si musím představiti statky, které „mám", a nechám zatím otevřenu otázku, co rozuměti jest tím, že statek „mám", a zda konstrukce pro případ tento formulovaná se hodí pro všechny případy upotřebení a posunu statků, jest první vadou Böhm-Bawerkovy theorie, že *zásadně definuje hodnotu hraničním užitkem a prohlašuje případy, kdy se hodnotí dle strasti ceny statku náhradního anebo dle strasti náhradní práce za výjimečné*, takže těmto dle jeho názoru výjimečným případům není třeba přizpůsobovati všeobecné definice subjektivní hodnoty. O této vadě Böhm-Bawerkovy theorie pojednal jsem ve zmíněném již článku a definoval jsem tam důsledně hodnotu statků jako jich význam, jež mají na můj blahobyt pro svou způsobilost ušetřiti mi minimální strast, která by mi vznikla, kdyby dotyčný statek odpadl, čili krátce jako minimální strast, kterou mi uspořují, ať již se jedná o strast potřeby (hraniční užitek), či strast ceny náhradného statku, nebo strast práce se získáním náhradného statku spojenou. Zde budiž jen podotčeno, že při výkladu o neplodnosti Böhm-Bawerkovy konstrukce subjektivní hodnoty pro vysvětlení koupě a směny vysvitne, proč sice následkem námitek anglo-americké školy (Edgeworthových) seznal Böhm-Bawerk, že se subjektivně hodnotí statky též dle strasti ceny nebo strasti práce, ale neodhodlal se ku celkové přestavbě své hodnotné konstrukce.

2. Konstrukce Böhm-Bawerkova *vychází dále z předpokladu, že statek „mám", avšak neřeší nikterak situace, kterou je rozuměti, že statek „mám"*. Zvláště též nepraví, značí-li ono „mám" držbu faktickou či právní, značí-li pouhou *existenci* statků nebo *určité stadium jeho upotřebitelnosti*. Protivu toho, že statek „mám", tvoří přece situace, za které je statek pro mne trvale a nenahraditelně *ztracen*, ale i též situace, za které jsem prostě *od bezprostředního upotřebení statků oddálen překážkou oběti práce nebo jiných statků*. Nemám-li statek v tomto smyslu, od jehož upotřebení bezprostředního jsem takto oddálen, nemám ho nejen tenkráte, patří-li osobě třetí, ale ani tenkráte, je-li v mém vlastnictví, ale je-li dosažitelný jen za určitou oběť práce a nákladu (ceny) na př. uhlí v zemi.

Konstrukce Böhm -Bawerkova hodí se pouze pro případ statků v mém vlastnictví se nalézajících a bezprostředně upotřebitelných a neplatí tudíž pro statky, od jichž bezprostředního upotřebení jsem vzdálen faktickými nebo právními překážkami.

3. Je-li ujasněno, co znamená, že statek „mám“, ujasní se též smysl toho, že statek odpadl. Neboť ztráta statku, který jest mým vlastnictvím a bezprostředně upotřebitelným (na př. ztráta uhlí ku topení přichystaného), jest zcela něco jiného, než-li statku, který právně sice„ mám“, avšak jehož upotřebení jest podmíněno obětí dalšího nákladu (uhlí v zemi). *Odpadnutí statku dlužno posuzovati všeobecně prostě dle té situace, ve které se nalézá.*[1]) Jelikož pak dle různosti této situace jest strast se zánikem statku různá, jest zřejmo, že i subjektivní hodnota se touto různou situací mění, pokud se týče, že subjektivní hodnotu třeba hledati zvláště pro různé tyto situace a že subjektivní hodnota konstruovaná pro případ, že statek bezprostředně upotřebitelný mám ve svém vlastnictví, se nehodí na případy jiné, totiž na případy, že statek není bezprostředně upotřebitelný anebo se v mém vlastnictví nenalézá. Je právě zajímavým úkolem hledati konstrukci subjektivní hodnoty pro takové případy, kdy statku v tomto smyslu „nemám“. Úvaha taková není neplodnou,poněvadž zcela dobře si mohu uvědomiti hodnotu existence určitého statku, kterého v řečeném smyslu „nemám“, a mohu želeti jeho ztráty, aniž by jeho subjektivní hodnota zjištěná pro případ ztráty v této situaci se kryla s hodnotou ve smyslu Böhm-Bawerkově, t. j. se subjektivní hodnotou, nalezenou pro případ zcela jiné situace, totiž, že statek „mám“ (a že jsem jej opět ztratil). Uvědomuji si na př. význam existence určitého obrazu v některé umělecké galerii, a uvědomuji si subjektivní strast, již utrpím zničením obrazu, aniž ona strast byla by rovná oné, kterou bych utrpěl, kdyby onen obraz náležel mně a byl zničen. I takové hodnocení statku, kterého „nemám“, může býti prakticky podnětem mého jednání, na př. napomáhám ku zjištění škůdce a pod.

4. Pokud je subjektivní hodnota určena hraničným užitkem, ježto hodnotím strast práce se získáním náhradného statku spojené

---

[1]) Hodnotím-li boty v krámě, musím si představiti, že odpadnou „cizí boty v krámě“ a nikoli, že je „mám“ a že jsem jich pozbyl. Důsledkem toho, jsou-li volně kupitelné, je jich hodnota téměř nullová. Jinak by bylo, kdyby to byl jediný pár v městě.

aneb strast ceny náhradného statku výše, je dána subjektivní hodnota strastí nejnižší potřeby, jejíž ukojení odpadne zánikem exempláře z dané zásoby. Theorie Böhm-Bawerkova nijak *blíže neurčuje potřeb, kterým se zásoba statků postupně věnuje,* takže by bylo lze míti za to, že rozhoduje *absolutní velikost strastí* z neukojení té které potřeby o pořadí, v jakém se statky ze zásoby pro úkoj té které potřeby použijí. V jakém pořadí a k jakým účelům použiji však řady statků z dané zásoby, o tom rozhodne nikoli absolutní strast té které potřeby, ježto některá potřeba může žádati více a jiná méně exemplářů ku svému ukojení, nýbrž *relativní výše uspořené strasti připadající na jednotku statkovou.* Zásobou statků chci totiž dosáhnouti co možná nejvyšší úspory strasti. Toho dosáhnu jen tenkráte, dosáhnu-li každou jednotkou takovéto největší úspory strasti; ježto při jednotlivém upotřebení se táži po velikosti úspory strasti, jež připadá na jednotku statkovou, může se státi, že potřeba relativně naléhavá může míti přednost před potřebou absolutně naléhavější proto, že ku svému úkoji žádá menšího množství statků než-li ona, takže statek upotřebený k úkoji potřeby méně naléhavé, skýtá relativně větší úsporu strasti než-li při upotřebení k úkoji potřeby absolutně důležitější. Na př. mám potřebu naléhavější napojiti dobytče z dané zásoby vody, než potřebu ukojiti žízeň. Ježto však ku ukojení první potřeby naléhavější potřebuji většího počtu jednotek z dané zásoby statkové, přikročím ku ukojení druhé méně naléhavé, ježto mi skytá na jednotku statkovou větší úsporu strasti. Řídí se tudíž člověk při upotřebení zásoby statků nikoli absolutní, *nýbrž relativní úsporou strasti, takže hraniční užitek je dán potřebou* nikoli absolutně nejnižší, nýbrž *relativně nejméně tíživou.* Tuto korrekturu, o níž se zmiňuji jen k vůli soustavnému výkladu vad Böhm-Bawerkovy theorie, provedl Engliš ve článku: Das Liefmannsche Gesetz des Ausgleiches der Grenzerträge in der Konsumwirtschaft (Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik Bd. 109, dritte Folge Bd. 54. [1917]).

5. Je-li z uvedeného jasno, že konstrukce subjektivní hodnoty zařízená na případy statků bezprostředně upotřebitelných, jež má hodnotící subjekt ve svém vlastnictví, se nehodí na jiné situace, je předem zřejmo, *že nebude možno subjektivní hodnoty ve smyslu Böhm-Bawerkově aplikovati prostě ku vysvětlení všech posunů*

statků v situacích, v nichž se nalézají, a zvláště tudíž ku vysvětlení posunů statků, od jichž bezprostředního upotřebení jsem vzdálen strastí práce anebo vzhledem k tomu, že nejsou mým vlastnictvím, strastí ceny. Opravená konstrukce Böhm-Bawerkova ve smyslu bodu 1., 3. a 4. platí bezpodmínečně jen pro situaci a změny, pro které byla konstruována, t. j. pro případ statků bezprostředně upotřebitelných, které mám ve svém vlastnictví, na př. sklenice vody donesená až ke rtům. Avšak pro jiné změny statků bezprostředně upotřebitelných, jež mám ve svém vlastnictví než pro ztrátu, tedy na př. pro použití jich ku směně, výrobě (peněz ke koupi), kterážto upotřebení nejsou ztrátou ve smyslu Böhm-Bawerkově (neboť ztrácím disposici nad statky jedněmi, ale získávám za to statky jiné) a pro disposici jinými statky než těmi, kteréž jsou bezprostředně upotřebitelny a které mám ve svém vlastnictví, se přirozeně Böhm-Bawerkova konstrukce nehodí a hoditi nemůže. To chceme zvláště prokázati pro koupi.

II.

Nemožnost vyložiti koupi subjektivní hodnotou konstruovanou dle Böhm-Bawerka osvětlíme předem příkladem. Kupuji-li klobouk za 60 K, praví Böhm-Bawerk, že ho kupuji proto, poněvadž subjektivní hodnota klobouku je vyšší, nežli subjektivní hodnota 60 K. Dejme tomu, že klobouky tohoto druhu jsou libovolně po 60 K kupitelny a že u mne strast nemíti klobouk tohoto druhu zůstává vyšší nežli nemíti 60 K. Jak hodnotím dle Böhm-Bawerka klobouk subjektivně?

Stav subjektivního cítění (blahobytu) člověka je v stálém toku. Změny nechtěné nazývá člověk strastí, chtěné slastí, úkojem potřeby a pod. Tyto změny si člověk uvědomuje co do jich významu na celkový blahobyt, čili, jak říkáme, on je hodnotí. Primérním hodnocením je tedy uvědomování si těchto *vnitřních změn*. Ježto formou lidského myšlení je příčinnost, pátrá po jich příčině a promítá tyto příznivé a nepříznivé změny do *objektů* a *jevů* mimo něho, o nichž má za to, že změny ony způsobily, uvědomuje si jich způsobilost uspořiti mu strast a pro tuto jich způsobilost jim přikládá hodnotu. Statek může pak míti význam pro můj blahobyt buď *situací, ve které se nalézá*, nebo

změnou situace v situaci jinou. *Takovou změnou může býti* buď přiblížení statku ku bezprostřední upotřebitelnosti, tedy změna *faktická*, nebo *právní změna*, převedení statku do mého vlastnictví. Je arci podstatný rozdíl, uvažuji-li o významu *statku v dané situaci*, nebo uvažuji-li o *změně situace*. Tohoto rozdílu Böhm-Bawerk nezná.

Uvědomiti si význam nějakého statku v dané situaci nebo změny ze situace jedné do situace jiné, můžeme jen tenkráte, představíme-li si, že nastane opak. Tedy v prvním případě, že odpadla ona žádoucí situace, v druhém, že žádoucí změna nenastala.[2])

Proto Böhm-Bawerk uvažuje o významu existence určitého statku musí představiti si odpadnutí jeho, ježto onu žádoucí situaci existence statku podmiňuje. Poznati hodnotu statku (tedy situace) nebo změny (t. j. uvědomiti si schopnost statku nebo dotyčné změny uspořiti mně nějakou strast), můžeme také arci na *změně jenom*, představíme-li si, že statek odpadl, resp. že žádoucí změna nenastala. V prvním případě je změna nežádoucí (odpadnutí statku) v druhém jest změna chtěná (mohu si však její význam uvědomiti jen tehdy, představím-li si, že nenastala). Změnu nechtěnou můžeme též nazvati „změnou negativní", chtěnou pak „positivní". Böhm-Bawerk hodnocení změny (positivní) nezná vůbec, musí tedy myšlenkovitě každý statek převésti si do žádoucí situace a představiti si pak změnu negativní t. j. odpadnutí statku.

Ježto při koupi řečeného klobouku se nejedná o hodnocení situace stávající, t. j. o hodnocení klobouku v té situaci, ve které

---

[2]) Při hodnocení statku, *který „mám"*, který je tedy bezprostředně upotřebitelný a v mém vlastnictví ptám se správně: Jakou strast utrpím, odpadne-li? Při hodnocení statku však *oddáleného od bezprostředního upotřebení překážkou faktickou nebo právní*, musím se však ptáti: Jakou strast utrpím, nedobudu-li (pro případ faktické překážky), neb nekoupím-li (pro případ právní překážky)? Při hodnocení statku *při koupi obětovaného (peněz)* musím se pak ptáti: Jak bych naložil s tímto statkem, kdybych nepodstoupil *tuto koupi*, čili jakou *jinou koupi* bych podstoupil (jaké by bylo *náhradné použití* těchto peněz), čili jakou strast (škodu) utrpím *touto koupí*? Odpověď: Utrpím strast možného náhradného použití (náhradné koupě, které se vzdávám) a hodnota statku při koupi obětovaného (peněz) bude tedy dána *hraničním užitkem statku nebo statků získatelných náhradným použitím.*

se nalézá, musí si Böhm-Bawerk *představiti* onu žádoucí situaci, t. j. představiti si, že klobouk již „má" a že jej ztratil. Poněvadž strast spojená s koupí náhradního statku, v tomto případě 60 K, je u mne menší nežli strast potřeby klobouku toho druhu, přesunul bych ztrátu klobouku na menší strast ztráty 60 K a koupil bych si klobouk nový, takže bych ztrátou klobouku neutrpěl plnou strast jeho potřeby, nýbrž menší strast ztráty 60 K, kterážto strast mi představuje hodnotu klobouku; jiným způsobem není dle Böhm-Bawerka možno klobouk v krámě subjektivně hodnotiti. Jestliže však hodnotím kupovaný klobouk jako 60 K a dávám zaň skutečně 60 K, kde jest motiv směny?[3]) Pokud arci se definuje subjektivní hodnota pouze hraničním užitkem a nikoli strastí ceny náhradního statku, nebo strastí práce náhradního statku, pak ovšem jeví se nám subjektivní hodnota klobouku jakožto strast jeho potřeby, proti níž stojí strast 60 K, která je menší. Při takovém pojetí hodnoty nechybí motivu směny a stává se pochopitelným, že se Böhm-Bawerk bránil proti původní přestavbě konstrukce subjektivní hodnoty, budované důsledně na strasti potřeby (hraničním užitku), avšak jen dvojí jest možno: Buď staví Böhm-Bawerk proti strasti ceny plnou strast potřeby kupovaného statku, ale pak rozumí subjektivní hodnotou kupovaného statku něco zcela jiného nežli subjektivní hodnotu statku vůbec (pro případ ztráty), při které, byť jen výjimečně, připustil, že ji tvoří strast ceny nebo práce náhradného statku, nebo rozumí subjektivní hodnotou kupovaného statku jeho subjektivní hodnotu v obvyklém smyslu, a pak jeho hodnotné složky koupě nevyloží. Jelikož Böhm-Bawerk nekonstruoval žádné zvláštní subjektivní hodnoty kupovaného statku a jelikož pro subjektivní hodnotu vůbec připustil, že ji tvoří případně též strast ceny nebo práce náhradného statku, dostává se do rozporu, hořejším příkladem osvětleného. Ku vysvětlení směny můžeme se postaviti na základní stanovisko Böhm-Bawerkovo,

---

[3]) Pro příklad uvedený nemůže Böhm-Bawerk vyložiti směnu motivem. On by také ale nemohl vyložiti moje jednání, proč vyvolím určitou jednu směnu ze dvou možných. Na př. potřebuji klobouk a obuv. Klobouk však nutněji. Předpokládejme u obou těchto statků stejnou cenu a volnou kupitelnost. Hodnota obou bude stejná, t. j. dána strastí ceny. Proč si koupím klobouk, jejž nalehavěji potřebuji, a nikoli naopak, je-li hodnota obou stejná?

že subjektivní hodnota toho, co dávám, musí býti menší nežli hodnota toho, co dostávám, *ale pak nesmím pojímati za hodnotu proti sobě stojících statků prostě subjektivní jich hodnotu konstruovanou pro případ, že statky ty mám a je ztratím.* Bylo by nutno nalézti zvláštní konstrukci subjektivní hodnoty statku, který mám, avšak neztrácím, nýbrž dávám výměnou za jiný, a statku, kterého nemám a kterého nejen, že neztrácím, nýbrž nabývám za statek směnný. Právě tak, jako konstrukce subjektivní hodnoty statků bezprostředně upotřebitelných, které mám ve svém vlastnictví, předpokládá uvědomiti si určitou změnu, t. j. ztrátu, jakož i situaci, která změně předcházela a jí následovala, tak i zajisté také konstrukce hodnoty statků vzájemně směnovaných předpokládá uvědomiti si změnu, kterou směna představuje, pokud se týče, situaci, která směně předcházela i onu, jež směně následuje.

Z toho však předem vyplývá, poněvadž jest směna aktem vůle, že konstrukci subjektivní hodnoty směňovaných statků *musí výklad směny předcházeti a že teprve ze změny, která směnou nastane, poznám subjektivní hodnotu směnovaných statků* čili jinými slovy, *že ku vysvětlení směny, nejen že není potřebí konstrukce subjektivní hodnoty směňovaných statků, nýbrž naopak, že konstrukce tato vysvětlení směny předpokládá.* Ex post arci, byla-li směna o sobě vysvětlena a dá-li se resultát její vtěsnati do rozdílů dvou hodnotných složek, nebude pro theoretické účely na škodu vyložiti směnu proti sobě postavenými subjektivními hodnotami statků směňovaných, avšak konstruovanými zvlášť a na základě vysvětlené směny a nikoli pouze aplikováním subjektivní hodnoty konstruované pro případ zcela jiné změny a zcela jiné situace.

Ku vyšetření směny nutno si představiti situaci před směnou a po ní, pokud se týče, změnu, jež směnou nastane ve stavu subjektivního blahobytu a stavu strasti člověka. Tímto způsobem vykládá směnu Engliš v citovaném článku asi takto (str. 399 a násl.):

Představme si hospodářský subjekt, jenž má 5 potřeb, s klesající intensitou 10, 8, 6, 5, 2. Potřebám těm odpovídá 5 různých statků „a, b, c, d, e", jichž cena budiž 3, 3, 3, 2, 2. Relativní užitečnost koupě jednotlivých statků (vykoupená úspora strasti) připadající na jednotku cenovou (peněžní) jest tedy: u statku „a" $^{10}/_3 = 3^1/_3$ u „b" $2\,/_3$ u „c" 2, u „d" $2^1/_2$, u „e" 1. Subjekt

použije peněz, pokud stačí ku uskutečnění koupí relativně nejužitečnějších.

Má-li 8 peněžních jednotek koupí statky a,b,d, (relativně nejužitečnější). Jaký je motiv koupě statku „a“? Nekoupí-li subjekt statek „a“, zůstane mu otevřena potřeba statku „a“ s intensitou 10 jednotek strasti, za to však vybude mu cena statku „a“ k zakoupení statku „c“, který je čtvrtým relativně nejužitečnějším, ale zásobou peněz, koupil-li by statek „a“, by již nebyl kryt. Koupí statku „c“ získá úsporu strasti 6 intensit. Uskuteční-li směnu, je situace opačná. Motivem směny je mu rozdíl mezi strastí potřeby statku kupovaného a strastí potřeby statku relativně nejdůležitějšího zásobou peněz nekrytého a kupitelného za cenu statku kupovaného.

Z těchto položek určujících nám situaci před směnou a po směně můžeme vykonstruovati též subjektivní hodnotu statku kupovaného a statku jako cenu dávaného, jichž rozdíl, jsou-li proti sobě postaveny, dává týž motiv směny jako stav subjektivního cítění před směnou a po ní. Pak ale představuje subjektivní hodnotu statku kupovaného vždy absolutní strast jeho potřeby a subjektivní hodnotu statku (peněz) jako cenu dávaného strast potřeby statků, jež by subjekt koupil, kdyby se jeho zásoba peněz o cenu obětovanou rozmnožila. Subjektivní hodnota takto konstruovaná pro směnu jest ovšem podstatně odchylná od konstrukce Böhm-Bawerkovy sukjektivní hodnoty statků, které „mám“ a jichž odpadnutí si představuji:

1. *Subjektivní hodnota statku kupovaného* liší se od subjektivní hodnoty vůbec tím, že ji představuje *vždy absolutní strast kupovaného statku*, kdežto subjektivní hodnota vůbec je představována někdy též strastí práce nebo ceny náhradního statku, pokud jsou tyto menší. *Může, ale nemusí se tudíž subjektivní hodnota kupovaného statku se subjektivní hodnotou ztráty statků, které „mám“, krýti.*

2. *Subjektivní hodnota ceny nekryje se se subjektivní hodnotou obnosu peněžního jako cenu placeného.* Nehledě k tomu, že může býti subjektivní hodnota tohoto obnosu vyjádřena případnou menší strastí práce, není subjektivní hodnota ceny ani rovna hraničnímu užitku stejného obnosu peněžního. Vždyť hraniční užitek nám představuje strast potřeb *nejméně důležitých zásobou peněz krytých* a za cenu kupitelných, kdežto subjektivní hodnota

ceny nám představuje strast potřeby oněch statků *relativně nejvíce důležitých,* které by subjekt koupil, *kdyby se jeho zásoba peněz o cenu kupovaného statku rozmnožila.* Můžeme též krátce, vědomi si jsouce podaného výkladu, charakterisovati subjektivní hodnotu placené ceny *strastí potřeby statků relativně nejdůležitějších za cenu kupitelných a zásobou peněz již nekrytých.*[4])

Je-li myšlení našemu přirozeno při směně klásti proti sobě hodnotu statku nabývaného a statku obětovaného, pak bude vhodno, aby se tomuto způsobu myšlení přišlo vstříc, ale nutno správně konstruovati subjektivní hodnotu statku kupovaného a ceny, avšak tato konstrukce neslouží tomu, aby směnu vysvětlila, nýbrž vysvětlení směny zmechanisovala.

III.

To, co bylo uvedeno, platí o koupi, tedy směně kupovaného statku za peníze. Při *směně naturální,* (statek za statek) nastává zjednodušení. Ku vysvětlení budeme postupovati zcela analogicky jako jsme činili u koupě.

Představme si, že máme určitého statku 10 jednotek na př. 10 kg. masa, předpokládejme dále, že stojíme před možností vyměniti 1 kg. masa za 1 kg. cukru, jehož vůbec nemám. Neprovedu-li směnu, zůstane mi 10 kg. masa, kterého mohu přímo upotřebiti a ukojiti jím relativně nejméně důležitou potřebu masa. Nebudu však míti cukru a zůstane mi otevřena příslušná potřeba, jejíž strast plně pocítím. Budiž strast potřeby posledního kg. masa dána Sm a strast potřeby 1 kg. cukru Sc a celkový stav mých přítomných strastí Sp. Nedojde-li ke směně, odpadne z mého stavu strastí Sm a zůstane Sc, dojde-li ke směně, odpadne Sc a zůstane Sm. Odhodlám se ke směně, je-li Sc větší než Sm, t. j. strast

[4]) Na tuto zvláštní povahu peněz, resp. směnného statku, jenž zastává funkci peněz (tedy statku, pro nějž přímé upotřebitelnosti nemám), poukazuji již ve svém rukopise z r. 1916, dosud neuveřejněném. Mluvím tam totiž „o náhradném použití“ peněz, z čehož mi potom jasně vyplývalo, že hodnota peněz (nebo statku je zastupujícího) při prodeji není dána jich hraničním užitkem, nýbrž hodnotou statku zakupitelného za stejnou částku peněz, dotyčnou zásobou peněz již nekrytého.

Engliš ve svém citovaném článku správně též na tuto okolnost poukazuje, k níž arci došel zcela samostatně po svých vlastních cestách.

potřeby 1 kg. cukru větší než strast potřeby posledního kg. masa vyhrazeného nejméně důležité potřebě masa. Chceme-li vyjádřiti směnu v případě směny naturální hodnotou statků směňovaných, pak *je hodnotou hledaného statku absolutní strast jeho potřeby a hodnotou statku dávaného jeho hraniční užitek.* Jak patrno, subjektivní hodnota statků směňovaných, jak je ji nutno konstruovati pro případ směny, rozchází se zase se subjektivní hodnotou pro případ ztráty, která se s onou v určitých případech může krýti, ale nemusí. Rozdíl naturální směny a koupě jeví se pak pouze v subjektivní hodnotě statku *dávaného směnou,* neboť, pokud jde o koupi v penězích, činila subjektivní hodnotu ceny strast potřeby statků relativně *nejdůležitějších* za cenu kupitelných a zásobou peněz již *nekrytých,* kdežto při naturální směně je subjektivní hodnotou statků dávaného strast potřeby relativně *nejméně důležité* a zásobou statků *kryté.* Rozdíl ten vyplývá z rozdílu všeobecné upotřebitelnosti peněz a speciální upotřebitelnosti statků konkretních.

Neboť při směně naturální utrpím plnou strast potřeby statku dávaného, přesunuji ji však na potřebu nejméně důležitou. Hodnota jeho je dána tedy hraničným užitkem.

Kupuji-li však za peníze, neutrpím strast oné nejnižší potřeby, jež zásobou peněz ještě jest kryta (pokud se týče, statku, jejž bych za ony peníze si koupil), neboť ta se neodkrývá ani v tom případě, přistoupím-li ke koupi, nýbrž strast oné nejvyšší potřeby, jež zásobou peněz již kryta není, protože té právě by se dostalo krytí, kdybych od koupě odstoupil.

IV.

Z toho, co uvedeno, vyplývá:

1. Subjektivní hodnoty ve smyslu Böhm-Bawerkově ku vysvětlení směny a koupě použíti nelze.

2. Směnu a koupi lze vysvětliti bez subjektivní hodnoty statků směňovaných.

3. Ze složek vysvětlujících směnu lze konstruovati subjektivní hodnotu statků směňovaných, kterážto subjektivní hodnota se subjektivní hodnotou ve smyslu Böhm-Bawerkově (pro případ ztráty statků, které „mám“) se nekryje.

4. Subjektivní hodnota takto konstruovaná není nám prostředkem ku vysvětlení směny, nýbrž prostředkem, ku mechanické formulaci motivu směny jinak vysvětlené.

5. Motivem koupě je rozdíl mezi strastí potřeby statku kupovaného a strastí potřeby statků relativně nejdůležitějších za cenu kupitelných a zásobou peněz již nekrytých.

6. Motivem naturální směny je rozdíl mezi strastí potřeby statku získávaného a strastí potřeby (hraničním užitkem) statku dávaného.

7. Nestačí-li subjektivní hodnota Böhm-Bawerkova ku vysvětlení jednotlivého směnného aktu, nemůže býti přirozeně podkladem ku vyložení směnných relací a cen vůbec.

8. *Plodným zůstává* pouze subjektivistické východisko rakouské školy, avšak dlužno hledati jinou jeho aplikaci, aby jím byly ceny a směnné relace vyloženy.

9. Subjektivní hodnota ve smyslu Böhm-Bawerkově hořejšími výklady opravená má též své uplatnění. Upotřebitelným jest hodnocení pro případ ztráty, ať statků bezprostředně upotřebitelných, které mám ve svém vlastnictví (zajišťování proti ztrátě, pojišťování), ať již běží o statky, od jichž bezprostředního upotřebení jsem vzdálen strastí věcného nákladu neb práce, poněvadž jsou sice v mém vlastnictví, ale potřebují ještě dobytí, zpracování atd., anebo ať již běží o statky, od jichž upotřebení jsem vzdálen strastí ceny, poněvadž se nalézají ve vlastnictví cizím. Obava na př. před ztrátou statku v cizím vlastnictví se nalézajícího může mne po případě pohnouti k tomu, abych svou koupi uspíšil a podobně.

Několik poznámek ku kritice mého spisu „O náhradnictví v právu směnečném.“

Uveřejněna docentem *Drem Jaromírem Sedláčkem.*

V červenci minulého roku objevil se mezi literárními novinkami na mém stole první sešit nového orgánu Moravské právnické jednoty. Z předmluvy vydavatelstva a redakce poznáváme, že nový Časopis pro právní a státní vědu má býti časopisem

vědeckým na rozdíl od dosavadních Zpráv právnické jednoty Moravské v Brně, které byly přizpůsobeny v první řadě potřebám praktických právníků, kteří tvoří převážnou většinu členstva Jednoty.

Vážná tendence nového časopisu vzbudí jistě radostný souhlas v řadách všech českých právníků a jména redaktorů Purcnera a Weyra opravňují k nejlepším nadějím v úplný zdar všech snah nové redakce.

Pocit uspokojení, který ve mně vzbudil nový literární zjev, byl dovršen, když v části kritické nalezl jsem kritiku prvního dílu svého spisu „O náhradnictví v právu směnečném“ z péra Dra Jaromíra Sedláčka, docenta české vysoké školy technické v Brně. Tato moje práce vyšla na jaře roku 1916.

Nebude mi jistě vykládáno za neskromnost, mám-li to za důkaz značné životní síly knihy, je-li ještě plné 2 roky po svém vyjití předmětem kritických úvah.

Výsledek Sedláčkovy kritiky, jenž posuzuje moji knihu jedině po stránce použité methody, je nejpříkřejší odsouzení: „Autor postupuje synkretickou methodou a svému synkretismu zůstal věren a provedl ho do důsledků; tím dokázal, jak jest nemožný a v tom jest cena knihy se stanoviska methody právní, třeba jen cena negativní a kniha tato znovu dokazuje, jak potřebný jest kriticismus i ve vědě právní a že logika zůstává i ve vědě právní nejvyšší vládkyní.“

Nebýti této sebevědomé příkrosti kritického závěru Sedláčkova, pokládal bych přítomnou dobu za příliš vážnou, než aby mařen byl čas replikou na kritiku práce, která jest jedním ze stadií dosud neukončeného vývoje vědeckého a spokojil bych se s přesvědčením, že právě pro tuto svoji povahu nemohou práce toho druhu vyhověti nejpřísnějším požadavkům kritickým; to uzná jistě i posuzovatel mého „Náhradnictví,“ vzpomene-li svojí vědecké minulosti.

Ale odpírá-li se práci mojí vůbec jakákoliv positivní hodnota, považuji za povinnost svého vědeckého svědomí uvážiti, jak dalece jest oprávněn odsuzující výrok Sedláčkův.

S. polemisuje nejprve s mým výrokem:

„Právní věda neobejde se nikdy bez užívání pojmů. Bylo by to možno jenom při nejkasuističtějším zákonodárství. Ústavy

vytvořené moderními systematickými zákony jsou vždy jen pojmy, jichž definice ovšem zákon vždy nepodává.“

S. k tomu poznamenává: „Je-li právní věda vědou, pak jest soustavou pojmů seřaděných s jednoho hlediska, bez ohledu na ten či onen způsob positivního zákonodárství, ba právě znalost všeobecných právních pojmů musí předcházeti znalosti positivního práva, neboť těmito všeobecnými pojmy nabýváme možnosti zjistiti, co náleží k positivnímu právu. W. však zná jen pojmy ústavů, vytvořených moderními systematickými zákony. Z toho ovšem nutně plyne, že právní věda je odkázána jen na pojmy, dané předpisy positivního práva, a že právník vědecky pracující má dán svůj obzor jen předpisy positivního práva.“

Úkolem právní vědy dle S—ova jest vytvořiti soustavu všeobecných právních pojmů, všechny jiné úvahy de lege lata i de lege ferenda jsou tedy dle něho nevědeckými. Jest jistě svrchovaně pochybno, zda úkol právní vědy vyčerpává se vytvořením také — sit venia verbo — právní algebry. Ale budiž! Kritický výpad S—ův poskytuje i tak tolik příležitosti k protiútoku, že směle můžeme ho následovati na bojiště, které si tak úzce vymezil.

S. praví, že znalost všeobecných právních pojmů musí předcházeti znalosti positivního práva a že pomocí těchto pojmů poznáváme, co patří k positivnímu právu a co nikoliv. Má úplně pravdu. K poznávání positivního práva přistupujeme vyzbrojeni právními pojmy všeobecnými; methodickou funkci všeobecných právních pojmů vystihnul S. zcela dobře, ale nerozpoznal, že jeho námitky netýkají se mých vývodů vůbec, neboť jsem usuzoval s hlediska genetického.

Je-li S. zvědav, jak Wenigův právník určí bez všeobecných právních pojmů, zda určitý předpis náleží k positivnímu právu, jsem já se svého hlediska neméně žádostiv seznati, jak si S—ův právník představuje uvědomění všeobecných právních pojmů bez předchozí znalosti práv positivních.

S. ovšem bude tvrditi a zase právem, že právní věda neobejde se nikdy bez pojmů, neboť počíná teprve tam, kde na místo usuzování řídícího se pouze právním citem vstupuje spekulativní činnost duševní hledající všeobecné pravidlo, které jest vždy pojmem. Ale jest nesprávno, že si S. představuje právní pojem

jako pevnou veličinu logickou, které se vždy v témž smyslu užívá, a zapomíná, že jest naopak veličinou proměnlivou dle toho, jak vytkneme vzájemné hranice pojmu a pojmového prvku. Kdyby si toho byl vědom, nebylo by mu ušlo, že ve spisech Schlossmanna a Müllera-Erzbacha, s nimiž polemisuji, a důsledkem toho také v mých vývodech označením „pojmy“ jsou míněny nejvyšší pojmy, pojmy právních ústavů, konstruované z prvků nalezených v pravidlech právních positivních či všeobecných. Pak by byl přiznal, že činnost, která by z podnětu jednotlivých kasuistických pravidel snažila se utvořiti všeobecné zásady právní, byla by vědou, třebas by ještě ze zásad takto získaných jako z prvků nekonstruovala pojmy právních ústavů.

S. vytýká mi dále, že místo právní odpovědnosti konstruuji odpovědnost mravní, když tvrdím, že podkladem Müllerova-Erzbachova zájmového podkladu je abstraktní výtvor duševní činnosti spekulativní, typ rozšafného občana, jenž jest ochoten obmeziti svoje zájmy tak dalece, aby nebyly na překážku vývoji a existenci lidí žijících s ním v téže společnosti.

Správno prý jest, že subjektem práva jest osoba, která jest pouhou konstrukcí (a to jsem netvrdil), na rozdíl od fysiologického jedince člověka, reálně existujícího, nesprávno jest však se domnívati, že z pouhého pojmu osoby, z pouhého subjektu právní zodpovědnosti, můžeme vyvoditi, jak osoba tato má jednati, tedy míru právní odpovědnosti. To jest nad síly právní vědy a odpověď, do jaké míry jest stanovena právní odpovědnost, musíme ponechati positivnímu právu, tím liší se heteronomní právo od autonomní morálky (str. 64), což W. zůstalo utajeno.“

Mravnosti připisujeme autonomii, poněvadž její zákony diktuje každému jeho vlastní mravní osobnost. Míru odpovědnosti mravní tvoří tedy každý v nitru svého svědomí. Jsou-li jak se S. patrně domnívá, normy, které právník vědecky pracující vyvodí z abstraktního pojmu subjektu práva, normami autonomní morálky, pak, chce-li si zůstat S. důsledným, nemůže poměr mezi touto abstraktní osobou a vědcem představiti si jinak, než že toto abstraktum je bytostí s vůlí a svědomím a vědecký badatel patrně jen mediem, kterého toto příšerně oživené abstraktum používá za hlasatele svých morálních zásad. Jinými slovy S. pokládal mého rozšafného občana za vhodnou příležitost k cito-

vání Kelsenova výroku o heteronomii práva a autonomii morálky, přehlédl však, že zdrojem autonomní morálky může býti jen fysický člověk a zabředl do pojmového realismu, který na jiném místě svojí kritiky (str. 68) sám častuje slovy: „základ víry ve strašidla a duchy vede nás přímo k dobám ranné scholastiky, kdy debatováno bylo o tom, zda existuje „nic" či zda ne".

Že nezaměňuji ani normativní morálku s právem, že nepřisuzuji právní vědě sílu stanoviti míru odpovědnosti právní vysvítá jasně z odstavce, kterým uzavírám předmluvu jednající o methodě svojí práce. Pravím tu výslovně: „Chceme tu vyjíti ze zájmového podkladu stran na tomto ústavu (nepřímé zastoupení směnečného věřitele) súčastněných a chceme na tomto podkladu vylíčiti *v rámci platného práva směnečného* ústav nepřímého zastoupení, jakož i učiniti eventuelní návrhy de lege ferenda."

O výroku tomto se S. nezmiňuje, jak by bývalo povinností objektivního kritika. Z vývodů těchto jest patrno, že nepovažuji svého rozšafného občana za pramen práva, nýbrž jeho kompromisní zájem jest mi interpretační pomůckou práva positivního, kterémuž zájmu hledím se co nejvíce přiblížiti v tom prostoru, který pro výklad poskytuje positivní právo právě tak, jako každý jiný projev. Tam, kde positivní právo samo poukazuje k všeobecným zásadám právním (§ 7. obč. zák.), jest tento zájmový podklad jediným útočištěm právní vědy, a to je právě při nepřímém zastoupení, které tak skrovně jest upraveno positivním právem. —

Směnečného náhradníka jsem definoval jako osobu, vykonávající vlastním jménem oprávnění plynoucí ze směnky, která nejedná však při tom výhradně ve svém zájmu, nýbrž větší nebo menší měrou v zájmu osoby, která se jeví formálně na směnce jako její právní předchůdce.

Vada této definice spočívá dle S. nejprve v tom, že za kriterium pojmu náhradnictví jsem zvolil cizí zájem. Dle mojí definice byl by prý náhradníkem i zloděj, jenž krade pro svého přechovávače. Ale S. zapomíná, že druhým kriteriem mého náhradníka jest, že vykonává právo a tu přece zloděj, krade-li pro svého přechovavače, nevykonává právo tohoto přechovavače.

S. hledaje patrně příslušný širší pojem k mému náhradnictví směnečnému, vypustil pojmový znak „vykonávání práv ze směnky" místo aby jej nahradil všeobecnějším a tím zabloudil do sfery

pojmu osob jednajících v cizím zájmu, jenž s pojmem mého náhradnictví se pouze v jediném znaku stýká.

Ve sféře pojmu osob jednajících v cizím zájmu bylo by se jistě dalo nalézti dosti jiných příkladů; S. rozhodnul se právě pro zloděje a přechovavače. Učinil tak ke své škodě, neboť pádněji než svým drastickým „příkladem", nemohl dokázati, že jsou mu tajemstvím nejjednodušší pravidla logické abstrakce.

S. sám cítí nepřípadnost svého přirovnání a uznává, že bych mu mohl namítati, že jednati znamená jednati právně dovoleně. Ale ústupek tento činí mi zbytečně, poněvadž moje definice, již sama sebou obsahuje znak dovoleného jednání.

Pak přichází S. s novou námitkou. Chyba prý spočívá v tom, že do definice náhradnictví pojat byl předpoklad konkretního positivního práva pro stanovení práva subjektivního, tedy právní skutečnost.

„Mysleme si však," praví S., „že právní řád nedal by třetímu, v jehož zájmu jest jednáno, žádného prostředku, aby subjektivní právo, založené oním jednáním, mohlo se přičítati tomuto třetímu. Mohlo by se i v tomto případu mluviti o náhradnictví ve smyslu právním?" Myšlénkový postup S—ův zachází tu dvakrát po sobě na scestí logických chyb.

Především pojímá všeobecnou kategorii právního náhradnictví příliš úzce tím, že ji obmezuje na případy, kdy se jedná o založení subjektivních práv vlastním jménem pro jiného; zapomíná patrně, že jednání v zájmu jiného nezáleží vždy v nabývání práv pro něho, že mohou býti případy náhradnictví, kde se o založení subjektivních práv nejedná, tak na př., když někdo převede na jiného akcii s tím příkazem, aby nabyvatel akcie hlasoval na valné hromadě určitým způsobem a pak akcii vrátil. To jest nedostatek vědeckého pozorování, který se mstí tím, že námitka vedená z příliš úzkého předpokladu míjí vůbec moji definici náhradnictví. Chyba tato dala by se poněkud napraviti, kdybychom výrok S—ův formulovali poněkud povšechněji v ten smysl, že by nebylo lze mluviti o náhradnictví ve smyslu právním, kdyby positivní právo neuznávalo převoditelnosti práv a závazků.

Ale tu objevuje se tím citelněji druhá chyba S—ova úsudku. Jest sice pravda, že bez převoditelnosti práv a závazků stanovené positivním právem nedalo by se mluviti o náhradnictví ve smyslu

právním, ale stejně lze právem tvrditi, že kdyby nebylo jednání vlastním jménem a v cizím zájmu, nedalo by se mluviti o tomto náhradnictví, přes to, že právní řád uznává převoditelnost práv a závazků.

Chyba S—ova spočívá v tom, že pokládá ustanovení positivního práva, která jsou prostředkem, aby právo subjektivní jedním založené mohlo se přičítati jinému, za jediný důvod poznání právního náhradnictví.

S. mi tedy, doufám, promine, že, dokud neuplatní pro svůj názor přesvědčivějších důvodů, budu pokládati i právní skutečnost za nezbytnou součástku definice právního ústavu tam, kde to uznám za nezbytně nutné k úplnému vystižení tohoto ústavu.

V dalším svém pokračování obsahuje kritika S—ova hlavně dvě výtky.

Především vytýká mi S., že připisuji právní účinky právní skutečnosti ku př. právnímu jednání a nikoliv objektivnímu právu jako jedinému zdroji poznání práva.

Je ovšem pravda, že ve svých vývodech často užívám rčení — účinky právního jednání. To jest však zcela přípustný a všeobecně užívaný výraz brachylogický místo obšírnějšího „účinky, které s právním jednáním spojuje právní norma“. Významu mohla by S—ova výtka nabýti teprve tehdy, kdyby S. mohl dokázati, že z této brachylogie vyvozuji nesprávné důsledky. To se však S—ovi v žádném případě nepodařilo, ačkoliv jde dokonce tak daleko, že tvrdí, že spojuji vznik právních poměrů ne s vůlí projevenou, nýbrž s vůlí psychologickou, s vůlí vnitřní. Soudí to z tohoto mého výroku: „Aby zjednal dostatečnou záruku určitosti těchto *projevů* předpisuje směnečný řád nejen použití formy dorozumívací, která *vůli stran vyjadřuje* způsobem relativně nepomíjejícím, totiž formy písemné, nýbrž ukládá stranám, aby použily určité formy slovní, resp. stylistické. Nezachová-li se příslušný *předpis formální*, jest *projev vůle* neplatný. Zachování formy jest podmínkou platnosti formálního právního jednání. Správně připomíná Tilsch, že nevýhoda *s formou* spojená jest ta, že někdy *pro poklesek formální pravá vůle* přijde na zmar. Nikdy však není možný poměr opačný, aby použití určité formy mohlo nahraditi pravou vůli.“

S. uvádí ve své kritice tyto moje výwody jako řeč přímou, vynechává však při tom citát výroku Tilschova, jenž jest dle mého soudu pro smysl celého místa významným, neboť vynecháváním tohoto výroku pozbývá v reprodukci S—ově poslední věta vůbec smyslu.

Ale i z takto zkomoleného podání jest nepředpojatému čtenáři jasno, že mluvím *o projevené* vůli a *formě projevu* a jen horečná tendence nalézti příležitost k výtkám z hlediska určité theorie mohla S—ovi vykouzliti přelud vůle fysiologické.

Další výwody S—ovy potvrzují tuto diagnosu. Praví: „W. pak na příkladech snaží se dokázati, že formálně správné jednání je neplatno pro nedostatek smluvní vůle, ale přihlédneme-li blíže k těmto příkladům, shledáme, že neplatnost uvedených právních jednání jest důsledkem ustanovení § 869. obč. zák. a nikoliv pro nedostatečnou vůli ve smyslu psychologickém."

Místo, jehož se tu S. dotýká, aniž by je citoval, jak jindy činí, zní ve skutečnosti takto:

„Nikde, ani v právu směnečném, ani v jiných předpisech nařizujících použití určité formy, nenalezneme dokladu pro extremně formalistické pojetí (totiž, že určitá forma je jediným pramenem právních účinků). Kdybychom chtěli tuto theorii provésti důsledně, dospěli bychom k absurdním závěrům." Absurdnost tuto spatřuji v tom, že by dle formalistické theorie jednání, pro něž je předepsána určitá forma, musela býti platnými i kdyby byla vynucena vi absoluta nebo kdyby byla učiněna v žertu nebo za účelem vyučovacím.

Jasně myslící člověk poznává tu, že nedokazuji neplatnost těchto právních jednání pro nedostatek vůle ve smyslu psychologickém, nýbrž, že zavrhuji extremně formalistické pojetí jednak pro nedostatek opory v positivním právu, jednak pro jeho důsledky nesrovnatelné s účelem práva vůbec. Ale S—ovo normanativní zanícení bájí cosi o důkazech vedených o tom, že právní jednání jsou neplatna pro nedostatek psychologické vůle a nikoliv následkem ustanovení positivního práva.

Ovšem pro čtenáře, kteří nemají příležitost porovnati můj spis s kritickými výwody S—ovými, mohou zníti jeho výtky dosti přesvědčivě, zejména, když S. pomlčuje o dalším mém vý-

roku, který se pojí shora uvedenému a z něhož jasně vysvítá opak toho, co S. tvrdí.

Výrok tento zní:

„Jest tedy patrno, že pro směnečné právo nesmí býti vylučována platnost předpisů občanského zákoníka o vůli a jejím projevu.“

Soudný čtenář musí tu poznati, že nebuduji své vývody mimo půdu positivního práva.

Proti mojí konstrukci simulace a dissimulace zmohl se S. se svého hlediska jen na pochybnost o upotřebitelnosti tohoto pojmu. Druhou výtku proti této konstrukci vede již s hlediska zcela jiného. Pravím, že simulované právní jednání není nechtěným, nýbrž že podle předpisů objektivního práva musí býti za nechtěné pokládáno.

S. k tomu poznamenává: „Tedy strany chtějí, aby činy jejich měly určité právní účinky, ale účinky ty nenastanou pro ustanovení positivního práva; strany tudíž chtěly nemožné a vůle jejich nebyla vůlí nýbrž přáním, neboť vůle stran rovnala by se mému přání, aby slunce nepohybovalo se od východu k západu, nýbrž od západu na východ.“

Toto přání nepohne, pravda, slunce, aby změnilo směr svojí denní pouti, nevyvrací však ani moji konstrukci.

S. předpokládá patrně, že o vůli lze mluviti jen tehdy, když účinek, k němuž žádoucnost směřuje, jest dosažitelný. Psychologie definuje však vůli jinak. Jest to žádoucnost určitého výsledku spojená s přesvědčením, že tohoto výsledku lze dosíci. Jde-li o faktickou a objektivní nemožnost, jako jest nemožnost změniti směr dráhy sluneční, pak ovšem u rozumných lidí nelze předpokládati přesvědčení o uskutečnitelnosti tohoto přání. Jinak je tomu při nemožnosti právní v případu simulace. Tu strany buď nevědí, že to, co zamýšlejí, jest právně nemožným a pak ovšem neschází jim přesvědčení o dosažitelnosti jejich cíle, nebo o tom vědí a pak mají vyhlídku, že utajením úmluvy, která pořádá jejich vzájemný vnitřní poměr, přec jen dosáhnou toho, k čemu směřují jejich vůle.

V jiném případě dokonce S. sám uznává, že můj úsudek, že legitimace nemůže sama sebou zakládati subjekt. nároku, je správný. Vytýká jen rozpor v důkazu tohoto úsudku. Pravil

jsem: „Legitimace nemůže sama o sobě zakládati subjekt. nároku a to proto, poněvadž jest obyčejně fixací skutečnosti jediné ze všech, jež podmiňují vznik práva.“

S tímto výrokem polemisuje S. takto: Druhá část věty nevylučuje onu možnost, aby legitimace byla fixací všech skutečností, jež podmiňují vznik práva a prvá část věty kategoricky praví, že legitimace nemůže sama o sobě zakládati subjektivního nároku s odůvodněním, že neobsahuje všech skutečností podmiňujících vznik práva. „Což pak,“ ptá se S. „obsahuje-li legitimace všechny tyto skutečnosti?“ S. je na omylu. Odůvodnění moje neobsahuje rozporu. Zdání takového rozporu vzniká teprve tím, že S. během svých vývodů místo rčení „legitimace jest fixací skutečností podmiňujících vznik subjektivního práva“ užívá výrazu „legitimace obsahuje tyto skutečnosti.“ Tím pak vzniká dojem jakoby legitimace byla těmito skutečnostmi a v případu, že by tu byly všechny tyto skutečnosti, působila by legitimace skutečně vznik práva. Ale nepodlehneme-li tomuto dojmu, uvědomíme-li si, že legitimace jest fixací skutečností podmiňujících vznik práva t. j. zachycením těchto skutečností písmem, symbolem a pod. způsobem, zodpovíme i zdánlivě tak chytlavou otázku S—ovu: jak se má věc, když legitimace jest fixací všech skutečností, s nimiž právní norma spojuje vznik práva.

V tom případu jedná se snad o legitimaci zbytečně obšírnou, ale subjektivní nárok nemůže z této legitimace vzniknouti, poněvadž není souborem skutečností zakládajících subjektivní právo dle předpisu právního, nýbrž jinou skutečností, totiž fixací, zachycením, popisem těchto skutečností.

Dále cituje S. můj výrok: „Nechceme ovšem zapomínati, že jest rozdíl, zřídí-li někomu legitimaci směnečného věřitele bez převodu materielního věřitelství osoba, která jest sama směnečným věřitelem a majitelem směnky, či zřídí-li tuto legitimaci osoba jiná.“ Nyní vynechává S. větu: „Ani v jednom ani ve druhém případu nemůže sice pouhá legitimace opatřiti indosatáři právní postavení směnečného věřitele a vlastníka směnky,“ a pokračuje v citování: „V případě uvedeném na prvém místě mohou snad přec jen nastati jisté právní účinky proto, poněvadž směnkou disponuje osoba k tomu oprávněná.“ A S. se ptá: „Po těchto vý-

kladech tázali bychom se autora, v čem tedy vlastně záleží legitimace a kdy snad má přece právní účinky.“

První otázku jsme zodpověděli již prve. Legitimace záleží ve fixaci skutečností, s nimiž objektivní právo spojuje vznik subjektivního nároku. Na druhou otázku odpovídáme: „Právních účinků nemá nikdy.“ Otázku tuto mohl si S. ušetřiti, kdyby byl nepřehlédnul, že, nastanou-li přece jisté právní účinky, jsou důsledkem ne legitimace, ale té skutečnosti, že směnkou disponuje osoba k tomu oprávněná.

Tak při simulovaném indosamentu může, jak později dovozuji, mezi indosantem a indosatářem vzniknouti poměr plnomocenský dle obč. práva, jako důsledek toho, že indosament předsevzala osoba, která jest směnečným věřitelem. S. má pravdu, že legitimace jest zrovna taková právní skutečnost jako projev vůle, a že antithese legitimace a materiálního práva není s tohoto hlediska ničím odůvodněna. Ale S. zamlčuje, že moje vývody o legitimaci vyvolány byly názory Fussa a Jakobiho, kteří legitimaci přisuzovali právní účinky, jako jistému formálnímu oprávnění. Antithese legitimace a materielního práva byla tedy s hlediska kritického přímo nutnou.

Druhý hlavní hřích, kterého se dle S. dopouštím, je můj teleologický názor na právo. Tak především vytýká mi teleologické hledisko, ze kterého posuzuji jednotnost předmětu obligačního nároku. Pokládám totiž za jednotné plnění, které uspokojuje jedinou potřebu, složeným pak plnění, které uspokojuje více potřeb, které sice jsou spjaty jistou kausalitou, ne však tak dalece, aby jedna ke druhé byly v poměru nezbytného a výhradného důsledku resp. nezbytné a výhradné příčiny.

S—ovi zdá se nejprve obtížným, jak stanoviti, že v tom kterém případu se jedná o jedinou potřebu, čímž rozumí se i více potřeb kausálně souvislých. Obtíž tuto chce dokázati přímo na příkladu mnou voleném. Rozvádím totiž povinnost pronajímatele bytu (S. mluví na tom místě o „nájemci“, což jest politováníhodná záměna v používání názvosloví) ve tři samostatné povinnosti: 1. odevzdati nájemci věc najatou k užívání, 2. udržovati věc ve stavu k užívání způsobilém, 3. nésti břemena a platy na věci váznoucí.

S. k tomu dovozuje: „Vezměme subjektivní povinnost č. 1. Najímám byt, abych v něm mohl spáti, abych v něm mohl pracovati atd., celou řadu potřeb mohu uvésti, proč najímám byt a přece potřeby tyto nejsou kausalně tak spjaty, abych mohl dle W. mluviti o jediné potřebě a tudíž ani subjektivní právo ad 1. není právem jednotným, nýbrž skládá se z více subjektivních práv, ale najednou odpadnou všechny potřeby a mám jen potřebu v bytě spáti a právo jest jednotným, zítra mám potřebu v bytě i psáti a právo se rozštěpilo. Těchto důsledků W. asi neuvážil.“ —

Tyto vývody S—ovy jsou zřejmým důkazem, jaký vliv vykonává kultura na známou stupnici potřeb seřaděných dle pocitu jejich nezbytnosti. Potřeba býti chráněnu před vlivy povětrnosti obydlím, která u člověka nalézajícího se na nižším stupni kulturního vývoje byla jistě jednou z nejnezbytnějších, ustupuje u kulturního člověka tak do pozadí, že jí ani nepřiznává samostatné existence vedle potřeb spáti, pracovati a pod. Neboť jen tím, že na př. potřeba psáti jest u S. příliš vyvinuta, nepociťuje, že, píše-li ve svém bytě, ukojuje vedle potřeby psáti ještě jinou potřebu, která původně byla jen primitivní potřebou míti nad sebou přístřeší; později ji kulturní vývoj zjemnil v potřebu míti stálé, chráněné středisko pro většinu životních projevů (které ovšem zase záležejí v ukájení různých potřeb), ale nesetřel její samostatné povahy.

Po tomto nezdařeném pokusu vyvrátiti moje vývody z mého vlastního hlediska, jme se S. dokazovati škodlivost hlediska teleologického vůbec.

K jednotnosti subjektivního práva vyžaduji 1. jednotnosti předmětu, jenž u obligačních nároků jeví se v jednotnosti potřeby, kterou uspokojuje plnění tvořící předmět nároku, 2. jednotnosti subjektu a 3. jednotnosti úpravy objektivním právem.

„Tu zcela určitě zase,“ praví S. „vystupuje na jevo podvojnost příčiny vzniku subjektivního práva: chtěný hospodářský účel a ustanovení právní normy. Spojíme-li všechny tyto předpoklady, obdržíme zcela podivuhodný obraz. Někdo stane se věřitelem z půjčky, řekněme dědictvím, ale nemá žádné potřeby, aby domáhal se vrácení této věci; věc neukojuje žádnou jeho potřebu a právo v důsledku W—ovy konstrukce zaniklo.“

S. je na omylu; v případu jím ustrojeném nezaniká právo důsledkem mojí konstrukce, nýbrž zanikalo by důsledkem konstrukce, která by *skutečnost* plnění potřebu uspokojujícího činila podmínkou existence subjektivního nároku.

Já však nemluvím o plnění jako o skutečnosti, nýbrž předpokládám plnění jako *předmět nároku*, tedy jako něco, co se teprve má, ale nemusí státi skutečností. Pak ovšem neplní-li se, není to na závadu existenci nároku.

Ale tím nejsou vyčerpány všechny logické omyly, které S. ve svých vývodech nahromadil; tak zaměňuje ještě objektivní účel, kterému slouží určité plnění, se zamýšleným účelem, který tanul stranám na mysli při uzavírání právního jednání a konečně účel plnění s účinkem plnění.

A tak S—ův zcela podivuhodný obraz illustruje jen zmatenost základních pojmů, kterou je zatíženo S—ovo tvoření.

Zejména prý jest moje teleologické stanovisko, které si S. tvrdošíjně představuje tak, že činím *chtěný* účel podmínkou vzniku subjektivního práva, patrno z mých vývodů o právním jednání fiduciárním a tu opět nejvíce z „mého“ výroku: „Právní řád nemůže všeobecně odníti zakrytým právním jednáním účinnosti; bylo by to nepřípustné obmezování svobody právních styků a zkracování oprávněných zájmů.“

S. ovšem připisuje tento výrok mně, ačkoliv mohl při pozornějším čtení o pravém původci snadno se přesvědčiti, a neváhá tedy Kohlerovy nedotknutelné oprávněné zájmy přičísti mému typu rozšafného občana.

„Co jsou oprávněné zájmy?“ ptá se. „Dle W—ovy konstrukce rozšafného občana jsou to ony, jež nepřekážejí vývoji a existenci druhých lidí a zájem znamená subjektivní relaci k předmětu, jenž jest prostředkem ku chtěnému účelu. Tak jsme se octli u konce: Právní řád nemůže odejmouti právním jednáním účinnosti, pokud jsou chtěny a pokud s ethického stanoviska nejsou zavržitelny. Tak příčinou jest jednak vůle, jednak právní řád. Dostačí působení jen jedné příčiny? Zdá se, že ano, přihlédneme-li ke konstrukci fiduciárního právního jednání: „„*Rozdíl* mezi jednáním fiduciárním a disimulací spočívá v tom, že při fiduciárních jednáních chtějí strany, aby účinky všech právních jednání, z nichž fiducia jest zkombinována, dostavily se jak v poměru k třetím

osobám, tak i v poměru mezi nimi; kdežto při disimulaci přejí si dojíti toho, aby účinky jednoho z obou jednání dostavily se jen v poměru vnitřním, účinky pak druhého jednání aby nastaly jen v poměru vnějším" " ještě více z tvrzení, že strany vůlí svojí stanoví, kdy při směnečném indosamentu přechází vlastnictví a kdy ne."

Pojem rozšafného občana, S—em zakletý v reálné bytí, mstí se tu krutě původci své strašidelné existence. Neboť jen jeho vlivem zapomíná S. na rozdíl mezi zájmem rozšafného občana získaným logickou konstrukcí a skutečně pociťovaným zájmem fysického člověka, necítí rozdílu mezi účelem práva a účelem který tane na mysli lidem právně jednajícím a tak stává se v S—ově podání pomůcka pro interpretaci objektivního práva podmínkou existence subjektivního oprávnění.

S. ani nepozoruje, že normativní nadšení hravě jej přeneslo přes značnou logickou propast, která dělí konstruování pojmu od vytýkání hlavního rozdílu mezi pojmy, a již vede novou pádnou ránu proti moji konstrukci: „Jest otázka, zda tato konstrukce je v souhlase se směnečným řádem, když čl. 36. sm. ř. kategoricky praví, že řádně legitimovaný indosantář je vlastníkem směnky."

Škoda, že si S. nevzpomněl na zloděje, kterého tak nevýhodně exponoval v boji proti mojí definici náhradnictví. Snad by ho bylo napadlo, že za platného právního řádu nemůže vlastníkem směnky býti zloděj, jenž kradenou směnku opatří padělaným žirem, v němž sám se označí za indosatáře. Byl by si pak snad všimnul, že čl. 36. upravuje jen otázku legitimace vůči platícímu dlužníkovi a ne též otázku materielního věřitelství.

A tak důkaz, který dle S—ova přesvědčení vyvrcholuje logickou stavbu jeho vývodů a definitivně boří moje konstrukce, ve skutečnosti usvědčuje jen svého původce z povrchní znalosti předpisů práva směnečného.

Z těchto vývodů je, jak osměluji se doufati, jasno, že úhrnný úsudek, jímž S. uzavírá svůj kritický pokus, je tvrzením postrádajícím odůvodnění.

Zbývá jen hodnotiti práci S—ovu jak po stránce jejích hledisk tak i po stránce provedení těchto hledisk. S. posuzuje můj spis s hlediska theorie normativní. Vysoce důvtipná theorie tato Kelsenem koncipovaná a Weyrem mistrně tlumočená znamená

jistě veliký pokrok v noetice práva a myšlenku podrobiti dosavadní zjevy naší literatury revisi s hlediska této theorie sluší jen uvítati. Má-li však z této revise vzejíti skutečný prospěch pro naši vědu právní, je bezpodmínečně nutno, aby v osobě kritikově byly uskutečněny dvě podmínky a to především naprostá objektivnost a za druhé suverenní ovládání methody, s jejíhož hlediska se posuzuje. Podmínkám těmto S—ův kritický pokus nevyhovuje.

Neočekával jsem ovšem, že v jeho posudku naleznu onen nejvyšší stupeň objektivnosti, která snaží se vždy spíše nalézti myšlenky spojující hledisko vlastní s hlediskem autora posuzovaného vycházejíc z tolerantní zásady, že žádné vědecké theorii nepřísluší výlučná a bezpodmínečná oprávněnost. Neboť právě u mladších kritiků zaujatost pro určité učení, zejména, je-li tak důvtipně podáváno, jako normativní theorie, snadno se mění v přesvědčení o samospasitelnosti určité methody a jeví se pak ve zvýšené nedůtklivosti vůči všem vyznavačům nauk jiných a snaze odsouditi ad maiorem gloriam obdivované theorie všechny práce nesoucí se jiným duchem.

Ale S—ův kritický pokus nevyhovuje ani nejzákladnějšímu požadavku objektivnosti, který i v takových kritikách v ušlechtilém smyslu neobjektivních bezvýminečně bývá uskutečněn. Jest to požadavek správně pochopiti smysl odpůrcových vývodů a dle tohoto smyslu je věrně čtenáři reprodukovati. Je faktum, že S. moje vývody podává ve formě pozměněné bez označení této změny, vynechávaje věty, někdy i celá místa, která pro pochopení mých názorů jsou jistě důležitá. Faktum jest, že tam, kde výroky moje neuvádí citátem, nýbrž o nich pouze referuje, činí to takovým způsobem, že čtenář jeho kritiky musí si učiniti o znění těchto vývodů dojem, který nesouhlasí s tím, jak skutečně jsou napsány.

To jsou skutečnosti, které nás opravňují usouditi buď na naprostou neschopnost pochopiti smysl toho, co se podává obecně srozumitelnými prostředky vyjadřovacími, nebo na tendenci, tendenci ne již odsouditi s hlediska určité theorie, ale na odsouditi vůbec a to i za cenu pravdy.

Rozhodnouti tuto alternativu ponechávám vědeckému svědomí S—ovu, ale nechť dopadne jeho odpověď v ten či onen smysl,

v žádném případu nebude v souhlase s úkolem, který si S. osobuje v předmluvě své kritiky, s úkolem hodnotiti vědeckou práci.

Kritika S—ova nesvědčí též o suverenním ovládání normativní methody. Těžiště, síla a cena této methody spočívá v přísně logickém pojetí práva a tato stránka dochází u S—a výrazu jen v pěkných slovech o logice jako všemohoucí vládkyni ve vědě právní.

Jinak obsahuje jeho práce mnoho logických chyb od záměny pojmu počínaje až k vadné dedukci, jsouc zřejmým důkazem, že logiku chváliti a logicky mysliti jest rozdílno.

Vedle soudnosti takto selhávající působí S—ův veliký noetický rozmach dojmem jisté groteskností a chatrná znalost positivního práva objevující se v okamžiku, kdy důkaz měl dostoupiti vrcholu přesvědčivosti, vyvolává pocit přímo trapný.

Rozhodně souhlasíme se S—em o potřebě kriticismu ve vědě právní a odporučujeme mu, aby zejména přísné autokritice obětoval gesto duchaplnosti a solidní promyšlenosti spokojenost s nápadem, který se první dostaví. Při svém nepopíratelném nadání dopracuje se jistě krásnějších výsledků než je tato jeho práce. *Wenig.*

Ještě jednou o Valaších a valašském právu v zemích slovanských a uherských.

Poznámky ke kritice.

V Časopise Matice Moravské, roč. 41. a 42. z r. 1917 a 1918, str. 336—349, uveřejnil prof. Jar. Bidlo posudek o mé monografii „Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských“, vyšlé nákladem České Akademie r. 1916. Posudek ten psán jest s takové vědecké výše a zdánlivě s takovou odbornou znalostí, že čtenář s knihou kritisovanou neobeznámený nabýti musí dojmu, jako by rozbíraná kniha nebyla ničím jiným než bídnou kompilací nepodávající nic vědecky nového. Několikrát opakuje kritik, že v knize mé najde se jen materiál k řešení jisté otázky, nikoli rozřešení samo. „Historik lituje, že spisovatel mu neušetřil práci tím, že by ji byl sám jasně a zřetelně zodpověděl. Z faktů v knize uvedených zdá se, že . . . . .“ (str. 341).

Kritik byl by si přál, abych vědecky vyložil celou řadu věcí, jimž jsem se vyhnul. Tak prý měl jsem osvětliti otázku, „jak vznikla vojvodská hodnost a jaký byl původní její význam u Slovanů, kdy, kde a jak byla od Rumunů recipována“ (str. 342). „Výklad o Valaších v zemích uherských neuspokojuje zvědavosti historikovy, který by chtěl poznati, kdy, jak a co z čeho se vyvinulo, a činí dojem jakési chaotičnosti“ (str. 343). „Přes důležitý tento historický problém historik práva přechází k dennímu pořádku“ (str. 346). „Poněvadž (spisovatel) sám nepodrobil otázku tuto novému samostatnému zkoumání, jest přirozeno, že jen vybírá, co se mu zdá nejlepším“ (str. 347). „Z celé knihy Kadlcovy jest patrno, že spisovatel nevytkl sobě za úkol podati vlastní samostatné badání, nýbrž že chtěl hlavně na základě dosavadní literatury vytvořiti celkový obraz valašské kolonisace a valašského práva v zemích slovanských a uherských. Nepřestává sice na pouhé reprodukci dotčené literatury a pokouší se místy o samostatné osvětlení jednotlivostí, ale nových myšlenek, pojetí, hledisk a otázek, jež by v dosavadní literatuře již dotčeny nebyly, v jeho spise najdeme poskrovnu. Co do pojetí celkového i co do způsobu řešení otázek jednotlivých bylo již na svých místech ukázáno, že historik by postupoval jinou methodou“ (str. 349). Zkrátka, práce moje má kardinální vady věcné i formální, a proto je přímo nepochopitelné, jak přísný kritik mohl posudek svůj zakončiti těmito slovy: „Přes to však dlužno uznati značnou cenu práce Kadlcovy, jež záleží hlavně v tom, že shrnuje dohromady a nahrazuje rozsáhlou a velice rozptýlenou literaturu, jmenovitě literaturu českým čtenářům a badatelům *větším dílem*[1]) neznámou a nepřístupnou — t. literaturu rumunskou a maďarskou“ (str. 349).

Ačkoli pochvala tato celkem nic neznamená, neplynula kritikovi ze srdce. Měla mu být jen zástěrou, jen dokladem jeho nestrannosti. Měla buditi zdání, jako by posudek byl sice přísný, ale přece jen spravedlivý a uznalý. A zatím běží o zcela obyčejný pokus odvety, jak na konci této obrany ukážu.

Bylo velikou smělostí a nedostatkem autokritiky na straně prof. Jar. Bidla, že se vůbec pustil do posuzování práce, která se

[1]) Proložení pochází ode mne.

zabývá otázkami jemu naprosto cizími a vzdálenými. Kniha moje je studií právněhistorickou. On, jak známo, právním historikem není. Kniha moje je založena nejen na přečetné literatuře, nýbrž i na hojných právněhistorických pramenech, jimž on nerozumí a jichž nikdy neměl v rukou, sice by nemohl projevovati takové úsudky, jako v dotčené „kritice". Či není to smělost, když ten, kdo nenapsal ani jednu práci právněhistorickou, ten, kdo se snad samostatně zabýval jen dějinami Českých bratří, odváží se posuzovati monografii z oboru jemu naprosto cizího? Není to smělost osobovati si úsudek, je-li v jisté práci něco nového, když práce ta se zabývá otázkami probíranými většinou v literaturách posuzovateli neznámých? Shrnul prý jsem ve své monografii literaturu českým čtenářům a badatelům *větším dílem* neznámou a nepřístupnou, totiž rumunskou a maďarskou. Každý by se domníval, že v tom větším díle není zahrnut aspoň kritik. Zatím však, pokud známo, přísný posuzovatel o literaturu rumunskou a maďarskou nikdy ani nezavadil, a není proto způsobilý posuzovati, je-li v mé práci něco nového čili nic.

Kritik přečetl monografii mou tak povrchně, že nejen nesprávně cituje, ale nepostřehl ani, že práce moje skládá se ze dvou částí povahou naprosto různých. A je to přece nejen věcně, nýbrž i formálně patrno v rozdělení spisu. První tři kapitoly jsou přímo označeny jakožto *Část úvodní*. Teprve část druhá zabývá se valašským právem. Tento různý obsah vyjádřen je v titulu knihy, „Valaši a valašské právo . . . .". Část úvodní souvisí s částí druhou jen velmi volně, a byla by vůbec odpadla, kdyby v české literatuře o otázkách tam probíraných bylo lze se poučiti. Poněvadž však tomu tak není, a bez jakési znalosti věcí těch nelze dobře rozuměti ani části druhé, odhodlal jsem se pojednati i o smyslu slov Vlaši a Valaši, o počátcích rumunského národa a o vzniku rumunských států. Že všechny tyto tři kapitoly přijdou českému čtenářstvu vhod, je vidět na samém kritikovi. Opakujeť stručně, co se z mé knihy dověděl, ovšem tak, jako by mu to dávno již bylo známo. Zatím však nebylo dosud v žádné literatuře o věcech těch tak obšírně pojednáno jako v mé monografii. Týká se to nejen prvé, ale zvláště druhé kapitoly úvodní části. Theorie o původu rumunského národa a jazyka jsou tam po prvé shrnuty s takovou podrobností a při tom stručností, jak to vůbec českému badateli

bylo možno. Jsem jist, že by rumunský historik s největším uznáním se vyslovil o této kapitole. Český kritik nemá tu ani slůvka uznání. Proč? Patrně proto, že nedovede ani posoudit úplnost či neúplnost přehledu theorií tam probraných. Věci, o nichž se tam píše, jsou mu tak vzdáleny, že neumí ani pojmenovati theorie o vzniku rumunského národa. Místo theorie *migrační* říká theorie kolonisační. Neumí také ani jednoho z maďarských historiků, o nichž se v knize své zmiňuju, řádně pojmenovati. Nepíše správně Hunfalvy, Réthy, Thallóczy, Karácsonyi, nýbrž Hunfálvy, Rethy, Thállóczy, Karacsonyi. Kolik jmen, tolik chyb.

O povrchním přečtení mé práce svědčí poznámka (na str. 340), že by historik, jemuž běží o poznání genetického vývoje událostí, položil pojednání o vzniku *států* rumunských za pojednání o *kolonisaci* rumunské v Uhrách. To by byla pěkná konfuse, řaditi k sobě vznik *států* a *kolonisaci* na valašském právu, vznik států *rumunských* a kolonisaci na valašském právu v zemích *nerumunských*. Ne, valašské právo patří do druhé části spisu, kdežto o vzniku rumunských států se správně pojednává v části úvodní, a jak jsem již pravil, jedině proto, že první kapitoly mají usnadniti českému čtenáři porozumění části druhé. Rumunský právní historik, pojednávající o valašském právu by kapitoly úvodní části mého spisu vším právem vynechal, poněvadž rumunskému čtenáři jsou věci tam probírané více méně známy.

Přísný můj kritik nepostřehl ani, anebo lépe řečeno, nechce viděti, že druhá část spisu mého, zabývající se vlastně právem *valašským* — a nikoli už souvislými otázkami o *Rumunech* — je zcela jiného rázu, než část úvodní. Zakládá-li se úvodní část spisu a musí-li se již podle povahy věci zakládati většinou na literatuře, *spočívá část druhá většinou na rozboru pramenů*, byť se při tom literatura neignoruje, a naopak přihlíží se k ní s největší možnou pečlivostí, což sice posuzovatel na konci své stati připouští, ale hned před tím praví, že jsem si ani nevytkl za úkol podati vlastní samostatné badání, nýbrž pracoval hlavně na základě literatury. Proti této insinuaci musím se co nejrozhodněji ohraditi. Kdo druhou část knihy mé jen povrchně prolistuje, najde četné doklady toho, jak se nejen odvolávám na prameny, nýbrž na mnohých místech je i jinak vykládám než někteří jiní badatelé. Nespokojil

jsem se jen výsledky cizího badání, nýbrž vždycky jsem příslušné prameny prozkoumával, chtěje nabýti vlastního samostatného úsudku, jak je to z mé práce všude patrno.

Avšak i to je málo. Práce moje nezáležela jen v nové revisi literatury a pramenů. Některé prameny nebyly v literatuře dosud vůbec ani rozbírány, takže jsem byl já prvý, který podal jejich podrobný rozbor. Tak na př. žádný z dosavadních badatelů nepodjal se práce, aby podrobně prostudoval pramenný materiál vydaný Densusianuem o fogarašských bojarech. Neučinil to ani sám vydavatel, který sice v úvodě ke své edici učinil několik poznámek o fogarašských bojarech, ale vesměs pochybených. Teprve v mé knize najde se prvý rozbor Densusianuova materiálu (str. 188—196). Podobně má se to na př. s materiálem uveřejněným Gagyim a oravských Valaších i s některými jinými prameny.

Není možno, aby to kritik mé práce, který chce být vážně pojímán, neviděl. I kdyby mu detaily ušly, nemůže na př. neviděti, že na str. 302—314 je podán z území polsko-rusínského přehled více než tří set vesnic, požívajících buď úplně aneb aspoň částečně valašského práva, jen na základě *pramenů.* Ani sebe povrchnější posuzovatel nemůže přehlédnouti, že na str. 451—468 jsou podány seznamy jmen Vlachů, vzaté ze *srbských listin*, a jména Rumunů z Fogarašska a Marmaroše, čerpaná rovněž z *pramenného materiálu* (uveřejněného Densusianuem a Mihályim). A co mám říci o výboru z listin? Ani tu neviděl kritik, že používal jsem pramenů? Vždyť mi vytýká na str. 349, že kusy v přílohách uvedené jsou jen otisky dokumentů z literatury známých! Zkrátka, kritik můj sám si odporuje, když jednou tvrdí, že pracoval jsem hlavně na základě dosavadní *literatury*, a po druhé zase, že jsem znova otiskoval známé již *dokumenty*.

Kritik můj je především povrchní. Nedal si ani tu práci, aby správně citoval. Na str. 341 svého posudku praví, jako by to stálo v mé knize, že osm valašských obvodů v jihových. Uhrách obdrželo teprve r. 1609 jakousi samosprávu, kdežto já ve spise svém pravím (str. 218), že se to stalo již r. 1457. Na str. 343 mi vytýká, že teprve v části jednající o valašském právu ve státě polském jen mimochodem pravím, že právo valašských osad severouherských bylo vlastně zřízením valašsko-rusínským, anebo

lépe řečeno zřízením německým, použitým na vesnice s obyvatelstvem původně většinou pastýřským, kdežto v knize mé stojí již na str. 261, že právo valašské v sev. Uhrách je vlastně jen modifikací práva německého. Na str. 348 mi podkládá, jako bych kategoricky tvrdil, že v Těšínsku byli Valaši dříve než na Moravě. Positivní doklady svědčí prý pouze o současnosti. Já však na str. 418 své knihy pravím doslovně: „Snad jen o málo později než do Slezska a možná že i současně dostali se Valaši do východní Moravy." Podobně se vyslovuju na str. 443: „Tam (v Těšínsku) činí se o nich zmínka v prvé polovici stol. 16., podobně jako o nich ponejprv slyšíme skoro v téže době i na moravském Valašsku."

Kritik můj není právě dobromyslný. Na otázku, kdy a jak Rumuni se začali usazovati ve sféře politické moci a zájmů státu uherského, nenajde prý se v mé knize odpověď, nýbrž jen materiál (str. 340), a je to, rozumí se, teprve můj kritik, který místo mne řeší spornou otázku. Nejdůležitější prý jsou fakta, vyňatá z příslušné práce Szádeckého, z něhož prý zavírám prostě jen tolik, že Valaši ve 13. stol. v Sedmihradech byli .... Není pravda, že zavírám něco ze Szádeckého. Na str. 172 cituju ovšem Szádeckého, ale ne proto, abych z něho něco uzavíral, nýbrž proto, abych data jeho opravil a doplnil, jak se každý na příslušném místě mé knihy může přesvědčiti. Více jsem v otázce šíření se Rumunů v Sedmihradsku a Uhrách učiniti nemohl, než že jsem hleděl zjistiti nejstarší *pramenné* doklady o nich. Nejen že jsem našel nejstarší zprávy o nich jakožto živlu rozšířeném na severu od Dunaje teprve ve 13. stol., ale na různých místech práce své ukazuju, že pro Valachy na sever od Dunaje až do sklonku 12. stol. není místa.

Málo dobromyslná je dále poznámka, že v kapitole jednající o Valaších ve Slezsku a na Moravě vybírám z cizích mínění — patrně nekriticky —, co se mi zdá nejlepším. Nikoliv, postup můj v kapitole řečené je týž, jako v kapitolách ostatních. Uvádím nejprve literaturu předmětem se zabývající, pokud souvisí s mým thematem, a pak ji reviduju. Je přirozeno, že materiál týkající se Valachů v Těšínsku a na Moravě je praskrovný, mnohem chudší než pramenný materiál vztahující se k Valachům v jiných zemích. Vždyť

na území českého státu dostal se jen poslední, slabý výběžek valašské kolonisace. Nemáme ani 10 listin týkajících se našich Valachů, a bylo by zpozdilé vytýkati mně, že jsem snad nenašel nějaký materiál nový. Vždyť ani Válek, který si moravské Valachy obral za speciální předmět svého studia a napsal o nich práci táhnoucí se několika ročníky Čas. Mor. Muz. Zem., nemohl o nich v archivním materiálu olomouckého biskupství najíti více než několik málo poznámek. Nezáleží na tom, našel-li jsem nový archivní materiál, nýbrž na tom, zpracoval-li jsem znova otázku tak všestranně, abych z materiálu dosud uveřejněného nic důležitého nepřehlédl a zejména abych jej revidoval vzhledem k výtěžkům srovnávacího studia o valašské kolonisaci. Neboť to byl právě nedostatek celé naší literatury o moravských a slezských Valaších, že ignorovala otázku valašské kolonisace v zemích ostatních, zejména sousedních. Jen proto mohl Prasek, jeden z nejlepších znalců našich Valachů, vysloviti mínění, že valašští pastýři přišli do Slezska a na Moravu *nejpozději před koncem 14. stol.* Teprve srovnávací studium otázky umožnilo mi prohlásiti se vší určitostí mínění takové za nesprávné. Podařilo-li se mi dokázati — z pramenů, nikoli z literatury! —, že teprve ve druhé polovině 13. stol. objevují se Valaši v Biharsku, na počátku 14. stol. v Marmaroši, ve druhé polovici 14. stol. na území nynější Haliče, na počátku 15. stol. ve stolici oravské a na polské straně Karpat blízko Nového Targu, nemohu připustiti, že by se první valašští pastýři byli dostali do Těšínska a na Moravu dlouho před koncem 15. století. Spíše je pravděpodobno, že tam počali pronikati nejdříve teprve na počátku století 16., krátce před tím, než máme o nich prvé zprávy. Toto poznání je nesporným výsledkem srovnavacího studia otázky, a nedospěl k němu ani nemohl k němu dospěti žádný z českých spisovatelů, poněvadž žádný z nich — vyjímajíc jediného Válka — nepokusil se studovati valašskou otázku se stanoviska srovnavacího.

Marně snižuje prof. Bidlo také další výtěžek mého studia o moravských a slezských Valaších, spočívající v poznání, že na Moravě a ve Slezsku neběží už o zakládání celých vesnic na právu valašském, nýbrž jen o individuální smluvní poměr mezi jednotlivými Valachy (valašskými rodinami) a jejich vrchností, jak o tom píšu na str. 432 své knihy. O správnosti mého mínění může

prof. Bidlo sebe více pochybovati, listinný materiál, který máme k disposici, nedovoluje jiného úsudku. Srovnej tekst listin uvedených u mne na str. 511—514 pod č. 24, 25, 26 a 27. Ve všech dává vlastník jistému Valachovi — jedinci —, pokud se týče jen jeho rodině k dědičnému užívání nějaký vrch. Dosud nenašla se na půdě české ani jedna jediná listina, kterou bychom mohli srovnávati s lokačními výsadami na valašské právo, zachovanými ve velikém počtu na půdě uherské a haličské. V mé monografii najdou se na konci (v Přílohách) ukázky četných těch listin. Srovnáním jejich s listinami českými ukáže se nejlépe rozdíl mezi valašským právem v severních Uhrách a v Haliči na jedné straně a mezi valašským právem ve Slezsku a na Moravě na straně druhé. Také k tomuto poznání došel jsem jen cestou srovnavacího studia a zcela samostatně, neopíraje se a nemoha se ani opírati o mínění žádného českého spisovatele.

V této stručné obraně není mně možno odpovídati na všechny výtky a poznámky kritikovy. Dotknu se tedy jen výtek nejzávažnějších, nepřipouštěje tím arci oprávněnost ostatních, na něž nereaguju. Vyvraceti mnohé výtky kritikovy není ani potřebí. Jsouť většinou jen rázu formálního. Buď mluvím o něčem na takovém místě, kde by posuzovatel o věci nemluvil, nebo ho zajímá něco, o čem se u mne nic nedovídá, nebo by rád měl jistotu ve věci, která se snad nikdy ani nerozluští, a p. Mezi domnělé nedostatky práce mojí patří prý na př. ten, že jsem neosvětlil otázku, jak vznikla vojvodská hodnost, a jaký byl původní její význam u Slovanů, kdy, kde a jak byla od Rumunů recipována. Jaká naivnost! Kritik ve své nevědomosti ani netuší, že požaduje tu něco nemožného. Věda dosud nerozřešila otázku vzniku rumunského národa a jazyka, a kritik požaduje ode mne, abych vyložil, kdy, kde a jak byla od Rumunů recipována vojvodská hodnost. Myslí to opravdu vážně? A měl jsem také vykládat, jaký byl původní význam této hodnosti u Slovanů. Snad v pravěku slovanském, z něhož nemáme žádných zpráv, a kdy o Rumunech jako národu pozdějšího původu nelze mluviti. Či v době pozdější, kdy slovo vojvoda má u každého slovanského národa jiný smysl? Posuzovateli spisu mého neběželo patrně o nic jiného, než o povrchní efekt, jen o to, aby ukázal, že se vyhýbám řešení důležitých vědeckých problémů. Na str. 346 přímo to praví. K tabulkovému

přehledu osad valašského práva z území polsko-rusínského, jejž jsem sestavil a umístil na str. 302 a násl. své knihy, kritik podotýká, že zjištění fakta, kolik osad řídících se valašským právem bylo na území polské koruny, mělo by pro historika cenu, jen kdyby se zároveň dověděl, kdy to bylo, anebo jak a kdy se valašské právo rozšířilo. Kritik vytýká mi, že položil jsem vedle sebe osady v různých dobách vzniklé. Neuspokojují jej moje slova: „K přehledu svému podotýkáme, že nezvolili jsme určitou dobu, takže některé z osad níže uvedených přestaly se již říditi právem valašským, když jiné teprve vznikaly.“ Přes důležitý tento historický problém, těmito slovy vyjádřený, *historik* práva prý přechází k dennímu pořádku (str 346).

Kritikovi neběželo zas o nic jiného než o zdánlivý efekt. Na 13 stránkách své knihy vypočítávám osady valašského práva z půdy polsko-rusínské, jak jsem je mohl zjistiti z pramenů. Zjistil jsem jich přes tři sta. U každé osady uvádím pramen a také rok založení anebo aspoň zmínky v pramenech. Ten, kdo podobnou práci nekonal, nedovede si ani přibližně představiti, jaké je k ní potřebí nejen píle a námahy, nýbrž i vědecké erudice. Bagatelisovati ji může jen ten, kdo sám nikdy ničím podobným se nezabýval, kdo, jak se říká, neumí se na práci takovou ani podívat, když už ji má před sebou hotovou. Kdyby se byl prof. Bidlo jen tak namáhal, že by si byl povšiml poslední rubriky mého přehledu, byl by uviděl, že jsem se při jeho sestavování opíral hlavně o trojí materiál, jednak o lokační výsady, uveřejněné zejména hr. Stadnickým a prof. Hruševským, jednak o lustrace, tedy prameny, podobné našim urbářům, jednak o soudní zápisy, uveřejněné v mnohasvazkové sbírce Akta grodzkie i ziemskie, vydávané Bernardinským archivem ve Lvově. Nejcennější byly pro můj účel lokační výsady. Neboť podávají všechna potřebná data týkající se valašského práva, na čí půdě osada vzniká, kdo je lokátorem, jaká jsou práva a povinnosti osadníků, lokátora i vlastníka půdy kolonisované, a zejména kterého dne a roku smlouva se uzavírá. Kdyby se nám byly zachovaly všechny lokační výsady, mohli bychom s naprostou jistotou a hravě sestaviti podrobný přehled osad valašského práva podle jednotlivých období, a nebylo by k tomu třeba velkého důvtipu. Ale lokačních výsad není tolik. Mnoho se jich vůbec ztratilo, a které se zachovaly, nejsou všechny

vydány. Bylo tudíž třeba užívati také jiného materiálu, především lustračních záznamů, v nichž sice vždycky nebývá podotčeno, jakého práva daná ves požívá, ale uváděna jsou aspoň břemena anebo jisté okolnosti, z nichž odborník pozná zcela bezpečně aneb aspoň s pravděpodobností souditi může, že jistá osada požívala valašského práva. Ovšem, jeden nedostatek mívají lustrace. Jen někdy jest uvedeno, kdy daná osada byla vysazena na určitém právu, ať valašském či německém nebo jiném. Většinou datum chybí. Nejinak má se to se soudními zápisy, třetím druhem pramenů, jichž jsem užíval. Tam se vůbec ani jednou nenajde a najíti ani nemůže datum vzniku osady, poněvadž knihy soudní přirozeně podávají záznamy jen o procesích. Z mnohého záznamu zjistíme sice, že běželo o proces, jehož strany byli osadníci lokovaní na právu valašském anebo že běželo o předmět práva valašského, všude je také poznamenáno, kterého dne a roku se na soudě jednalo, ale ovšem zpozdilé by bylo hledati tam datum vzniku vesnice.

Kdyby p. prof. Bidlo věcem těmto vůbec rozuměl, nemohl by mi vytýkati, že jsem nezjišťoval, kolik vesnic valašského práva v které době existovalo, a že tedy z mé knihy není patrný vývoj. A s jakým bombastem ještě výtku činí, že prý přes důležitý historický problém přecházím k dennímu pořádku!

Kritik můj našel v knize mé nových myšlenek, pojetí, hledisk a otázek, jež by v dosavadní literatuře již nebyly dotčeny, jen poskrovnu. Jak by ne, když jest tak učený, že dávno zná již věci, o kterých já v literatuře teprve ponejprv pojednávám! Ale jednu otázku přece mu musím položiti. Proč mi nevytkl jednu jedinou hrubou věcnou chybu?

A nyní ukážu na *jeho odbornictví*. Na str. 344 pohřešuje kritik vysvětlení, proč Valaši usazení na půdě sedmihradských Sasíků sluli Valachy na t. zv. půdě královské (fundus regius), když o Valaších na půdě královské bylo pojednáno jako o zvláštní kategorii. Inu proto, pane profesore Bidlo, že půda Sasíků se nazývala fundus regius jakožto půda *původně* královská, že se tak nazývala ještě tehdy, kdy byla darována Sasům, podobně jako v minulých stoletích, ba až do dneška nazývána jsou právy *regálními* ta práva, která dávno přestala být právy královskými. To byste však, pane profesore, jakožto odborník v rumunských věcech měl vědět a nežádat ode mne vysvětlení.

Na str. 345 kritik můj praví, že do Moldavska pronikali Rumuni ze Sedmihrad, hlavně z Marmaroše. Gratuluju k takovému odbornictví, které myslí, že Marmaroš leží v Sedmihradsku.

Na str. 347 praví kritik, že přijímám mínění Gruševského. Ani tohoto *slovanského* autora neumí *slavista* p. Bidlo pojmenovati. Slavný historik ukrajinský nejmenuje se Gruševskij, nýbrž *Hruševškyj*. Snad na tom tolik nezáleží. I záleží; kritik prozrazuje, jak nedokonale ovládá slovanské jazyky, že neumí ani čísti. Jen ve spisovné ruštině (velkoruštině) čte se Г jako g, v ukrajinštině jako *h*. Patrně neví p. kritik, že jen v několika *cizích* slovech mají Ukrajinci g, ale to se píše trochu jinak (Ґ, nikoli Г). A tu jsem přišel k vlastnímu vysvětlení, proč je prof. Bidlo vůči mně tak přísným kritikem. V souborném díle „Slovanstvo", vyšlém u Laichtra v r. 1912, uveřejnil prof. Bidlo dvě stati. O jedné z nich, „Náboženské a církevní poměry národů slovanských", podal jsem v tomto časopise XII., str. 185 a 186 stručný referát. Ukázal jsem tam na přímou ledabylost autorovu. Dokázal jsem mu, že neumí ani čísti cyrillici a že cituje spisovatele, jehož knihu nikdy ani neviděl. Prof. Bidlo vrhl se tenkráte (v měsíci únoru 1912) na mne v Nár. Listech; ovšem výtek mu učiněných nevyvrátil. Od té doby čekal patrně na příležitost, aby mi ukázal, jak je učený. Za takovou příležitost pokládal vyjití mé knihy o Valaších, a proto si pospíšil se svým důkladným posudkem. Odborná kritika bohdá uzná, co je v mé monografii nového, a má-li práce moje vůbec nějaký větší vědecký význam. Na tento celkový posudek nebude míti arci „kritika" p. Bidlova žádného vlivu, a proto bych ji mohl klidně ignorovati, ale p. prof. Bidlo patří do té kategorie vědeckých pracovníků, kterým nestačí jednou dáti zaslouženou lekci. Sedm let uplynulo od uveřejnění mého posudku. Dlouhé této doby nepoužil p. prof. Bidlo, aby se aspoň dost povrchně seznámil se slovanskými jazyky, jichž ve svém oboru potřebuje. Svým Gruševským ještě dnes — po sedmi letech — ukazuje, že nepřekonal dosud stadium slovanské abecedy. *Karel Kadlec.*

LITERATURA.

Část všeobecná.

Dr. Prelog Milan, Povijest Bosne od *najstarijih vremena do propasti kraljevstva.* Sarajevo (bez roku vydání). Stran 79. — *Týž, Povijest Bosne u doba osmanlijske vlade.* I. dio, 1463—1739. II. dio, 1739—1878. Sarajevo (opět bez roku vydání; vyšlo r. 1915 nebo 1916). Stran 178 a 190.

Prvý svazeček této nové příručky bosenských dějin je populárním zpracováním známých spisů pojednávajících o bosenských dějinách, Klaićových (nejen speciální práce o Bosně, nýbrž i velikého díla Povijest Hrvata, pokud se týká Bosny), Thallóczyových, Truhelkových, Šišićových a jiných.

Kompilací je také druhá část práce Prelogovy, ale vyniká přece značně nad část prvou. Podobně jako kniha Bašagićova Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1900) zabývá se také dějinami Bosny za panství osmanského, kdežto však Bašagić Redžepašić obracel v práci své pozornost výhradně k islamskému živlu v Bosně a Hercegovině, snaží se Dr. Prelog vylíčiti aspoň v hlavních črtách osudy všech tří hlavních konfesí v zemi, jak to výslovně podotýká v předmluvě k prvému dílu druhé části své práce. Poněvadž je to zároveň prvý spis, který podává celkový přehled bosenských dějin za doby osmanské se zřetelem ke všem hlavním konfesím v zemi, nabývá tím dílo Prelogovo významu, jaký náleží každé práci, která svědomitým a pokud možno všestranným způsobem hledí sebrati poznatky uložené v četných monografiích a článcích věnovaných speciálním otázkám, tvořícím dohromady větší celek. I v druhé své části je tedy práce Prelogova kompilací, ale kompilací, kterou s povděkem přijme každý, kdo se bude chtít poučiti o dějinách Bosny a Hercegoviny za panství tureckého způsobem spolehlivým a všestranným, a to tím spíše, že prozatím jiné podobné informační knihy nenajde.

Literatura, jíž spisovatel při práci své použil, je velmi rozsáhlá a na příslušných místech je citována. Materiál v ní obsažený není arci pro všechna období stejně bohatý, a proto nelze také autorovi vytýkati, že na některých místech vypravování jeho je podrobnější než jinde. To je důsledkem každé práce kompilační. *K. K.*

Kadlec Karel, Jugoslavia. O bojích jižních Slovanů za samostatnost. V Praze 1919. Nákladem „Sekcije za narodnu odbranu" spolku „Jugoslavija" v Praze.

Účelem spisu, který vznikl ze 2 kursů přednášek auktorových o dějinách politických bojů jižních Slovanů za státní samostatnost a byl pak tu a tam co do látky doplněn jakož i o několik kapitol rozhojněn, jest, nestopovati tyto boje jen v ***jednotlivých*** zemích po způsobu dosud obvyklém v bohaté příslušné literatuře, nýbrž i sestrojiti poprvé ***jednotný přehled*** jich se stanoviska ***celonárodního.*** Materiál k své práci auktor

sebral s pílí podivuhodnou z přečetných pramenů, vyjmenovaných drobným tiskem na 6 závěrečných stránkách jeho publikace, a sestavil v organický celek s nemalou dovedností skoro na 230 stranách velké osmerky. K stručné předmluvě řadí se tu předně *úvod* s konstituvními myšlenkami o příčinách nedávné války světové, vedoucí k rozkladu Rakousko-Uherska a na jeho ruinách k tvoření nových států a zvláště Jugoslavie. Potom v *11 odstavcích* sledují se přehledně starší i novější děje Slovinců, Chorvatů a Srbů jak na půdě mocnářství habsburského tak i na territoriu balkánském vně mocnářství, aby bylo čtenáři patrno, z kterých zárodků znenáhla vyklíčila státoprávní idea Jugoslavie a jak posléze na poslední hrozné válce byla uvedena v skutek; *rejstříkem* osobním i věcným kniha se zakončuje. — Není nám možno z mosaiky dat a myšlenek vybrati ani kaménky nejčelnější; sice utonuli bychom zde buď v podrobnostech aneb v charakteristikách příliš povšechných a proto málo srozumitelných. Přestáváme tedy na některých ukázkách, které snad budou s to, aby zájem čtenářův o knihu probudily a daly mu popud sáhnouti — po ní samé.

Jedna z hlavních příčin úžasného krveprolévání za posledních let vyvěrá *z domnivavé zásady starořímské*, že jeden národ jest předurčen uchvátiti žezlo nad ostatními národy na zeměkouli, zásady, která obživla v ústech Bismarckových v heslu „Macht geht vor Recht", rozpalujícím pak Všeněmce až k šílené nadutosti.

Toto holdování hrubému násilí, hrozícímu pěstí všem jiným národům, nemohlo nejmocnější a nejpokročilejší z nich nedohnati *k obranné alianci*, jež posléze povalila pyšné Německo a zároveň uspíšila zánik monarchie habsburské, uvnitř již dávno rozervané, ale přes to důvěřující v dobrodružné světoborství Viléma II. Hegemonistické choutky německo-maďarské menšiny jejího obyvatelstva, vhánějíce ji vždy okatěji v područí tohoto panovníka a ujařmujíce většinu jejích příslušníků pod záminkou *zfalšovaného „zájmu státního"*, jako by stát byl cosi ve vzduchu visícího, co má jiné ještě cíle než ukájeti tužby a potřeby lidí, na jeho území bytujících, vzburcovaly pak majoritu státních poddaných ke vzpouře proti Vídni a Budapešti a učily ji hledati pomoci jinde — u mocností zahraničních. A tak *vnitřní* nepřátelé nespravedlivé monarchie přidružovali se k *zevnějším* a svorně dovršovaly její pád. Habsburkové a jejich přední rádci hned od počátku soustátí (od r. 1526) nadržovali předně z valné části poněmčené jeho složce v zemích rakouskoalpských na újmu ústavních a jazykových práv dvou druhých jeho složek, přikládajíce celému soustátí účel někdejší východní (rak.) marky, aby byla *předvojem říše německé*. Odtud jali se hned záhy a později s větším vždy zdarem toto soustátí ve správě i zákonodárství centralisovati, germanisovati a byrokratickými svými orgány panovnickému absolutismu podrobovati.

Revoluční rok 1848 na čas zastavil toto jejich úsilí a přinesl zvláště Maďarům restituci starých svobod, jenže potom hned zase r. 1851 absolu-

tismus se svými obvyklými tendencemi obnoven a teprve po nešťastné válce lombardské chtěj nechtěj skomíral.

Roku 1860 diplom říjnový sliboval *éru konstituční*, a jak se očekávalo, hlavní účast v zákonodárství *sněmům* v jednotlivých zemích, proveden však o rok později Schmerlingovou únorovkou tak, že lví podíl v legislativě odevzdala centralistické *říšské radě* a to dvoukomorové, zemské sněmy (do kterých podloudně vpašovala upřílišený počet zástupců německých) učinila v zákonodárství popelkami, načež r. 1873 vzato jim (tak řeč. přímými volbami) i právo, vysílati do říšské rady své delegáty. Mocný odpor národů neněmeckých (zvláště též Maďarů a Chorvatů) způsobil sice zastavení únorovky r. 1865, z kterého však brzy těžili jen sobečtí Maďaři, domluvivše se s Němci po válce rakousko-pruské *o rozdělení moci nad ostatními národy* monarchie *dualismem z r. 1867*, tak že Němcům ponechána hegemonie s centralismem v nově utvořeném Předlitavsku a Maďarům v Zalitavsku, kde se jim centralisace po splynutí Sedmihradska s Uhrami tím lépe dařila proti národnostem nemaďarským, territoriálně vespolek od sebe odloučeným.

Němci, aby si usnadnili svou nadvládu v Předlitavsku, ukonejšili pak Poláky samosprávnými ústupky v Haliči; Maďaři za podobným úmyslem „vyrovnáním" z. r. 1868 tlumili nespokojenost v Chorvatsku-Slavonsku, načež oba ti panovační kmenové zmařili svorně svým vlivem chystané vyrovnání s Čechy r. 1871. — *Zhoubné následky dualistické úpravy říšské*, jak je předpovídal Palacký ve spisku svém „Idea státu rakouského", ukazovaly se den co den očitěji. Místo plodné činnosti hospodářské říšská rada i zemské sněmy v Předlitavsku staly se jevištěm hádek národnostních, které znechucovaly utlačovaným kmenům pobyt v říši a měnily prvotní tíhnutí jiných, zahraničních (na př. Srbů z království), k té říši v odpor proti ní. *Vyrovnání uhersko-chorvatské*, nestojíc na stanovisku parity obou národů, nadržující Maďarům a od jejich vlád stále jsouc porušováno, zmařilo též naději Chorvatů v připojení Dalmácie k jejich království; mimo to obě ty země byly soustavně a úmyslně hospodářsky zanedbány a Chorvatsko ještě přímo vykořisťováno, nic nedíc o ustavičných pokusech výbojné maďarisace nejen v Uhrách a v Sedmihradsku, ale i v Chorvatsko-Slavonsku a později též v Bosně a Hercegovině. Když válečné štěstí zprva přálo Německu a jeho spojencům v zápasu, který nazván byl od kancléře Bethmanna-Hollwega „*válkou Němců proti Slovanům*", a když šovinisté německo-maďarští jali se již vyhrožovati národům jiného jazyka, že budou vzaty jim v blízké budoucnosti na konec i ty nepatrné ústupky jazykové a ústavní, kterých jim dosud macešská Vídeň a Budapešť dopřávala, není divu, že ohrožení dali se v zoufalý boj za svou existenci, a pomocí zahraniční — setřásli konečně se svých šíjí jho otrocké. Neposlední z těchto zápasníků za svobodu byli *Jihoslované*: Chorvati, Srbové a Slovinci, zapomenuvše na vše, co je dosud vespolek od sebe odlučovalo a co nepřátelskými vládami bylo jako podpal k roztržce mezi nimi ochotně podporováno.

Auktor probírá v prvních odstavcích své knihy nejstarší a novější historii těchto tří kmenů se zřením k státoprávním snahám každého z nich, aby pak ukázal v odstavcích dalších, kterak ze semene ideí, prvotně velkochorvatských, velkosrbských a velkoslovinských, vyrostla v našich dobách *jediná nejmohutnější* a ztělesnila se v nynějším nadějném státu — *v Jugoslavii.*

Toto holdování hrubému násilí, hrozícímu pěstí všem jiným národům, nemohlo nejmocnější a nejpokročilejší z nich nedohnati *k obranné alianci*, jež posléze povalila pyšné Německo a zároveň uspíšila zánik monarchie.

Jak již dříve podotknuto, nemůžem zde reprodukovati výklady Kadlecovy v celém jich rozsahu; proto spokojiž se čtenář výňatky z nich, hledícími k událostem z doby *nejnovější*, naší generaci tak blízké.

1. Pro *Velkochorvatsko* jako celek složený z Chorvatska se Slavonií, Dalmácií, Bosnou, Hercegovinou a slovinskými zeměmi rakouskými a pro chorvatštinu jako úřední jazyk (místo dosavadní latiny) horoval již r. 1832 hr. Janko Drašković a ze stran domácích asi o padesát let později strana nezávislosti i strana dra. Anta Starčeviće, jenže onano přestávala na reální unii s Uherskem, tato však domáhala se úplné samostatnosti proti Rakousku i Uhersku. Po zabrání Bosny a Hercegoviny žádal (hned 8. října 1878) sněm chorvatský, aby císař František Josef připustil připojení nejen těchto 2 zemí, ale i Vojenské Hranice a Dalmácie k Chorvatsku, a ještě před samou bosenskou anexí (počátkem r. 1908) nová politická organisace chorvatská v Bosně (Hrvatska Narodna Zajednica) přála si, aby anektované země byly sloučeny s Chorvatsko-Slavonskem a Dalmácií. Od tohoto roku pak i rakouští Němci (mezi nimi též Lueger), obávajíce se, aby pro zpupnost maďarskou k Chorvatům nerozpadla se naposled celá monarchie, uvažovali o tom, zda by snad toto nebezpečí nebylo lze zažehnati proměnou dualistické úpravy říše v *trialistickou.* Věc ta zabavovala je tou měrou, že všímajíce si jen Jihoslovanů, zapomínali na tužby ostatních národností mocnářství. A právě tou dobou znova vzkypělo rozhořčení Chorvatů proti Maďarům, když jejich vláda předložila společnému sněmu uhersko-chorvatskému železniční pragmatiku toho znění, že maďarština má býti *úředním jazykem na všech drahách* a to i *chorvatských.* Proti pragmatice zdvihl se prudký odpor Chorvatů jak na společném sněmě v Budapešti, tak na domácím v Záhřebě. V tomto zastupitelstvu koalice chorvatsko-srbská, nabyvši po nových volbách r. 1908 většiny více než dvoutřetinové, vydala (v březnu t. r.) *manifest k národu* proti neústavní vládě bána Pavla Raucha i proti společné vládě v Budapešti, načež bán ten vystřídán v svém úřadě Nikolou Tomašićem. Když však ani tento, jsa povolným nástrojem minist. předsedy uherského Khuen Héderváryho (smutně pověstného násilností kroků za předchozího svého bánství) přes hrozný svůj nátlak na voliče nezjednal (r. 1911) si vládní většinu na sněmě, musel ustoupiti *Slavku Cuvajovi* — ještě zuřivější stvůře maďarské. Tehdáž rozpuštěn zemský sněm, a Cuvaj pod jmenem královského komisaře (od měsíce dubna 1912) vládl pak bez ústavy

s nejpříkřejší libovůlí. Řádě proti tisku oposičnímu neslýchanými konfiskacemi, postátňuje policii a suspenduje shromažďovací právo, rozpoutal proti sobě bouři v Záhřebě i v četných městech jihoslovanských. Jeho běsnění, ve kterém nedal se zastrašiti ani pozdějším atentátem bosenského studenta Luky Jukiče, mělo jen tu dobrou stránku, že chorvatské oposiční strany se pevněji vespolek semkly, což přispělo k pádu ministerstva Khuen Héderváryova, a že oposiční boj proti Cuvajovi, jehožto režim zbičován (v dubnu r. 1912) kritikou na říšské radě i v delegaci vídeňské, provázen souhlasem mnohých měst jihoslovanských a také Bělehradu. Toto protestní hnutí proti Cuvajovi zmocnělo ještě více po zprávách o skvělých vítězstvích spolčených Srbů a Bulharů nad Turky a přiměšovalo do svých projevů zároveň hlučné oslavování vítězů, marně zakázané od vlády. Nová persekuce nic vládě nepomohla; dne 21. června 1913 Cuvaj konečně propuštěn, komisařství zastaveno a v nově předložené železniční pragmatice ustanovení o jazyku již vynecháno.

Zatím po smrti dr. Jos. Franka (odmítajícího společenství se Srby) sestoupili se nedávní přívrženci jeho spolu se stoupenci rovněž zemřelého dr. Anta Starčeviće, kterých vůdcem stal se po něm dr. Mile Starčević, v jednu „*Spojenou stranu práva*". Mluvčí nové strany s přáteli svými z ostatních zemí jihoslovanských mocnářství rakousko-uherského — počtem 55 poslanců — odevzdali hned 31. ledna r. 1912 panovníkovi a též následníkovi trůnu *pamětní spis*, žádajíce v něm, aby byli do Záhřeba svoláni zástupci všech zemí chorvatských na sněm, který by se radil o řádné úpravě jak vnitřních záležitostí království chorvatského tak i o poměru jeho k *celé* monarchii. O tom, jak by se taková úprava provésti dala *trialismem* té neb oné formy, rozpřádali literární diskussi četní spisovatelé, a povšechně o trialismu jakožto útvaru, který by nebyl snad jen dovršením dualismu, nýbrž jakýmsi *kompromisem* mezi federalismem a centralismem, promluvil v rakouské delegaci (dne 2. května r. 1912) též kn. Kar. Schwarzenberg. Podobný kompromis doporučoval podrobněji ve svém spise z r. 1913 také Seton-Watson a ještě více hleděl odpor Maďarů i Němců uchlácholiti dr. I. Pilar, navrhuje ve svém pamětním spise (podaném císaři Karlovi dne 19. srp. 1917), aby správa Chorvatska, Slavonska a Dalmacie s Bosnou a Hercegovinou (po případě i s Istrií a Krajinou) byla odevzdána některému *členu habsburské dynastie* jako vévodovi chorvatskému, jmenovanému od panovníka a podporovanému ve vladaření od odpovědného ministerstva (pod předsednictvím bánovým), které by si po svém boku zřizoval.

2. Zcela jinak, nežli Chorvati, řešili otázku jihoslovanskou *Srbové*. Prvotně (již od počátku 19. století) vyrvati chtěli jen *Turkům* balkánské kraje, osazené obyvatelstvem svého jazyka (totiž vedle bývalého pašalyku bělehradského hlavně Bosnu a Hercegovinu a staré Srbsko), nepomýšlejíce ještě na Macedonii. Potom však, když Rakousko-Uhersko zabralo Bosnu a Hercegovinu, přicházejíce s ním do konfliktů, jali se pomýšleti již na odtržení zemí chorvatsko-srbských *i od této sousední říše*

habsburské a mimo to na odnětí Turkům aspoň srbské části Macedonie. Záměry této radikální strany velkosrbské uváděly ji ve spor s austrofilským knížetem Milánem Obrenovičem a po jeho odstoupení též s králem Aleksandrem (zavražděným pak r. 1903). Za krále Petra Karaďorděviče stávala se hospodářská závislost na Rakousko-Uhersku Srbům již nesnesitelnou *pro celní válku* mezi oběma těmi státy a nutkala bělehradskou vládu, aby zemi zjednala obchodní cestu k moři *přes Macedonii*, kterou však byli by rádi vyrvali Turkům i Bulhaři. Odtud došlo nejprve k dlouhým sporům mezi Srbskem a Bulharskem a r. 1912 posléze k tajné mezi nimi smlouvě proti Turecku. Podle ní měla *jižní část* Macedonie, nesporně bulharská, připadnouti Bulharsku, a o osudu *severozápadního* území měl rozhodnouti císař ruský, předpokládajíc arci, že válka proti půlměsíci bude vítězně zakončena od spojenců, k nimž přidalo se též Řecko. A štěstí přálo jim tak, že také *Albanii* odňali Turkům a chystali se ji rozděliti v sever *srbský* a v jih přiřknutý *Řekům*. Avšak Rakousko-Uhersko, chtějíc zameziti Srbsku přístup k moři, stálo na tom, aby Albanie *dělena nebyla*, nýbrž ustavila se jako zvláštní stát. Proto vláda bělehradská, aby náhradou za Albanii domohla se spojení s mořem v Macedonii, naléhala v Sofii *na revisi* smlouvy své s Bulharskem (z. r. 1912), a když se jí toto vzpíralo, nedávní spojenci Bulharů obořili se na ně v nové válce, do které zasáhlo od severu i Rumunsko zabráním značného dílu Dobrudže. Stísnění Bulhaři přinuceni takto k *míru bukurešťskému* (10. srpna r. 1913), kterým Srbsko zveličeno byvši o 38 tisíc km², přiražených k jeho dřívější državě, vzrostlo v stát o 86 tisících km² s obyvatelstvem více než 4milionovým.

Tímto úspěchem *propagandě velkosrbské* dostalo se *nové posily* k osnování plánů ještě smělejších a zároveň k neskrývané nechuti proti následníkovi habsburského trůnu arcikn. Františku Ferdinandovi, jejž pokládala za *hlavního* svého protivníka.

3. Politika *Slovinců*, nejmenší větve jihoslovanské, vyhraňovala se v určitější program zdlouhavěji a po mnohých tápavých pokusech. Roku 1848 hlásavše ústy dra. Bleiweisa potřebu, aby krajiny slovinské byly sloučeny v jeden správní celek, později vzmužili se k myšlence Velké Slovenie, do níž by byly pojaty i štýrské a korutanské části dávno již poněmčené, od čeho však někteří vlastenci zrazovali, a jiní zase tíhli k jednotě s Chorvaty. Od roku 1860, počátku éry ústavní, Slovinci skromně přestávali na požadavku rovnoprávnosti ve školách i úřadech vedle rozšíření autonomie v rámci jednotného ústavního Rakouska, který zvýšili pak po několika letech svým *mariborským programem* (z 25. září r. 1865), směřujícím k obnově někdejšího německoslovinského *Vnitrorakouska*, jehož složkami bývaly Štýrsko, Korutany a Krajina s Přímořím. Naproti tomu dr. Josef Vošnjak, ač osamělе, přimlouval se již za *spojení svých rodáků s Chorvaty a Srby*. Teprve zřízení neoblíbeného dualismu v mocnářství povzbuzovalo roku 1868 zase k usilování o Velkou Slovenii, totiž o jednotné territorium slovinské s rozsáhlým domácím zákonodár-

stvím a s vládou odpovědnou sněmu, požadavek zdůrazňovaný od slovinských poslanců na zemském sněmě štýrském a gorickém (r. 1869), brzy též (r. 1869) na krajinském, a v časopise „Slovenski Narod", vycházejícím v Mariboru a tlumočícím smýšlení radikálnější strany „mladoslovinské".

Myšlence *jihoslovanské*, t. j. sloučení Slovinců, Srbů a Chorvatů *v společný stát*, vadil po dlouhý čas jednak *dualismus*, který je od sebe odděloval umělým, nepřirozeným vřazením jedněch do Předlitavska, druhých do Zalitavska, jednak byla jí na překážku přílišná, ač potřebná, *zabranost Slovinců* do věcí výhradně *domácích*, totižto starostí o podniky (nové školy, spolky, časopisy, knihy slovinské, hospodářské instituce), kterými by budili v lidu národní vědomí a zvelebovali jeho duchovní i hmotný život. Nad to bylo jim pečovati o zavedení slovinštiny do úřadů a zemských sněmů, z nichžto pouze na krajinském měli většinu zástupců; v těchto zastupitelstvech a na říšské radě vídeňské převládali mezi nimi konservativci a opportunisté z jejich strany katolické anebo slovinské strany lidové.

Teprve počátkem 20. století rozmáhá se *přátelství* mezi Slovinci, Srby i Chorvaty a projevuje společnou činností po výtce na poli *kulturním*. K tomu přátelství předně mezi Slovinci a Chorvaty nabádá již nejen slovinská strana pokroková, ale i tábor katolický. Brzy potom také *srbský* živel přidružuje se k slovinsko-chorvatskému na zjezdu jihoslovanských kulturních spolků a institucí v Lublani v prosinci r. 1910 a o rok dříve již na důvěrné konferenci jihoslovanské *sociální demokracie* v témže městě, kteréž účastní se i balkánští Srbové a na níž dojde k resoluci, že *všickni* jižní Slované rakousko-uherské monarchie, ať toho neb onoho jména, náboženství a způsobu pravopisu, jsou nicméně jediným jednotným národem, usilujícím o společný národní život ve svazu jedné státní, úplně demokratické federace.

Asi o 3 leta později, říjnový sjezd zemských a říšských poslanců slovinských a chorvatských v Lublani prohlašuje, že chce společně pracovati k tomu, aby Chorvaté a Slovinci jakožto národní celek domohli se skutečně *sjednocení*, práv a svobodného rozvoje, ač jen v *rámci* habsburské monarchie. Za sjednocení *rakouských jen* Jihoslovanů a pouze v rámci dosavadní monarchie přimlouvala se též resoluce liberální strany kraňské z 18. dubna r. 1913, kdežto spisovatel Ivan Cankar (v přednášce své v sociálně-demokratickém spolku v Lublani) za cíl žádoucí vytkl „dosažení jihoslovanské *republiky*".

4. *Jednomyslnost v svém postupu* ukazovali již od let dřívějších Slovinci a Chorvati v *Istrii*, valnou většinou to na venkově rolníci a v městech dělníci, ježto nutkala je k tomu *společná obrana* proti místní majoritě *Italů*, usedlých výhradně v městech a městysech, ale všude po zemi vpravujících školám svůj jazyk jakožto vyučovací. I tam dobyli si zásluh o svůj lid slovanští kněží s biskupem Dobrilou v čele, budíce v něm národní vědomí zakládáním nových škol, časopisů a čtenářských spolků

a povznášejíce i hospodářskou jeho činnost vhodnými prostředky; na ostrově Krku pomáhali jim v té práci Dinko Vitežić, po Dobrilovi zástupce a obhájce istrijských Slovanů ve Vídni v l. 1873—1892 a spoluzakladatel jejich Matice školské, dále mladší neúnavní pracovníci Laginja, Spinčić a redaktor Mandić. — Ač Slované istrijští činí 58% všeho obyvatelstva, jazyk jejich byl odstrkován v státních úřadech, v zemském sněmu i v zemském výboru.

5. *Šíření jihoslovanské myšlenky* i mezi těmi Slovany, kteří k ní byli dosud netečni, prospívalo již před válkou světovou právě to, co ji mělo dusiti, totiž *persekuce*: neústavní režim maďarský, politické procesy, zvláště záhřebský a vídeňský (z popudu Nastićova a Friedjungova) a jiné prostředky toho rázu. Počet stoupenců jejích překotně stoupal po *triumfech srbsko-bulharských nad Tureckem* — k nemalé mrzutosti německo-maďarských závistníků v Rakousko-Uhersku, kteří do nedávna rozdmychovali celní boje se Srbskem, a potom hleděli je rozeštvati s Bulhary. Úspěchy srbské za míru bukureštského dovršovaly rozčilenost rakousko-uherských komandantů; zbrojení monarchie habsburské uspěšováno. Den co den stávalo se patrnějším, že *chystá se k válce*. Tomu svědčily nejen nový zákon branný a zákon o vojenských úkonech z. r. 1912, ale i rozpuštění zemského sněmu a dosazení státní komise místo zemského výboru v Čechách v r. 1913, prodlužované komisařství v Chorvatsku, císařem jednostranně r. 1914 zvýšený branecký kontingent a konečně i uzavření říšské rady. Kde který nestranný pozorovatel byl pak přesvědčen, že atentát několika blouznivců velkosrbských na život arcikn. Františka Ferdinanda a jeho choti v Sarajevě (dne 28. června r. 1914) byl jen záminkou, vítanou rakousko-uherské vládě, k pověstnému ultimatu, zaslanému do Bělehradu dne 23. července t. r. a úmyslně (též návodem berlínským) zostřenému, aby válka byla Srbsku a po případě i jeho ruskému protektorovi vnucena. Takto, jak známo, dán první podnět k následujícímu pak rozpoutání boje světového. *Vypovězení války srbsku* (dne 28. července t. r.) zahájeno od vojenské strany německo-rakouské krutým *pronásledováním* Slovanů, zejména *jižních*, tresty na hrdle, statcích, žalářováním a internováním, rozpouštěním národních spolků a p. — A tu mnozí jihoslovanští předáci (na př. Dr. Ante Trumbić, Fran Supilo, Dr. Franko Potočnjak aj.) uprchnuvše za hranice, sestoupili se (r. 1915) v Paříži v *Jihoslovanský komitét*, aby informovali vlády a veřejné mínění v cizině o politických poměrech rakousko-uherských a tužbách jižních Slovanů po osvobození z dosavadního jha jakož i po spojení jich s bratry srbskými a černohorskými v jeden nezávislý stát národní. Zároveň jali se organisovati jihoslovanskou *emigraci* v cizině, nevyjímajíce ani krajanů svých v Americe, v jižní Africe, v Novém Zélandu a v Australii. Mimo to pořádány *dobrovolnické legie* (v l. 1915—1916) z uprchlíků z mocnářství habsburského i z propuštěnců z Ruska.

6. Ani když dosedl na trůn habsburský *nový panovník Karel* (od 21. listopadu r. 1916), brutální řádění vojenské vlády a absolutismu nebraly

konce, ač o něco dříve zavražděn Bedř. Adlerem hr. Stürgkh jakožto podporovatel neústavnosti. Říšská rada svolána zase teprve pro překvapující příběhy zahraniční (zejména ruskou revoluci) a finanční rozvrat mocnářství. Avšak tentokráte již Český svaz poslanců na této radě, dohodnuv se s nově utvořeným Jihoslovanským klubem, činily účast svou v rokování na ni závislým na *odklizení dualismu a na přetvoření monarchie habsburské ve federaci* svobodných a rovnoprávných národů. Učinily tak svými *deklaracemi z 31. května r. 1917, v nichžto jihoslovanská* vymáhala spojení všech (i menších) území v Předlitavsku i Zalitavsku, kde bytují Slovinci, Chorvati a Srbové, na základě principu národnostního i chorvatského státního práva v samostatný, demokratický stát, zbavený všeho cizího panství (tedy i všeliké závislosti na království uherském). Této deklaraci se podobala dřívější už adresa Starčevićovy strany práva (z. 1. břez. 1917), ač s výslovnou zmínkou *jen* o Chorvatech a Slovincích, kdežto současná adresa většiny chorvatského sněmu požadovala sice rovněž spojení Jihoslovanů z monarchie v jeden celek, ale s vypuštěním *Slovinců* a jen v *rámci* dualismu. Zdálo by se tudíž, že rakousko-uherští Jihoslované různí se v svých názorech na jihoslovanskou otázku, ale tvářili se tak jen z opatrnosti, aby nestihla jich obvyklá persekuce, ač vskutku přál si kdekdo z nich ve svém srdci, aby nový jejich stát byl z rámce té nevděčné monarchie vyňat.

Otevřeněji vedli si *Srbové a s nimi chorvatští i slovinští emigranti* v poradě své na *ostrově Korfu* (dne 20. července 1917), které účastnili se údové dřívější koaliční vlády, tehdejší vlády, předseda srbské národní skupštiny a zástupci Jihoslovanského komitétu. Hlavní články jejich deklarace (podepsané srb. minist. předsedou Pašićem a předsedou Jihosl. komitétu Trumbićem) zněly: Stát Srbů, Chorvatů a Slovinců, kteří jsou též známi pode jménem Jižních Slovanů čili Jihoslovanů, bude *svobodným a nezávislým královstvím* s nedílným územím a jednou národností (jedním státním občanstvím). Stát ten bude ústavní, demokratickou a parlamentní monarchií; v čele jeho bude *dynastie Karadorděvičů*. Ostatní články deklarace týkají se názvu nového toho státu, jedinosti jeho znaku, praporu a koruny, rovnoprávnosti národních jmen (srbského, chorvatského a slovinského) před zákonem na celém území, rovnoprávnosti všech státem uznaných konfesí (pravoslavné, katolické a islamské), písma cyrilského i latinského, úpravy volení zástupců do národního shromáždění, do obcí a jiných správních institucí (všude dle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího), vypracování ústavy volenou konstituantou, svobody Jaderského moře atd. — Ježto články ty vyslovují se pro monarchickou formu státní a to s dynastií Karadorděvičů a zdůrazňují jen a jen národní zájmy Chorvatů, Srbů a Slovinců v novém státu sloučených, namířeny jsou jak proti monarchii habsburské tak proti aspiracím království italského.

7. Očekávalo se, že politikové vídeňští (ne-li též maďarští), srovnají-li příkré požadavky korfské s mírnějšími z květnové deklarace jihoslo-

venské, nakloní se aspoň *k této květnové*, zvláště když bylo na jevě, že válka s čtyřdohodou skončí se pro centrální mocnosti nepříznivě. Ale ani ministerští předsedové rakouští (Clam Martinic a jeho nástupce Seidler) ani rakouští Němci neměli se k povolnosti, ba tito bouřlivými demonstracemi a články novinářskými ozývali se proti oné deklaraci a Danzer's Armee-Zeitung odpovídala na ni (v červnu 1917) návrhem, aby se nedosti „nasycené“ Rakousko-Uhersko „*dosytilo*“ *ještě anektováním* dosavadního království srbského a Černé Hory. Potom přišli *Maďaři*, bojíce se, aby jim osvobození Jihoslované nezavřeli cestu k moři, s *nátlakem* na delegáty chorvatsko-srbské koalice v uherské delegaci, aby *přiměli je k protestu* proti politice deklarační; podobně vládní nátlak učiněn na bosenského arcibiskupa Dra. Jos. Stadlera, jehožto stařecké slabosti zneužili Frankovci Dr. Pilar a Jos. Vancaš a zfalšovali memorandum, svěřené jim od něho, aby je odevzdali ve Vídni. Potom zmocnivše se řízení arcibiskupova orgánu („Hrvatského Dnevnika“), psali v něm po chuti zemského náčelníka generála Sarkotiće.

Uherská vláda oznámila pak veřejně na sněmě (ústy svého předsedy Wekerla), že by sice podporovala snahu Chorvatů o připojení Dalmácie, ale *bez* Bosny, a rakouská ústy Seidlerovými vyjádřila se dokonce, že *ani Dalmácie* nemůže býti Chorvatům výdána. Tyto výroky ovšem málo se shodovaly s jednou ze 14 mírových podmínek presidenta severoamerické Unie Wilsona (z 8. ledna 1918), totiž tou, aby národům rakousko-uherským byl dopřán co možná největší *autonomní* vývoj. Z té příčiny *Jihoslovanský klub ve Vídni* důrazným memorandem (z 31. ledna t. r.) připomínal předsednictvům delegací, vyslaných k *jednání o mír v Brestu Litevském*, že dosavadní ústavy monarchie privilegují jen dva národy panující na újmu ostatních, potlačovaných a vyssávaných a směřují také proti sebeurčovacímu právu Jihoslovanů v území, na kterém tito jsou usazeni souvisle a v kompaktních massách. Práva sebeurčení dovolávala se též resoluce národního shromáždění v Zadru (z 3. března 1918), tepajíc zároveň zločiny, páchané na Jihoslovanech, a doporučujíc svorný postup se zástupci národa českého. Vedle toho uznána i potřeba *koncentrace všech stran a skupin*, které usilují o jednotu národní a nezávislý *stát jihoslovanský* (na schůzi Starčevićovy strany práva s členy Jihosl. klubu a se zástupci bosenských i dalmatských Chorvatů a Srbů). Prvním krokem k tomu mělo býti ustavení *Národní rady o 24 členech*, která by řídila taktiku všeobecné politiky jihoslovanské a poučovala domácí i cizí tisk o požadavcích a poměrech svých rodáků.

Nejvíce nesnází bylo s koncentrací četných politických táborů v *Chorvatsku*, z nichžto Frankovci nepřestávali ještě hartusiti proti nenáviděným od nich Srbům, dokud na nízkost jejich útoků neposvítil na zemském sněmě bán Mihalović. Zatím na nové květnové schůzi jihoslovanských politiků v Záhřebě uznávána opětně *naléhavost jednotného postupu* a dán aspoň podnět k tomu, že založena Národní organisace dalmatská ve

Splitu, jiná pro chorvatské příměří a Istrii (na sjezdě v Sušaku) a později ještě Národní rada v Lublani.

8. V letních měsících r. 1918, kdy se to vše dálo, čtyřdohoda pomocí armády severoamerické dodělala se již na západním bojišti takových úspěchů, že konečná porážka Německa a jeho spojenců stala se velice pravděpodobnou. Všaktě již potom (dne 24. září t. r.) společný rakousko-uherský ministr věcí zahraničních Burián zaslal spojeným mocnostem nepřátelským *mírovou notu*. Tento jeho krok přišel vhod politickým representantům jihoslovanským (v poslanecké sněmovně na říšské radě) po té stránce, že dal jim příležitost, aby se tam veřejně (v deklaraci z 2. října t. r.) ohradili proti tomu, že by rakousko-uherské vládě příslušelo právo, mluviti při jednání o míru *jménem jiných národů* kromě panujících Maďarů a Němců. Myšlenku všeobecného míru arci vítali, ale jen s tou výhradou, bude-li zavřen na základě sebeurčovacího práva ve smyslu mezinárodním, tak aby každý národ po své libosti rozhodl se sám, „chce-li raději založiti si svůj vlastní stát či uzavříti konfederaci s národy jinými". Opětná mírová nabídka rakousko-uherská (z počátku října r. 1918) pobídla zástupce všech politických stran jihoslovanských na území monarchie, že organisovali si již tentokráte *společnou Národní radu* (slovinsko-chorvatsko-srbskou), která přiznala se nepokrytě k hledisku Jihoslovanského komitétu londýnského, *zamítajícího* zpožděný *manifest* císaře Karla (z 19. října 1618) a prohlašujícího, že Jihoslované *přetrhují* „veškeren svazek s Habsburky",, nechtějíce býti snad na věky rozděleni mezi Předlitavsko a Zalitavsko dle plánu panovníkova, který by zamezoval spojení Srbů, Chorvatů a Slovinců z monarchie s jejich bratry v sousedním Srbsku a Černé Hoře a dovršoval zotročení Bosny i Hercegoviny. Výbor společné Národní rady, *souhlase* s londýnskými svými krajany, následoval jich příkladu a na své schůzi v Záhřebě (dne 17—16. října t. r.) *rovněž zavrhl* manifest císařův a předem již i kterýkoli podobný snad návrh budoucí. Události pak šly za sebou ráz na ráz. Dne 28. října, když Rakousko-Uhersko nabízelo se Unii severoamerické k separátnímu jednání mírovému na podkladě *uznání práv Čechoslováků* a *Jihoslovanů*, tito neváhajíce, hned dne 29. října (za návrhem Sv. Pribičeviće) prohlásili na slavnostní schůzi chorvatského sněmu v Záhřebě *nezávislost Jugoslavie* na monarchii habsburské, a Národní rada, pověřena byvši za *nejvyšší vládu* nové říše a oznámivši čtyřdohodě své k ní přátelství, odevzdala správu jednotlivých zemí jihoslovanských *místním* Národním radám.

9. Přes to nebyly ještě všecky nesnáze odklizeny. Některým předákům jihoslovanským tanuly na mysli dosavadní hranice politické a národnostní (Slovinců, Chorvatů a Srbů *v Předlitavsku, Zalitavsku i vně* Rakousko-herska), a hledě k tomu, navrhoval Radić, náčelník chorvatské strany selské, utvoření *3 společných států s 3 vladaři*. Sociálně demokratickým živlům slovinským a chorvatským zamlouvalo se však spíše *republikánské direktorium*. kdežto Srbové, držíce se pevně korfské deklarace, setrvávali na zachování *dynastie* Karadorděvičů, ač

ohražovali se proti tomu, že by v příštím království chtěli se proti druhým jeho složkám státi živlem panujícím. Konec konců společná Národní rada prohlásila ve shodě s vládou bělehradskou, že všecka dříve k *Rakousko-Uhersku náležející* territoria jihoslovanská mají býti *sloučena spolu s královstvím srbským i černohorským v jednotný stát*, o jehož organisování bude se hned starati 28-členný výbor.

Vladařskou moc měl (dle usnesení oné společné Národní rady) vykonávati po celém tom státu *král Petr* aneb místo něho jako regent následník trůnu Aleksandr.

Poselstvo Národní rady, vypravivši se do Bělehradu, odevzdalo tomuto princi písemnou adresu, jejímžto nejzávažnějším kusem byla žádost za zřízení *provisorního národního zastupitelstva* po boku vlády jemu odpovědné a dále za potřebné přípravy *k volbám* do řádné *konstituanty* na základě všeobecného, přímého, tajného a poměrného hlasování, tak aby se mohla sejíti nejdéle do 6 měsíců po uzavření míru. Do adresy vložen zároveň *protest* proti jakékoli úmluvě a zvláště proti londýnské (čtyřdohodové, nadržující choutkám italským), ,,podle níž s porušením zásady i principu sebeurčení bychom byli nuceni odstoupiti část svého národa cizímu státu" (část totiž i po příměří zabíranou italským vojskem, ač prohlásil ji za svou nový, nezávislý stát jihoslovanský).

Ze sklonku r. 1918 dlužno připomenouti ještě 2 závažných událostí, totiž usnesení národní skupštiny černohorské a skupštiny království srbského. Podle prvního z těch usnesení *připojuje se Černá Hora*, nedbajíc odporu bývalého svého krále Mikuláše, k novězrozené Jugoslavii, podle druhého Srbsko jako království individuální vzdává se v ní jako v širší říši napříště své *dosavadní individuality*.

Na počátku potomního roku (v proklamaci své z 6. ledna 1919) králevic Aleksandr odpověděl jménem svého otce krále Petra zcela příznivě na obsah písemné adresy společné Národní rady, o kterém jsme se zde zmínili o několik řádků výše.

Králevic oznamoval, že sestavil v dohodě všech stran (srbské, chorvatské i slovinské) a všech náboženských vyznání *první státní vládu*, a ta že co nejdříve svolá do Bělehradu *prozatímné Národní zastupitelstvo* (složené z vyslanců srbské skupštiny i Star. Srbska a Macedonie, z poměrného počtu Národních rad i ze zástupců Vojvodiny a Černé Hory). Takto krok za krokem *uváděna ve skutek Jugoslavia* jako jednotný stát Srbů, Chorvatů a Slovinců, prozatím uznaný jen několika státy.

10. *Nový ten stát* má se skládati z 13 zemí: z *5 slovinských* (Krajiny, již. Štýrska, již. Korutan, Gorice, Gradisky a z Terstu s okolím), z chorvatsko-slovinské *Istrie* se silnou minoritou italskou a s městem Rjekou, dále ze *3 zemí chorvatsko-srbských* (Chorvatsko-Slavonska, Dalmácie, Bosny a Hercegoviny), *z jihoslovanské části Uher* (bývalé Srbské vojvodiny čili Báčky s Banátem, z Baraňy a Mezimuří s okolím), posléze *z bývalého království srbského* i s tak řeč. Novým Srbskem, zahrnujíc v to Macedonii, a z *Černé Hory*.

Mírová konference určí definitivně hranice jeho, o které jest spor s Italií (též o východní břeh Jaderského moře), s Rumuny, Maďary, Němci a Bulhary.

11. Jugoslavie zůstane asi ještě dlouho *státem zemědělským*, majíc 80% obyvatelstva rolnického. Rozvoji průmyslu příznivy budou bohaté lesy, hojnost rudy, uhlí a značná vodní síla; rozkvětu obchodu přijde vhod poloha u moře a dostatek výborných přístavů přirozených. Státní území snadno vyživí dvojnásobný počet populace, která dosud jest hustoty prostřední.

Jihoslované dobyli si *perně* své samostatnosti. Z nich předně *Srbové* vedli si s pravým heroismem jak v dřívějších svých bojích proti Turkům tak i v nedávných proti neméně sveřepým Maďarům a Němcům. *Chorvatům* bylo na rozdíl od Srbů nevýhodno, že záhy pozbyli své *národní dynastie* a přimkli se k Uhrům, kteří nedovedli uhájiti Dalmácie proti Benátčanům, ba po dlouhý věk ani své otčiny proti sultánům cařihradským, a když domohli se své hegemonie dualismem, násilně rušili vyrovnání s Chorvaty z r. 1868 a necitelně je rdousili. Mimo to škodilo Chorvatům, že byli *roztroušeni* po několika zemích, příslušných k dvěma státům, dále, že pozůstala jim (na překážku vývoje domokratického) *šlechta*, které se Srbové již za tureckého žezla zhostili, a že národní vědomí ujalo se u nich mocněji *pouze v intelligenci a středních vrstvách* (a ne v prostém lidu mnohohlavém). Proto útisky maďarisování živěji pociťovány jen v těchto třídách; podobně tomu bylo v Dalmácii, v Bosně a Hercegovině.

Také *Slovincům* přičísti jest k zásluze, že vážíce si národní svobody, dali očitě najevo svou politickou vyspělost tím, že ochotně připojili se k státu, který většinou svého obyvatelstva bude *vlastně státem srbsko-chorvatským*. Jest nyní na této většině, aby ustrojila jej moudře, totiž centralisticky jen potud, pokud jest toho nezbytně třeba, v ostatním však aby dopřávala jednotlivým plemenům co možná nejširší autonomie. Jest žádoucno, aby s rozmyslem bylo pracováno k úplnému splynutí Srbů, Chorvatů a Slovinců *v celek národně kulturní*, který by si liboval žíti ve státě holdujícím principu ryze demokratickému — úkol, který si již obrala *Jihoslovanská demokratická liga*, utvořená v Paříži (počátkem r. 1919) od některých náčelníků bývalé emigrace.

Důtklivou potřebou nového státu bude, aby si brzy odchoval *dostatečný dorost intelligence* školami. Dvě starší university měly by býti rozmnoženy o dvě nové, slovinskou v Lublani a srbo-chorvatskou v Sarajevě, a rovněž bylo by se starati o nové školy odborné, střední a elementární hojného počtu. Bylo by si přáti, aby procento analfabetů rychle se zmenšovalo, naproti tomu aby zvyšovala se kulturní úroveň širokých zástupů tím, se by byla zřízena *jednotná* Matice lidu a k ní přidružené velké knihkupectví k vydávání vhodných spisů vědeckých i básnických. Konečně nebudiž zapomenuto na to, aby dobré přátelské *styky* nejen politické, ale i hospodářské a kulturní vždy více sbližovaly království jihoslovanské *s republikou československou*, jim oběma k prospěchu.

Nuže, zda čtenář nepostihuje již z těchto ukázek myšlenkových, vyňatých z úvodu knihy auktorovy a několika posledních jejích odstavců, že objevila se na našem literárním tržišti publikace vzácné hodnoty, takřka přeplněná spolehlivými daty konkretními, která svázána jsou organicky v řetězec souvislých výkladů a úvah, znamenitě nás poučují o předmětu nesmírně složitém, sice časovém, u nás však po většině svých stránek dosud neznámém? — A práce auktorovy vážíme si tím více, že všude psána jest s klidem, prostým vší stranickosti, ač netají se svými sympatiemi k takovým ideálním snahám, které probouzejí se bezděky v každém ušlechtilejším člověku vůbec a v nitru slovanském zvláště.

Jar Božek.

Denis E., La grande Serbie. (Bibliothèque d'histoire et de politique, Paris, Librairie Delagrave).

Denisova kniha o Velkosrbsku, rychle od r. 1917 za sebou již po desáté vydaná, vyšla jako I. svazek jeho „Bibliotéky historické a politické", jím nedávno založené. Z té příčiny Denis vykládá v předmluvě tohoto svazku, co mu bylo pobídkou, aby spisy toho oboru ve Francii jal se uveřejňovati. Má za to, že občané a zároveň voliči v tom svobodném státu příliš mnoho a příliš pohodlně spoléhali *jen na své ministry* jakožto ředitele zahraniční politiky a sami vyzouvali se z povinnosti své, starati se o podrobnější známost hmotné, intellektuelní a mravní moci, snah a tužeb jiných národů. Tato netečnost škodívala Francouzům často za války světové, tak že bývali některými událostmi nepříjemně překvapováni pro svou neznalost poměrů i v těch státech, které byly jejich spojenci. Jest nezbytno, aby francouzští občané voličové pilně sledovali příběhy veřejné a především *zahraniční*, nedůvěřujíce jen zprávám časopiseckým, často kusým, nesprávným a zmateným. Lepší orientaci Francouzů o věcech mimofrancouzských chce sloužiti Denisova „Bibliotéka", důležitá ve chvíli, kdy mírové smlouvy zamýšlejí trvale upraviti situaci evropskou. Jest závažno věděti, jaké jsou aspirace a touhy rozličných národů, jak usmířiti nároky vespolek si odporující, které požadavky té oné vlády vyhovují skutečným potřebám států a neklamným přáním zástupců, o jaké zdroje jejich domácí hmotné a duchovní moci opírají se ty nároky, mnohdy snad spíše bouřlivé než vážné. K těmto rozmanitým otázkám dává odpověď pouze *známost historie* každého národa. Jeho tužby bývají tím neodbytnější, čím déle od dávných dob v duši mu dozrávaly. Jediné minulost nás řádně poučí o rázu a síle všech jeho nadějí, ukáže nám, v čem jsou přemrštěny, nespravedlivy aneb nebezpečny, v čem přiměřeny, oprávněny a přípustny; sice snad mnohý národ zmine si hráti úkol nenáležitý, neshodný s jeho nynějšími schopnostmi a silami.

Z národů evropských sympatie nejupřímnější hodni jsou předně *Srbové*, jejichžto historii přináší tedy I. svazek „Bibliotéky" nejdříve; jejich heroismus budil všude úžas světa, ale dlužno poznati, čím ještě vedle něho dopracovali se svých ohromných úspěchů. Nastává velká dělba Turecka na Balkáně a jinde. Francie nesmí se jí lekati, ani vzejdou-li

z ní některé pro ní nevýhody, nýbrž po přátelsku se chovati k novým státům, jejich vývoj sice bedlivě pozorovati, ale stále též býti toho pamětliva, aby si naklonila jejich lásku. A lásky té zasluhuje zvláště Velká Serbie, dosud tak věrně Francii oddaná.

Denisova publikace rýsuje pak čtenáři nejprve *geograficky* balkánskou vlast Srbů a zabývá se pak *dějí* toho národa, stručněji od nejstarší doby až do r. 1870, obšírněji však po tomto roku za úpadku dynastie Obrenovičů, a nejobšírněji pohnutými událostmi za Petra Karadorděviče; k zemím a historii Chorvatů a Slovinců přihlédá jen episodicky. Převahou *horské* panorama Serbie s ústřední planinou Šárskou, s průchody a svahy k Dunaji na sever, k Aegejskému moři na jih a k Adrii na západ, obráží se i v povaze jejích obyvatelů, otužilých to a zmužilých horalů. Národní jejich duši vytváří znenáhla politický i kulturní vliv Cařihradu i Říma, styk s blízkými divokými sousedy na Balkáně, dlouhověký zápas s Turky, za osvobozovacích bojů proti půlměsíci, zprva naděje v pomoc říše habsburské, a když jest zklamána, důvěřivost v silné, ochranné rámě pravoslavného Ruska. Odtud pak vzniká žárlivost Habsburků na tohoto soupeře, později též zlostné německo-maďarské útoky na Srbsko i v oboru národohospodářském, které přecházejí v zřejmou válku celní, a spojují se posléze se zbraněmi výbojné Germanie, tíhnoucí k Soluni a přes Cařihrad do Malé Asie. Tak dochází *k nesmiřitelnému* již zápasu *o existenci* mezi Srbskem, předvojem Slovanstva na Balkáně, a Rakousko-Uherskem, předvojem Německa za Viléma II. A ježto vítězství Německa navždy by zatarasilo Rusku cestu k Středozemnímu moři a hrozilo celému světu germanským despotismem, na výzvu Srbska přihlašují se k němu jako spojenci národové jiní, též neslovanští, kteří lekají se té pohromy, třeba snad ještě časově vzdálenější, a jako ono, jsou hotovi cediti svou krev za čest, svobodu a právo. ,,Austria" — dle důkazů v knize uváděných — rozněcovatelka nejhroznějšího krveprolévání za poslední války a pachatelka neslýchaných ukrutností proti Srbům — ,,delenda est!", volá důrazně Denis, a na jejích troskách budiž po východních mezích Německa vybudován řetěz samostatných států slovanských jako předních stráží protigermanských, a nikoli snad jen jakási *federace* Čechů, Maďarů a rakouských Němců. Všaktě Maďaři za nedlouho znova by asi vešli v alianci s Rakušany ze společné nenávisti své k Slovanům a přidružili se k Německu; — stará nebezpečná hra opakovala by se pak podruhé. Rovněž nelze doporučovati opětnou snad *obnovu* dřívějšího Rakousko-Uherska pod žezlem Habsburků. Není asi ani blízko, ani docela jisto, že několik milionů nynějších německých Rakušanů přičlení se k Velkoněmecku, avšak nepochybno jest, že by čtyřicet milionů obnoveného snad Rakousko-Uherska stalo se zase posilou moci Hohenzollerů. —

Denisovo dílo, do něhož vloženy jsou také 2 mapky s titulem ,,Země Srbů a Chorvatů" a ,,Srbsko r. 1913", oplývá duchaplnými úvahami rázu politického, národohospodářského, kulturního a etického. Psáno jest slohem živým, dramaticky vzrušujícím, a na rozdíl od Kadle-

covy „Jugoslavie", klidněji stylisované, vetkává do svých řádků méně podrobných konkrétních dat, a to nejvíce diplomatických, ježto chce jen povšechněji orientovati rodáky *francouzské* a vábiti je pouze tím, co právě *jejich* zájem vzbuditi jest schopno. Naproti tomu auktorovi „Jugoslavie" tanula na mysli orientace *Čechoslováků*, jejichžto zájem o věc příbuzných s nimi Srbů již sám sebou vymáhá, aby byl úplněji ukojen četnějšími detaily. V obou publikacích namanuje se arci mnoho myšlenek shodných, a rovněž blahovolnost obou auktorů k věci jihoslovanské čtenář snadno z jejich knih vyciťuje. *Jar. Božek.*

Hejnic Otokar, Archiv kutnohorský. Díl prvý: Historický vývoj. V Praze, nákladem české akademie 1918. Stran 124.

Kutná Hora má po Praze jeden z nejvýznačnějších a nejbohatších archivů městských, třebas byl tento svého času za války třicetileté silně poškozen a o své staré součástky ochuzen. Archiv ten spojuje v sobě dnes několik různých celků, které teprve osudem svým pozdějším mechanicky v něm splynuly. Uspořádání jeho ujala se svého času již řada pracovníků, zdá se však, že k úplnému jeho uspořádání vlastně dosud nedošlo nikdy. Nynější jeho pořadatel professor Hejnic uveřejňuje v první části svých studií historický vývoj archivu jmenovaného, z něhož vidíme nejprve, kdo se větší nebo menší měrou na uspořádání jeho zúčastnil a že nedálo se to vždy způsobem nejvhodnějším, jakož i z kterých částí archiv povstal. Hlavní jeho dvě oddělení tvoří archiv městský a horní. K prvnímu patří archiv magistrátní, královského rychtáře, panský archiv lošanský a červenojanovický, jakož i archiv hospodářské správy městské. Horní oddělení pak povstalo sloučením horního a mincovního archivu a archivu pořádku havířského. V přílohách ukázkami objasněn jest způsob starého upravování archivních seznamů a třídění látky.

Kapras.

Říha B., Příspěvek k jazykové otázce u soudů. V Praze, 1918. — Nákladem spolku českých advokátů v král. českém. Stran 20.

Jazyková otázka u státních úřadů vůbec a soudů zvláště byla před zřízením českého státu ve všech našich zemích stále se vracející spornou otázkou. Spornou proto, že v ní vlivem vídeňských vlád a německé byrokracie nevládlo právo, nýbrž naprostá libovůle, jako tomu v starém Rakousku bylo i ve věcech jiných. Říhův příspěvek je poslední příspěvek k rozsáhlé literatuře, která o věci té vznikla, kde jsme se snažili ukázati, že zákon a právo je na naší straně, že nám patří rovnoprávnost v celém českém státě, byť tvořil tento tehdy součástku staré monarchie habsburské. Jde tu o vysvětlení, že Obnovené zřízení nepřestalo platiti ani v XIX. století, že jeho rozvedením jsou kabinetní listy z roku 1848, že tyto řádně byly jako zákon publikovány i praktikovány, že tedy rovnoprávnost ani vlastně nikdy nepřestala, a že nařízení později na její úkor vydaná jsou neplatná, poněvadž ruší zákon. To je v podstatě také obsah rozpravy Říhovy, která původně jsouc sepsána před převratem říjnovým

měla sloužiti za základ úsilovného se domáhání práv češtiny i v tak zv. zněmčeném území, kde soudcové napořád je porušovali.

Zatím přišel převrat říjnový a český národ stal se zase svým pánem ve svém domově, tak že není zapotřebí, aby se v něm teprve rovného práva dovolával. Naopak jazyk jeho stává se zase jazykem státním, jakým byl tu po staletí dle starých českých zákonů, dříve, než-li mu absolutistickou rukou bělohorského vítěze toto právo na prospěch němčiny bylo vzato, a bude nutno teprve uvažovati, do jaké míry jazyk německé menšiny bude lze připustiti. Příspěvek Říhův není tedy bez významu ani dnes. Připomíná nám vhodně, jak nám měřili Němci, a bylo by zcela zbytečným a naprosto nevhodným, abychom zapomínali v přehnaném útlocitu na tato bezpráví nám Němci našími svévolně způsobovaná.

Kapras.

Merhout Cyril, O dětech českých králů. Umělecké snahy sv. 110. V Praze 1918. Stran 254.

Nemáme již českých králů, vzdor tomu bude se i dále hojně čísti Merhoutova kniha o dětech českých králů, jako pěkné obrázky z české minulosti. Autor sebral v ní veliké množství zpráv nejrozmanitějšího původu a zpracoval je velmi přehledným a přístupným způsobem. Není to vždy obraz největšího štěstí, které podává vylíčení života českých dětí královských, naopak často bylo i mnoho trpkého v něm. Autor popisuje nejprve očekávání a narození královského dítěte, potom jejich život, zábavy, šaty, zdraví a nemoci, a jich výchovu a vyučování. Sňatky jejich nejsou sňatky lásky, nýbrž napořád věcí politiky. Znalost českého jazyka nebyla u nich vždy největší, třebas dlouho alespoň zdání znalosti jazyka se udržovalo. Teprve za Habsburků mladí členové rodu uměli česky čím dále tím méně, zvláště když začali sídliti pravidelně ve Vídni. Aby zabezpečena byla vláda synu ihned po smrti otcově, bývali synové korunováni ještě za života otcova, třeba v dětském věku. Neboť teprve korunovací v českém státě král stával se skutečným vládcem a mohl vykonávati státní moc. Zajímavá knížka Merhoutova končí statí o královských dětech v bělohorské tragedii. *Kapras.*

V. V. Tomek, (1818—1918). Na památku jeho stých narozenin vydal historický spolek. V Praze 1918. Stran 71.

Na poctu stých narozenin Tomkových hodlal historický spolek vydati drobné jeho spisy, články po různých časopisech roztroušené, které jako články vůbec zapadají, ač jsou u Tomka velmi cenné. Poměry tiskové nedovolily uskutečniti tento podnik, náhradou za to vydal spolek proto jen zamýšlený úvod, obsahující vedle zprávy o slavnostní přednášce na počest Tomkovu konané, otisk této přednášky Novotného, k tomu stať Vojtíškovu o hlavním díle Tomkově a Novotného velmi podrobnou bibliografii prací Tomkových. Tomkovi dostalo se tu velmi spravedlivého ocenění, objasněny jeho přednosti i vady, zvláště jeho kritičnost a úžasná píle. Ale i tam, kde jako v politice, jeví se nám Tomek v méně příznivém

světle, vysvětlují statě alespoň poctivý základ, jeho často nepopulárního a někdy i jinak nepochopitelného vystupování. *Kapras.*

Konrad Paul, Die Einführung der Reformation in Breslau und Schlesien. Ein Rückblick nach 400 Jahren. Darstellungen u. Quellen zur schlesischen Geschichte. Sv. XXIV. Vratislav 1917. Stran VII. a 137.

Práce Konrádova podává sice velmi málo nového, shrnuje však pěkně přehledným způsobem první počátky luteránství ve Slezsku, jakož i příčiny, pro které nové učení nalezlo tu tak příznivou půdu, ačkoliv Slezsko proti reformním snahám Husovým a husitům velmi ostře vystupovalo. Vylíčení neděje se mechanickým způsobem dle knížectví, jako je tomu v starší práci Soffnerově, nýbrž zachyceny jsou hlavní vývojové rysy pro Slezsko celé, z knížetství pak jen to, čeho význam neobmezuje se na úzkou hranici knížetství samého, nýbrž jde za ně, tvoříc vývojovou složku ve Slezsku vůbec. Tomuto vylíčení předesláno velmi pěkné zachycení prostředí, jaké ve Slezsku bylo těsně před příchodem nového učení. Vedle vlastního Slezska práce přihlédla i ke Zhořelecku a Kladsku, které tehdy ke Slezsku nepatřily, později však pruskou politikou se tam dostaly. *Kapras.*

Schmidt Odilo, Untersuchungen zu den Breslauer Bischofkatalogen. Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte. Sv. XXV. Vratislav 1917. Stran XII. a 156.

Církevním dějinám slezským věnována je poměrně větší pozornost, nežli u nás. K řadě dobrých studií o nich přibyla prací Schmidtovou nová, která věnována jest nejstarším katalogům biskupským ve Vratislavi.. Máť biskupství Vratislavské zachovánu celou řadu katalogů svých biskupů v různých formách, z různých dob a v četných rukopisech, v takovém počtu, jako málo které biskupství jiné. O nich bylo jednáno již nejednou, ačkoliv systematicky probrány nebyly. To děje se nyní prací Schmidtovou a dlužno uznati, že, ačkoliv jde o práci začátečníkovu, z níž první díl vyšel jako dissertace doktorská, výsledky jeho jsou velmi pozoruhodné. Autor sebral tu především a roztřídil všechny zachované katalogy tak, že utvořil z nich tři skupiny. V první jsou nejstarší jednoduché katalogy, v druhé rozšířenější katalogy nazývané „Institutio" dle začátečního slova, ve třetí pompésní, avšak nejméně spolehlivé katalogy Dlugoszovy. V dalším pokouší se autor o provedení příbuzenství jednotlivých rukopisů i zpracování, jakož i o podání celkového vývoje až do století XV., kdy Dlugosz svým zasáhnutím způsobil naprostý převrat a zmatek v této otázce. Poslední stať věnována jest jednak podrobnějšímu ocenění nejstarších dvou rukopisů jednoduchých katalogů, které podávají nejstarší a také nejspolehlivější zprávy, jednak pokusu o rekonstrukci společné předlohy všech nejstarších rukopisů, jakéhosi úředního seznamu biskupů vratislavských, který patrně v starší době byl veden, později však se ztratil. *Kapras.*

Vojtíšek Václav, Z minulosti naší Prahy. Kapitoly z místopisu, zřízení a života města. S 8 obr. přílohami. V Praze 1919. Stran 259.

Pilný autor statí o staré Praze, Vojtíšek, sebral některé z těchto svých roztroušených článků v jednotný celek, který vyzdoben řadou krásných staropražských reprodukcí činí velmi elegantní dojem. Jedná se vesměs o články cenné, při kterých by bylo bývalo věru velmi škoda, aby byly zapadly, jako je osudem článků skoro všech. Některé z nich mají význam pouze historický, řada však zabývá se i otázkami právně-historickými. Jde tu zvláště o studie: Městské úřady pražské ve století XVIII, O spojení měst pražských roku 1784, a dále O radnici Nového města pražského, Sklad slanečků na rynku novoměstském, Na Výtoni v Podskalí, Židovská ulice v Novém městě pražském. — V statích máme celou řadu dobrých příspěvků k dějinám pražského městského zřízení, tím cennějších, čím méná vlastně dosud dobrých věcí o pražském městském zřízení máme. —

Kapras.

Vojtíšek V., Praha v dějinách národních. V Praze 1919. Stran 61.

Když psal Tomek dějiny Prahy, byl si toho vědom, že píše v některých statích vlastně dějiny české. Souvisíť osud Prahy tak úzce s dějinami celého národa, jako osud málokterého hlavního města jiného. Když národ byl mocný a plný ruchu, byla i Praha v rozkvětu, když národ zmíral, i Praha sténala. Všechno to je patrno i z přehledné, velmi instruktivně sestavené stati Vojtíškovy, která sleduje osudy Prahy v lapidárních rysech od doby nejstarší až do let posledních. Sebráno tu hojně myšlének, které obratně sestaveny v celek dobře čitelný a jasně poučující. Většinou nejde ovšem o myšlénky nové, nýbrž o přístupný soubor věcí již známých, ač také zcela nové otázky a nová hlediska v knize najdeme. Z těchto je nejdůležitější názor autorův na vznik Prahy, kde nepřijímá dosavadní representovaný hlavně Čelakovským, nýbrž tvoří si svůj vlastní, jehož nárys je v knize podán; třebas odůvodnění jeho je vyhrazeno teprve některé z příštích studií autorových.

Když vylíčil autor nejstarší poměry, kdo vlastně všechno byl pražský hrad, kulturní tehdejší české středisko, a kde na březích Vltavy mezi hradem pražským a vyšehradským byla řada drobných osad, z nichž některé nabyly již významu obchodního, podává autor v druhé kapitole celé studie svůj názor na vznik starého města pražského. Tam kolem tržiště vznikly osady domácí i cizí. Osada německá, jejíž původní střed byl u sv. Petra nečinila původně territoriálně uzavřené obce, nýbrž patřili k ní všichni Němci bez rozdílu; tím se usnadnilo jich zvolné přesunování blíže k tržiště, až se centrem jejich stal sv. Mikuláš.

Staré město samo, dle názoru autorova, bylo však svého času někdy na začátku vlády Václava I. založeno jako jiná města, a poněvadž na jeho založení měli bavorští kolonisté účast, dostalo právo norimberské. Podle nejstarších připomínaných kostelů vymezuje autor rozsah původního osídlení, které již před založením města bylo velmi značné, a hned při

počátcích zbudováním řady klášterů velmi vydatně doplněno. Co se stalo s původním slovanským obyvatelstvem, nevíme, Vojtíšek připouští dokonce možnost, že ho snad část byla přestěhována na jiné místo, věc, která v dějinách kolonisace a zakládání měst se vyskytuje nejednou. Město samo dostalo výhodný okrouhlý tvar pevnostní, a tím méně už významná čtvrt Němců zůstala mimo obvod, obyvatelstvu jejímu potvrdil snad král původně jisté exempce i uvnitř nového města, z nichž teprve časem Němci-kupci vidouce v úplném splynutí s městem svůj vlastní prospěch slevili. Bylo město zatím získalo samosprávu a řadu velikých výhod hospodářských.

Vojtíškův výklad je tu vskutku velmi zajímavý, bude však ke konečnému úsudku třeba vyčkati bližších jeho rozborů a dokladů.

Kapras.

Vojtíšek V., Německá národnost v Čechách. V Praze 1919. Stran 55. —

V pěkné této brožuře shrnul Vojtíšek své tři články o otázce národnostní, které byly svého času již otištěny jinde, a které vznikly vesměs spolu s jinými, když jsme společně a ještě s řadou ostatních přátel objasňovali právní postavení Němců v Čechách, jak se to stalo zvláště oběma seriema článků v Neodvislosti a Národě, které pak vyšly také samostatně. Z těchto serií vzat jest prostřední článek brožury. O poněmčování měst českých v tzv. německém území, původně v Národě otištěných v serii „Sebeurčení a Deutschböhmen.‘ Článek z Neodvislosti „Chebsko a český stát" nebyl Vojtíškem pojat do tohoto výběru, ač mohlo se tak státi. Neboť otisky oné serie „Český živel v Deutschböhmen", ač byl počet jejich velmi značný, byly záhy rozebrány. Za to připojil Vojtíšek přehledný článek „Německá národnost v Čechách", v němž stručně a výstižně podán je vývoj Němců od kolonisace až do nejnovější doby, a který již svého času otištěn v České demokracii působil velmi dobře. Třeti stať „O Němcích v Praze", otištěná z „Nových Čech" je vlastně historickým úvodem k cyklu o Němcích v Praze, k němuž již nedošlo, poněvadž vznik nového státu uložil nám všem úkoly větší a důležitější. Otištěné stati Vojtíškovy budou jistě i v této podobě velmi dobře působiti.

Kapras.

Slovanské právo.

Dąbkowski Prz., Urzędnicy kancelaryjni sądów ziemskich i grodskich w dawnej Polsce. Zvl. ot. Przewodnik naukowi i literacki, Lwów 1918. Stran 35. — Uwagi o urządzeniu ksiąg sądowych w dawnej Polsce. Zvl. ot. Przegląd prawa i administracji" 1918. Stran 31. — Kancelarje i księgi sądowe bełskie za czasów polskich. Przegląd prawa i administracji 1918. Stran 46. — Kilka uwag o oprawie ksiąg sądowych polskich. Na podstawie aktów województwa ruskiego. „Exlibris" 1918. Stran 12. —

Pilný polský právní historik Dąbkowski, jehož veliké dílo o dějinách soukromého práva polského je jedním z hlavních prací tohoto oboru,

věnuje se v poslední době velmi podrobnému studiu zemských knih v Polsku. Uveřejnil o nich již celou řadu studií vesměs přímo z archivního materiálu vážených. Jedna z nových jeho studií obsahuje stručnou historii knih belských pracovanou způsobem starších jeho studií. V druhé podává velmi pečlivý přehled úředníků při knihách zaměstnaných od regenta a jeho pomocníků až ke klíčníku, který choval klíče od knihy, přehled doby starší i z konce staré říše polské. Třetí — tištěná, jak autor v předmluvě výslovně podotýká, v době bojů ukrajinsko-polských o Lvov — jedná o formálních věcech knih i jak se knihy ty chovaly, jak se časem revidovaly a přepisovaly, jak byly k nim vedeny rejstříky a jak se stranám někdy nahlédnutí do nich stěžovalo, ač právo na to měly. Čtvrtá konečně, několika illustracemi opatřená, popisuje obšírným způsobem vazbu některých knih zemských, zvláště z ruské části starého Polska. Novými studiemi Dąbkowského se rozhojňují podstatně zase naše vědomosti o knihovnictví polském a bude jich možno také velmi dobře použíti při srovnání s poměry našimi. *Kapras.*

České právo.

Sedláček A., Die Reste der ehemaligen Reichs- u. k. böhm. Register. Věstník král. čes. spol. nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. 1917. Str. 48.

Ve věstníku učené společnosti pokračuje Sedláček v uveřejňování německých výtahů z register královských. Vytiskl tentokráte roky 1426 až 1437, při čemž rozšířil je podstatně tím, že připojil také všechna Sigmundova registra z let 1436—7, která v českém vydání byla vynechaná, protože otiskl je již svého času Čelakovský jako přílohu k velikému svému dílu o českých registrech. — Bohužel dnešní poměry tiskařské nedovolují, aby celá práce vyšla najednou anebo aspoň ve větších celcích, takže bude roztrhána do řady ročníků Věstníku a tím praktické upotřebení její silně se ztíží. *Kapras*

Archiv Český XXXIII. Registra soudu komorního z let 1524—1526. Vydal Jaromír Čelakovský. Dokončil Gustav Friedrich. V Praze 1918. Stran IV a 643.

Professor Friedrich ukončuje posledním vydaným svazkem Českého Archivu úkol, který si svého času upravuje edici Čelakovského (srov. Sborník v. pr. a st. XVI. 264) vytknul. Máme tím v rukou památky pozůstalé po činnosti komorního soudu z doby Jagellonské, neboť svého času Palacký vybral některé nálezy jeho z prvních let (1471—9) a později Čelakovský převzav tento veliký úkol v řadě svazků sebral celý zachovaný materiál z let 1472—1526 při čemž ovšem poslední dva svazky byly již dokončeny péči Friedrichovou. Další vydání od let 1541 odkládá Friedrich až na dobu pozdější a ohlašuje také změnu způsobu vydávání, neboť při nynější podobě látka rozplizovala se do neobyčejné šířky. Také nový svazek podává veliké množství cenné historické

i právně-historické topografické a genealogické látky, jejíž upotřebení je velmi usnadněno pečlivým rejstříkem na konci připojeným.

Přehlédneme-li celkem látku vytištěnou, musíme říci, že k dějinám soudu samého mnoho nového nepřinesla, nýbrž že jen nepatrně doplnila obraz, jak nám ho již svého času vylíčil Čelakovský sám. Z doby Ludvíkovy komorní soud trval v podstatě v týchž formách, tradicích i kompetencích, kterých nabyl za jeho slabého otce. Z dosavadního je však také patrno, že látka zachovaná je velmi kusá, a nikterak sama o sobě nestačí k úplnému objasnění vývoje našeho soudu, jaký ani v uvedené práci Čelakovského (Právník XXXIV) podán nebyl. Některé nově nalezené dodatky materiálu z doby jagellonské slibuje Friedrich uveřejniti časem.

Kapras.

Houdek V., Moravské vývody erbovní. V Brně 1917. Stran 72. Tři obrazové přílohy.

Práce Houdkova, vydaná již po smrti autorově, tvoří doplněk Sedláčkovy studie ,,Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův'' (srov. Sborník v. pr. a st. XVI. 58—9). Autor její jest znám řadou pěkných drobnějších studií genealogických z Moravy, a této své zálibě zůstal věrným i v této práci. Sebral, roztřídil a posoudil zachované genealogické vývody moravské celkem 82 na počet. Ukazuje, že na Moravě není té rozmanitosti ve vývodech erbovních jako v Čechách. Největší část všech vývodů jest dvou a čtyř erbovních, poměrně málo je pěti, šesti a osmierbovních. Materiál je s neobyčejnou pílí snesen, tak že pochybuji, že co zůstalo nepovšimnuto, dobře posouzen a přesně roztříděn.

Kapras.

Klecanda Vladimír, Obnovení desk zemských po požáru r. 1541. Příspěvky k studiu desk zemských. Sv. I. Otisk ze zpráv zem. arch. král. čes. V. 1918. Stran 86.

Nemáme vlastně dosud skutečných dějin desk zemských, největšího našeho pramene starého práva i staré historie. Emler vydávaje své pozůstatky slíbil je připojiti ke konci své práce. Práci neukončil, a tak nedošlo ani k ohlášenému pojednání. Z Emlera není ani dosti jasný způsob obnovování shořelých desk. K těmto otázkám, k nimž Emler již nepřišel anebo ani přijíti nehodlal, obrací svou pozornost nyní Klecanda a to především k otázce obnovy desk po požáru. V krásně nahozené studii zpracoval tu velmi pečlivě rozsáhlý materiál sebraný ponejvíce z desk samých a doplněný i prameny jinými. Sleduje, jak desky shořely, jak stavové namáhali se o jich obnovu, jaké zásady si sestavili pro tuto obnovu, dále jak skutečně v různých formách a na základě různých dokladů obnova ta se dála. V druhé části spisu podává pak Klecanda přehled obnov dle obsahu vystihuje zvláštnosti jednotlivých druhů. Studie sama má patrně být, začátkem celé řady podobných prací autorových o různých otázkách diske se týkajících, na které po této první ukázce možno se těšiti. Jedinou věc bych vytkl. Autoru chybí přesný právnický názor a jasná terminologie právnická, především soukromoprávní. Na některých místech je patrno,

jak s ní těžce zápasí, jinde nevyjadřuje se přesně, na př. vklady zápisné nelze dobře označiti za dlužné, nýbrž zástavní (str. 21), nebo pod titulem obnova vkladů hypothekárních (str. 24) není nic jiného nežli obnova vlastnických zápisů a j. V té věci autor snadno zjedná si pro příští studie své nápravu. *Kapras.*

Vacek, Frant. Emfyteuse v Čechách v XIII. a XIV. soletí. (Agrár. Arch., roč. VI., seš. 2., I. 67—78). Toto právní zřízení, přenášené svého času z ciziny do Čech, nabývalo u nás *rozličných* názvů, totiž, nejen emfyteuse (ius emphyteuticum), ale i purkrecht (ius civile), německé právo (ius teutonicum), zákup (Kaufrecht), podací právo, ius hereditarium (Erbrecht), Waldrecht — pokaždé dle toho, která kdy jeho stránka měla býti obzvláště *zdůrazněna.* Auktor článku vykládá (též etymologicky), co kdy kterým tím názvem bylo u nás míněno, a opravuje tu a tam starší výklad Palackého, Hermen. Jirečka, Jarom. Čelakovského, Jaromíra Hanela nebo i Jul. Lipperta.

1. Slovo *emfyteuse* (pochozí z řec. ἐμφυτεύσιν = vsazovati, zasazovati) vyskytuje se nejprve v právních spisech římských V. století a znamená ve východní říši římské, že někdo vydává a druhý pod plat ujímá pozemek (zprva *nevzdělaný,* zpustošený neb i ladem ležící, později však také již i *vzdělaný*), kterýmžto aktem tento druhý nabývá věcného práva, statku toho plně užívati. Záhy však i právní smlouva o tom označována týmž jménem, a za sporu juristů císař Zeno (vl. 474—491) rozhodl, že takou smlouvu pro její různou podstatu třeba rozlišovati jak od pachtu tak od trhu.[1])

V západní části říše římské vyskytuje se *obdoba emfyteuse* v tom, že dílce státních pozemků propůjčovány v užívání nejprve patriciům, potom i plebejům a požadován na držitelích roční z nich poplatek (vectigal); nebyl-li placen, stát měl právo pozemky zase ujmouti, ač toho vždy nečinil. Později městské obce v Italii slibovaly tomu, kdo zaváže se jim poplatkem za pozemek propůjčený (ager vectigalis), že zůstaví jej též jeho dědicům a nástupcům, pokud odváděti z něho budou roční plat po stanoveném způsobu. Držiteli dostalo se tím věcného práva k pozemkům (ovšem jen ius in re aliena) a směl přenésti je na své dědice aneb je zciziti, pokud nevypršela ještě smluvená lhůta držení. A zřízení tohoto rázu bylo nejspíše *základem nebo vzorem potomní emfyteuse*; přešlo nejprve k Langobardům, když stali se pány hořejší Italie a Tuscie, a od nich trochu pozměněné do jižních krajin německých, zejména do Tyrolska.

---

[1]) Vacek na rozdíl od jiných spisovatelů, kteří bez rozlišování věcí píší jednostejně „emfyteutické právo, emfyteutická smlouva a emfyteutické pozemky nebo statky", různí a říká „*emfyteusní* právo, *emfyteusní* smlouva", (protože je to právo, které týká se emfyteuse, a smlouva o emfyteusi) a naproti tomu „*emfyteutní* pozemky nebo statky" (protože jde o věci náležité emfyteutům).

Římskou emfyteusi uchovala *nejvěrněji*, ač v podrobnostech přece nikoli bez úchylek, *církev západní čili latinská*. Dle kanonického práva ujednává se emfyteuse buď navždy aneb jen na určitý čas a to písemně; není-li vytčena a určitelna doba jejího trvání, pokládá se za platnou lhůta do tří kolen, počítajíc od otce do vnuků. Při výslovném označení umluvené lhůty emfyteuta smí své emfyteusní právo buď převésti na své dědice, aneb se svolením pozemkového pána (kterého někteří juristé záhy jmenují též vrchním vlastníkem) zciziti je za života, aneb učiniti o něm poslední pořízení. Zavázán sice dávati tomuto pánu v čas poplatek vyminěný a nésti veřejná břemena z pozemků, ale při tom pán nestává se jeho skutečnou vrchností ani poplatník pánovým poddaným, nýbrž poměr mezi nimi jest čistě hospodářské povahy. Chce-li držitel pozemky prodati, jest povinen oznámiti svůj úmysl vrchnímu jich vlastníku, aby se tento rozhodl do 2 měsíců, ujme-li je právem předkupu sám, či dopouští-li, aby byly prodány jinému; za takové svolení k jich prodání pán smí vybrati si poplatek — „laudemium", t. j. dvě procenta trhové sumy peněz. Emfyteuse končí se, nastane-li některý z důvodů, jež obecně stanoví ius in re aliena. Když emfyteuta a) buď po dvě leta neodvedl ročního poplatku, b) aneb úmyslně způsobil zhoršení pozemků, c) aneb nedbal úmluvy, zvlášť o tom učiněné, jak pozemků bude užívati, jak je zlepšovati, a j., d) aneb když pozemky zcizil, nedožádav se svolení vrchního jich vlastníka — ve všech těch případech emfyteuse pokládá se za propadlou.

Známost o této emfyteusi, upravené církví latinskou, šířila se z Italie do střední Evropy již v 9. století a podporována nejvíce od počátku druhé polovice 12. století přepisy Dekretu Gratianova. Odborným právníkům bila hned v oči značná podobnost té emfyteuse *k dědičnému pachtu čili k dědičnému úročnictví*, zavedenému již tu a tam v německých zemích a krajinách polabských Slovanů. Zásady emfyteusního práva oblibovali pak si záhy duchovní i světští velmožové a vpravovali je do řádů o dědičném úročnictví, až posléze (již ve 13. stol.) i *toto samo* zváno emfyteusí.

K označení dědičného úročnictví a to i ve vesnicích, Čechové počali užívati slova *purkrecht*, ač původní význam tohoto názvu nemohl býti jiný než *hradské nebo městské* právo, t. j. aby cizozemský osadník směl se státi obchodníkem usedlým v trhovém místě — ve hradě (starohornoněm. burg nebo burug, pozdně latinsky burgus), totiž buď v městě římského původu aneb v jiném hrazeném panském sídle, a býti tamtéž majetníkem *domu*. Jeho příbytek i s krámem byly zprva vlastnictvím pánovým, a teprve když z krámů vystavěných na tržišti vznikly domy, usedlému obchodníku dovoleno za povinný roční poplatek (plat purkrechtní čili zkrátka burgrecht, purkrecht, ius civile) držeti dům jako majetek dědičný. Plat z purkrechtu, po rozumu některých právních historiků jsa veřejnoprávního rázu, dáván králi nebo knížeti na uznanou, že usedlost obchodníků vzešla z přivolení zeměpanského. Dlužno však připomenouti, že obyvatelé středověkého města bývali nejen obchodníky a řemeslníky, nýbrž k snazšímu svému obživení *zároveň zemědělci*, kterým

pán města propůjčoval pod plat také části *orné* půdy a to v dědičné úročnictví. Tím se vysvětluje úkaz, že měšťan držíval *dvojí* dědičný majetek: dům a mimo to pozemky orné. Tyto pozemky arci nebyly *svobodným* jeho vlastnictvím, jakým vládli nad svou půdou zemané a páni. Proto k vytknutí toho rozdílu pro měšťanovo dědičné držení pozemků volen výraz *purkrecht*, jímžto naznačováno jednak majetnické právo *městské*, jednak právo, jehož užívání jest *závislé* na poplatku; brzy pak i pozemky ty samy sluly „*purkrechtními* dědinami".

A jako obyvatelům *měst* vydávány byly pozemky pod roční plat, aby je drželi „na vždy" (t. j. směli je zůstaviti svým dětem a potomkům, aneb směli je zciziti, ale vždy se zachováním platební povinnosti), podobným způsobem propůjčovány dílce panské půdy také osadníkům, když zakládali novou *ves*, (ať snad přistěhovalým Němcům, ať českým venkovanům) se závazkem ročního platu. I ty pozemky nazývány byly „purkrechtními dědinami", ač vpravdě mezi nimi a městským právem nebylo vztahu.

3. V Čechách říkali purkrechtu jakožto dědičnému úročnictví a spojené s ním míře obecní samosprávy též *právo německé*. Podle Palackého dálo se to proto, že prý purkrecht u nás byl propůjčován prvotně jenom Němcům, a dle Jarom. Čelakovského z toho důvodu, že vesnické to právo udíleno prý větším dílem německým osadníkům. Hermenegild Jireček, různě v Čechách dvojí právo německé, městské a vesské, obojí má za *národní* právo, přinesené k nám od osadníků německých, a Jarom. Hanel rovněž je vykládá jako národní čili osobní právo těchto kolonistů. Avšak Vacek dokazuje historickými daty, že byli to prvotně holandští a vlámští kolonisté, kteří usazujíce se v krajinách německých a v zemích polabských Slovanů, vymiňovali si na tamních pozemkových pánech záruku, že dopustí jim žíti tím volnějším způsobem života, jakému uvykli ve své domovině, a že tedy tak řeč. ius teutonicum nebylo než *napodobeninou* toho, co slulo ius hollandicum, flamingicum, vytvořenou pak od osadníků německých, kteří usazovali se v Čechách a brali si při smlouvání výminek za vzor smlouvy oněch holandských a vlámských kolonistů, dle nahodilých potřeb místních neb časových pouze je trochu obměňujíce.

4. V Čechách německé právo jmenovalo se též právem *zákupným*, což Palacký vysvětloval tím, že prý si emfyteuta pozemky od jejich pána skutečně pod plat *koupil*, a že je tudíž mohl pak jinému člověku prodati. Proti tomu Vacek namítá, že smlouva o emfyteusi nebyla smlouvou trhovou, a že pozemkový pán neprodával při ní svých pozemků. Ježto však zdomácněl zvyk, *utvrzovati* ji, když se strany o ni dohodly, *arrhou* (cennou věcí, obyčejně nějakou penežitou sumou, které Němci dali jméno anleit = uvedení, a Čechové podací neb zákupné), zdá se, že emfyteuta byl uváděn v držení pozemků zvláštním obřadem, při kterém podal pozemkovému pánu smluvenou arrhu aneb aspoň část arrhy. Odtud arrhu Čechové zvali *podacím* (pecunia porrectoria), a ježto se podobala závdavku jakožto dílu kupného, napřed splaceného, říkali jí *zákupné* a ujetí pozemku

zákup (ne však koupě). Proto též emfyteusnímu právu dali jméno právo *zákupní*, a synonymem toho slova bylo jim *právo podací*.[1])

5. Dalším názvem emfyteuse byl *latinský* výraz *ius hereditarium*, uváděný od Vacka v tomto latinském znění, protože není jisto, zda se jí *česky* říkalo dědičné právo, což arci jest pravděpodobno, jenže asi pouze v *některých* rčeních (na př. ve rčení vydati pozemky v dědičné právo aneb ujmouti pozemek v dědičné právo). Sice by vyjmouc ta rčení nebývalo zřejmo, zda míněno dědičné právo týkající se pravého vlastnictví či snad jiné (které se týkalo buď statku dědiců prostosvobodných buď emfyteutního majetku).

6. Zbývá dodati, že v některých německých zemích emfyteuse byla označována i slovem *Waldrecht* (lesní právo), totiž jako právo propůjčené těm kolonistům, kteří vzdělali *lesní* půdu v polnostní oblast zakládané nové osady. Ti proměnivše teprve velikým nákladem sil i peněz tvrdou půdu lesní v ornici, nespokojili se tím, aby jim byl panský pozemek ve vsích propuštěn toliko v dočasný pacht, nýbrž vymohli si, aby byl jim dán v majetek zcizitelný a dědičný. Zmínku o tomto lesním právu Vacek přičiňuje jen proto, aby vysvětlil význam sentence, že „selská svoboda vyrostla na klučích."

Důkladný a jasný jeho rozbor všech rozličných tvarů a názvů emfyteuse u nás přijde jistě vhod všem našim právním historikům, ježto bude jim usnadněno správněji chápati jak děje českého zemědělství tak i normy právní, kterými bylo upravováno, což ne vždy dařilo se dosavadním badatelům žádoucí měrou. K rozpravě Vackově, z nížto publikována byla dosud pouze I. část, vrátíme se ještě později, až bude i její ostatek tiskem uveřejněn. *Jar. Božek.*

Schulte Lambert, Kleine Schriften I. Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte XXIII. Vratislav 1918. Stran XII. a 244. —

K padesátému výročí doktorátu starého badatele, v historii Slezska patera Lamberta Schulteho vydal historický spolek slezský první díl jeho drobných sebraných spisů. Rodák ze západu Německa, z Vestfálska, zapustil Schulte prací svou kořeny ve Slezsku úplně, věnuje celou činnost svou jeho dějinám. Od kritiky listin a kronik k dějinám politickým, ústavním, církevním a národnostním, plodná činnost Schulteho dotkla se všech těchto oborů, v řadě drobných článků i serii důkladných mono-

---

[1]) Složitý výklad Lippertův o zákupu (dle něhož pozemkový pán prodal osadníkovi pozemek v dědičné vlastnictví, přijal od něho díl kupného čili závdavek, za ostatní díl kupného, který mu nebyl splacen, koupil od osadníka věčný úrok a ujistil důchod toho úroku na témž pozemku) Vacek zamítá jako nesprávný, upozorňuje na to, že emfyteuta nezove se nikde ani vlastníkem emfyteutního statku, ani dlužníkem pozemkového pána, dále, že věčný úrok nemohl býti koupen za dluh, nýbrž jen za sumu peněz danou buď na statek a na tom statku pojištěnou, anebo svěřenou osobě prodavatelově, a že nedoplatek kupného nemohl býti pokládán za půjčku.

grafii. Ze článků těchto první díl sebraných spisů přinesl jich jedenácte, z nichž většina byla již tištěna jinde a pro nový otisk jen nepatrně upravena, některé však podrobeny důkladnější revisi, ano jeden i zcela znova zpracován. Řada z nich má i pro právní dějiny Slezska svůj význam. Uveďme si z nich alespoň krátce: Die Siegel der Stadt Neisse und das Breslauer Bistumswappen, Die Schenkung des Neisser Landes, Richtlinien zur schlesischen Siedlungsforschung. Jako poslední stať uveřejněn je nový článek Schultův „Die Rechnung über den Peterspfennig von 1447", jehož účelem je ukázati, že všechno zřízení v Horním Slezsku je zrovna tak německého původu jako ve Slezsku Dolním a Středním. Autor vychází tu z předpokladů, že za kolonisace a po ní Slezsko Horní bylo zrovna tak německým živlem prostoupeno jako ostatní Slezsko, a že teprve války husitské spustošivše je přispěly k obmezení němectví tím, že nové obyvatelstvo doplňující mezery tehdejší bylo slovanského původu. Článek v těchto svých vývodech je naprosto mylný. Bylyť poměry hornoslezské zcela obdobné česko-moravským, kde také německá moda a řídce rozstříknuté německé osady zvl. města dodávaly zemi německého rázu, který rázem setřen. Zrovna tak nesprávny jsou výklady autorovy o užívání češtiny, spočívajíť na naprosté neznalosti tamějších pramenů. Čeština tu nepopíratelně *úplně* vytlačila němčinu na velmi dlouho, což autor přiznati nechce. *Kapras.*

Říšské dějiny rakouské.

Turba G., Die pragmatische Sanktion. Vídeň 1913, stran XV a 202. — Die Grundlagen der pragmatischen Sanktion. Wiener Staatswissencshaftliche Studien. Sv. X. Ungarn 1912. Str. VIII a 443—768 a sv. XI. Hausgesetze 1913. Str. X. a 484. —

Knihy Turbovy o pragmatické sankci nemají dnes toho praktického významu, jakého měly při svém vydání, kdy byly jednou ze složek, kterými se měl rakousko-uherský dualismus na úkor českého státu utužiti. Zůstane však významným svědectvím pro německou a zvláště vídeňskou vědu, že dala se použíti k jakýmkoliv akcím politickým protičeským. A tak také Turba, autor velmi dobré studie o starším právu monarchickém v zemích bývalé habsburské monarchie, nerozpakoval se zastříti v pracích o pragmatické sankci historickou skutečnost, že česká skupina jeví se tu zvláště charakterisovanou dovoláváním se staré české ústavy — sporným by mohl býti jedině právní význam tohoto dovolávání se, a český stát smísiti úplně se zeměmi alpskými, jako by to byl stejný rodový majetek vládnoucího rodu, jako byly tyto. Jen uherská koruna došla v této politice vídeňské, jejímž representantem byl Stürgkh, a kde jedním ze služebníků byl Turba, milosti zvláštního postavení, neboť všemi prostředky měl býti posílen dualismus, jen za tím účelem, aby uvnitř starého Předlitavska mohl býti proveden urputný centralismus, a to hlavně na úkor českého státu. K tomu mělo býti ukázáno, že základ k dualismu netvořila

teprve Marie Terezie, jak tomu skutečně bylo, nýbrž že je tento starého data, dávno také před pragmatickou sankcí; proto v sankci této směla sice vystoupiti koruna uherská jako zvláštní skupina, nikoliv však koruna česká, ač je v ní nesporně právnicky dobře patrna.

Podrobnější polemika s těmito názory na tomto místě a dnes byla by zbytečnou. Stane se tak na místě vhodnějším. Zde stačí toto upozornění.

Kapras.

Krofta Kamil, Snahy o společný sněm zemí domu rakouského v letech 1526—1848. Osvěta r. XLVII. Zvl. ot. 1917. Stran 85. —

V Osvětě uveřejnil Krofta velmi pěknou studii o snahách v bývalých zemích habsburských vytvořiti společný sněm. Studie je pouze z části budována na nových pramenech, nicméně přináší ledacos nového, nejméně ve vylíčení snah Ferdinandových, kde opraven proti starší době jen některý detail, nejvíce ve vylíčení stavovských konfederací, kde mohl se opříti autor o materiál sebraný v opisech o archivu zemském. Avšak také snahy pobělohorské, kterým se u nás dsoud věnovalo málo pozornosti, došly ve študii Kroftově plné pozornosti. Je z ní patrno, že myšlénka polečných sněmů ani v této době nezanikla, nýbrž že znovu a znovu se vynořovala v té či oné podobě až do roku 1848. *Kapras.*

Civilní právo.

Zákon o zabrání velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 sb. z. a n. Úvodem a výkladem opatřil dr. Jan Krčmář. (Hartmann-Joachimovo vydání zákonů republiky československé, svazek III. odd. 1.) *V Praze 1919.* Str. 67.

Spisovatel byl účasten redakce zákona, který vydal. Je proto nad jiné povolán, aby zákon vyložil. Jako civilista má také k tomu potřebnou erudici. Autor přičiňuje ke každému paragrafu poznámky. Účastenství při kodifikačních pracích umožnilo mu, že zlehka z nejasných slov zákona odhrnuje clonu, jež kryje jejich pravý smysl. Ale účast tato u civilisty může býti také nebezpečna. Při kodifikačních pracích střetlo se mnoho politických názorů. Tyto názory mohou leckde vykladače zatěžovati. Může se dáti jimi vésti, aby jim pomáhal ku nejisté skutečnosti, místo aby pomohl zákonu dle pravé jeho podstaty ku životné upotřebitelnosti.

Spisovatel neopomenul uvésti všechny okolnosti, za kterých zákon vznikl. Je dílem kompromisu tří skupin sociálních. Bylo před obecními volbami. Volební agitaci měl býti odňat výhodný předmět. Bylo třeba na zákoně se usnésti, ačkoli na řádnou jeho průpravu scházel čas. Slib vyvlastnění stranám nevyhovoval. Chtěly již něco, co do samého právního stavu zasahuje. Vyvésti vlastníka z vlastnictví nebylo však možno ani fakticky, ani právně. Strany chtěly tedy aspoň vysloviti něco, co je

opakem allodialisace, tedy jakousi desallodialisaci.[1]) Spisovatel nechce se pouštěti do právnické konstrukce toho, co se zákonem ze dne 16. dubna 1919 č. 215 sb. z. a n., zvaném nyní záborovým zákonem na vlastnictví provedlo. Snad ani s označením toho, co se stalo, jako desallodialisace, nesouhlasí, než přes to blíží se v mnohém politickému názoru zákonodárce. Desallodialisace měla se vystihnouti „zabráním" velikého majetku pro stát, aby jej mohl přejímati a přidělovati. Tento „zábor" je mu, jak vznikne, trvalým právnickým stavem. Založí jej soubor výměry 150 *ha* půdy zemědělské nebo 250 *ha* půdy vůbec buď v rukou jednotlivce, těchže spoluvlastníků, nerozvedených manželů a po vyhlášení zákona také rodičů a dětí. Zábor je chráněn zápovědí zcizení, dělení, zavazení a propachtování a zákazem každé jiné exekuce, než je vnucená správa. Nerozruší ho ani manželský rozvod, ani rozluka, ba ani smrt manželů, ani pořízení dědické nebo odkazové o zabraném majetku. To ovšem jest pouze právnický výklad. V zákoně není o tom zhola nic. Se stejným oprávněním lze skonstruovati zábor také jinak, pouze jen jako právní následek souboru, pokud tento trvá, pokud se faktickými skutečnostmi jinými nerozruší, ku př. rozvodem, rozlukou, smrtí manželů anebo smrtí dětí nebo rodičů. Spisovatel sám přiznává, že zcizení, které oprávněný úřad povolí, má schopnost, aby zabraný majetek ze záboru vymklo. Úřad tento může však, jak dnes již záborový zákon jest doplněn, ku svému povolení podmínky připojiti a zábor ten i nadále vyhraditi. Také tento výslovný předpis by tedy svědčil spíše tomu, že faktické změny, kterých zákon nepostihuje, soubor mění a tím případně zábor ruší.

Stav, v kterém se vlastník nalézá, nemusí býti ještě desallodialisací. Zábor je právo státu, aby mohl pozemky zabrané přejímati a přidělovati. Právo toto je chráněno obstávkou, zápovědí některé právní disposice a zákazem exekuce mimo vnucenou správu, a dále prozatímním opatřením, že na zabraném pozemku třeba hospodařiti řádně. Toto poslední opatření nemusí ani postihovati vlastníka, třeba jen uživatele nebo pachtýře. Je-li tedy zde vlastník anebo jeho právní nástupce nějak obmezen, neleží v tom ještě desallodialisace vlastníkova. Je-li vlastník reálně zatížen nebo jako nezletilý, nepříčetný a kridatář v právní disposici obmezen, není desallodialisován. Desallodialisace zasahovala by již do práva vlastnického. Činila by z něho méně než je právo vlastnické. Při fideikomisech a vůbec vázaných statcích vyskytovala by se desallodialisace dvojnásobná.

Není však vůbec žádné nutkavosti, aby se celý poměr řešil podle formulí práva soukromého. Právo státu, aby veliký majetek přejímal a přiděloval, je právem veřejným. Přejímání a přidělování bude správním aktem. Bude je prováděti pozemkový úřad jako úřad správní a z rozhodnutí jeho půjde zpravidla stížnost k oné nejvyšší instanci, která o správních věcech rozhoduje. Již od glossátorů a postglossátorů až do

[1]) Slovo to se snadněji píše než vyslovuje.

novověku ukazuje se v nauce na všemoc státu, které soukromé vlastnictví ustoupiti musí. U císaře platí tu „pro ratione voluntas". Je to zase jen ta všemoc, když ji Hugo Grotius jako státní „dominium eminens" formuluje. V dnešní theorii převládá již obecně, že vyvlastnění náleží mezi správní akty státní moci. Čím jest tedy to „minus", které se státu záborovým zákonem na veliký pozemkový majetek přiznalo? *Právo na* příští přejímání a příděly, *příští* tedy *správní akty*.

Při §u 1 vykládá spisovatel, proč nebyl současně zrušen fideikomisní majetek. K rodinným nemovitostem fideikomisním patří také movitosti, často cenné památky, jež ochrany vyžadují. Zrušení fideikomisů nehodilo se do rámce záborového zákona. Fideikomisní majetek podléhá takto stejným předpisům jako majetek allodní. Ovšem se bude musiti v zákoně o náhradě také rozhodnouti, komu připadne náhrada, jež se za převzaté a přidělené pozemky zaplatí. Stanou se z ní patrně peněžní fideikomisy.

Při § 2 počítá spisovatel mezi práva, která jsou spojena s držením nemovitostí a která do souboru se mají počítati, služebnosti, práva stavební, živnostenská a p. Práva tato nelze uvésti na výměru, kterou má tento paragraf na mysli. Zůstávají při této výměře mimo počet. Jako příslušenství jsou v záboru se zabraným majetkem, nečiní ho však ještě zabraným. Plochy, na něž se služebnosti a práva stavební vztahují, mohou se počítati do záboru pouze při pozemku služebním. Právy, spojenými s držbou zabraných pozemků míní se asi podíly na společných pozemcích, které držitelům některých nemovitostí k společnému užívání nebo spoluvlastnictví přislušejí. Do souboru počítá se i výměra „týchž" spoluvlastníků. Autor z kodifikačních prací prozrazuje, že se tím myslí pouze jedni a tiže spoluvlastníci ($A + B$ jednou nebo vícekráte). Do souboru se však nepočítá, co má jeden spoluvlastník (A nebo B) sám, nebo co má s jinými osobami ($A + C$).

§ 3 jednající o vyloučení objektů, právně i hospodářsky samostatných, ze záboru dochází výkladem spisovatelovým vážného zúžení. Spisovatel považuje propachtované parcely, které netvoří knihovní jednoty se zabraným pozemkem za vyloučené. Mám za to, že tento výklad odporuje principu souboru, jak stanoví jej § 2. Právní samostatností nemyslí se tu samostatnost soukromoprávní, nýbrž veřejnoprávní, živnostenská, průmyslová. Propachtování nemůže odnímati pozemky souboru a záboru, třeba by knihovně tvořily zvláštní entitu. To je zřejmo také z §§ 6, 9 (kon. věta), a 13 záborového zákona a dále též ze zákona ze dne 27. května 1919 č. 318 o drobných pachtýřích. Podle § 6 má pachtýř hospodařiti řádně na spachtovaném pozemku, ať tvoří knihovní jednotu s oním zabraným majetkem čili nic. Podle § 9 má při převzetí pozemků zabraných hleděno býti k tomu, aby nebyli pachtýři zkráceni. Podle § 13 musí se jim dáti výpověď. Kdyby propachtované pozemky v samostatných vložkách nebyly v záboru, nemohl by se v příčině jich zákon o drobných pachtech vykonati.

Při § 4 vykládá autor, že zákonodárce chtěl jím postihnouti pouze novou koncentraci majetku po vyhlášení záborového zákona. Připojil ještě koncentraci mezi rodiči a dětmi, aby rodiče neobcházeli záborový zákon tím, že by na své děti statky kupovali. Zbavili-li se všech statků napřed, mohou pak ovšem i třeba na oko na své děti statky kupovati, a zákon záborový těchto dětí nepostihne, nebude-li u každého z dětí na výměře více, než stanoví § 2 záb. zák. Autor k pojmu koncentrace připojuje, že změna kultury majetek záboru nepodrobí, poněvadž o nějakém novém soustředění půdy nemůže býti řeči.

V § 5, jak autor uvádí, užilo se výrazů, juristicky neutrálních, aby se vytklo právo, jehož republika československá záborem nabyla. Je to právo zabraný majetek přejímati a přidělovati. Je to právnicky dosti povážlivé, že zákonodárce si nebyl vědom, jaké právo státu přiřkl, a že teprve věcí sporné theorie bude, zda toto právo je širší nebo užší, a jaká jest vůbec jeho povaha. Spisovateli docela tane na mysli již pro stát staré vrchní vlastnictví a pro vlastníka vlastnictví požitků.

§§ 6, 7 a 8 omezují vlastníka v disposici, ukládají mu řádné hospodaření na zabraném majetku a zapovídají veškerou exekuci mimo vnucenou správu. Autor nazývá tato obmezení rubem §u 5. Názor tento je již důsledek soukromoprávní konstrukce, kterou autor v záboru vidí. Přiznává však sám, že příkaz, aby se hospodařilo řádně, není ničím nezvyklým a novým. Pravověda vidí v tom omezení vlastníka ve veřejném zájmu. Již podle pruského LR. byl rolník pro obecnou potřebu povinen, aby pozemek svůj vzdělával. V době války byly z téhož důvodu i u nás vlastníkům pozemků podobné povinnosti ukládány. Civilista snaží se obhájiti z tekstu § 7, že disposice vlastníkovy samy o sobě jsou platné, ale vůči státu jsou bez následku. Bohužel je § 7 tak tekstován, že se relativní platnosti právního jednání nedocílí. Stojíť v něm, že zcizení, pronájem, zavazení a dělení zabraného pozemku vyžaduje úředního souhlasu. Z tekstování tohoto je zřejmo, že k disposici mezi stranami je tohoto schválení potřeba a nikoli k tomu, aby disposice tato měla vůči státu následky. Až na pacht jsou také disposice vlastníkovy toho druhu, že se musí knihovně provésti. Bez úředního souhlasu jich soud nepovolí. Mohl by tak nečiniti, kdyby byly relativně platny? Pacht mohl by se mezi stranami bez úřadu uskutečniti. Pokud by nebylo žalobníka, nebylo by i soudce! Než i při pachtu je stát interessován na osobě, která na statku hospodaří, že nemůže volnost pachtovních smluv jen tak zhola propustiti. Nedávno prošla novinami zpráva, že v jednom takovém případě proti smlouvě pachtovní skutečně již zakročil. Spisovatel i tu odporučuje pak sám, aby se z kautelární jurisprudence opatřilo povolení do zásoby a aby smlouvy o disposice dle § 7 byly činěny jen s výhradou úředního schválení.

Pod zavazením rozumí autor správně jen získání konvencionálního práva zástavního. Obavy jeho před vyčerpáním hodnoty zabraného statku případnými dluhy nejsou však na místě. Uvádíť sám (str. 41)

§ 34 zákona ze dne 13. února 1878 č. 30 ř. z. o vyvlastňování k účelům železničním. Dle tohoto §u má býti náhrada za vyvlastněný objekt složena k soudu a rozpočtena mezi oprávněné dle pravidel o rozvrhu nejvyššího podání při nucené dražbě. Zavazení zabraného majetku může se však dotknouti práv státu, pokud jde o majetek, který převzat bude bez náhrady. Tu hlavně je potřebí, aby k nějakému zatížení dán byl úřední souhlas.

§ 8 o zápovědi každé jiné exekuce mimo vnucenou dražbu považuji za opatření přechodní jen pro tu dobu, dokud se nerozhodne, který majetek se převezme s náhradou a který bez náhrady. Při této příležitosti již zase hlásí se autorova konstrukre záboru. Jednaje o tom, že zákonodárce vyloučil i exekuční dražbu, připomíná, že pasivním subjektem exekuce musil by býti vedle dosavadního vlastníka také stát, tedy, jak už dříve byl vytkl, jako nějaký vrchní vlastník.

§ 9 chce chrániti zapsaná práva a nároky služební, zaopatřovací a pachtýřské. Nemají býti při převzetí zkráceny. Autor má za to, že při převzetí musí se dáti taková náhrada, aby je kryla. Dopátrává se však pravé podstaty věci, když se táže, jak to bude s právy, která podle knihovního stavu jsou nedobytna? O nich, praví, nemohlo by se při převzetí říci, že by byla zkrácena. Vůči autorovi je pak na snadě otázka, jak zjistí se nedobytnost knihovního stavu? I tu, myslím, není jiného východiska, než jaké nám podává zákon o vyvlastnění železničním. Náhrada za pozemek složí se k soudu a podle pravidel řízení exekučního rozvrhne.

Na znění § 10 lze seznati dvojí stanovisko, které se vyskytlo při tekstování. Zemědělská půda má se dostati zemědělcům. Byly sice vypočteny některé osoby, ale jsou to všechny, které chtějí a mohou na přidělené půdě hosdodařiti. Stejně lze i přiděliti půdu družstvům zemědělským. Ale vedle toho může se i půdy dostati spolkům konsumním, obcím a veřejným svazkům, tedy nezemědělcům, k účelům všeobecně prospěšným. Může se tak státi, jak autor uvádí, k účelům zásobovacím, ale také zahradám, parkům a p. Příděl nemusí se tu státi ve formě romanistického vlastnictví. Přídělovému zákonu bude také řešiti těžkou otázku vlastnictví kollektivistického.

Při § 11 nelze souhlasiti s míněním zákonodárce, které autor sděluje, že toliko původní vlastníci a jejich dědicové, nikoliv i ty osoby, na něž majetek mimo dědictví přejde, mají právo na to, aby se jim podle § 11 výměra do 150 *ha* resp. 250 *ha*, ba docela i výměra do 500 *ha* propustila. Autor uvádí, že jen osobám, které v čas vydání záborového zákona byly vlastníky, děje se křivda, nikoliv však osobám, na které statek již po zabrání přešel. Bylo by to křiklavé, přejde-li celý majetek se schvaleným zcizením na nového nabyvatele, aby tento již nemohl za propuštění ze záboru žádati. To znamenalo by stagnaci veškerého právního obchodu s pozemky. Značilo by to více než žádaným souhlasem ke zcizení dle § 7 chce se obmeziti. To by zákon nutil dosavadního vlastníka, aby nejdříve

si výměru dle § 11 ze záboru propustiti dal, a pak tuto výměru a nepropuštěnou výměru teprve novému nabyvateli prodal aneb jinak odevzdal. To by snad chtěl býti zákonodárce přísnější, než mu to skutečnost poměrů dovoluje. Autor proto sám uvádí, že by odpovídalo požadavku spravedlnosti, aby slovo „dědicové" bylo vykládáno způsobem co možno nejširším. Chce, aby jím zahrnuta byla nejen osoba, která mortis causa majetku nabyla, nýbrž i každý ten, kdo jej získal sukcessí anticipovanou. Ale to je ještě málo!

Jako při § 2 budou se i tu některé osoby jako spoluvlastníci, nerozvedení manželé pokládati za subjekt jediný. To ovšem bude krutě postihovati právě spoluvlastníky. Statek jednoho sourozence o 250 *ha* půdy vůbec nebude v záboru, ale statek dvou sourozenců o 500 *ha* v záboru bude. Při propuštění budou míti každý 125 *ha*, udiveni z dvojího lokte záborového zákonodárce.

Nemohu s autorem souhlasiti, že na propuštění ze záboru mají nárok i osoby, jichž majetek bude převzat bez náhrady. Mám za to, že nějaké převzetí bez náhrady nesnáší se s nějakým propuštěním výměry. Vždyť majetek těchto osob je zabrán bez ohledu na výměru. Zákonodárce při tekstovaní § 1 a 2 opomenul připojiti, že zabraným majetkem je nejen majetek velký, nýbrž i majetek, který převzat bude bez náhrady. Na tento majetek nevztahuje se maximum výměry dle § 2. Třeba jen si probrati řadu majetku toho (v § 9), aby ihned napadla nemožnost propouštění ze záboru. Také v § 9 stojí výslovně, že majetek tento „bude převzat". Při něm nemusí býti ani žádných přídělů. Stát si jej může ponechati v celku.

Nárok na propuštění ze záboru je podle autora jen výhodou oněch osob. Výhody této lze se vzdáti. Z úřední činnosti nebude tu postupováno. Zákon počítá prý zde s egoismem osob, jichž majetek se zabírá a s tím, že tyto osoby se samy budou klásiti, aby jim náležitý majetek propustěn byl ze záboru. Nahled tento plyne jen z důsledného stanoviska autorova, že zábor jednou povstalý vězí na zabraném majetku jako trvalé jeho obtížení, které jen podle předpisů záborového zákona může býti odstraněno. Podle stanoviska, které jsem na jiném místě (Právník, 1919) zaujal, považuji zábor jen za důsledek souboru. Soubor je však jen něco praktického. Je to součet výměry dle § 2 a sice 150 nebo 250 *ha*. Přidělí-li se tedy ze zabraného majetku tolik, že zbude 150 nebo 250 *ha*, nebude tu již velikého majetku, nebude tu souboru a nebude tu záboru.

Autor ze zákonodárného jednání o § 11 vyvažuje, že důvody, pro něž se může větší výměra ze záboru propustiti, jsou uvedeny v § 11 taksativně. Než stalo se to tak pružně, že dá se v ně zařaditi i důvod, na který zá konodárce nemyslil a, jak za to mám, i takový, který docela perhorreskoval.

Podle § 12 jsou vlastnící živého i mrtvého zařízení, jež až dotud sloužilo hospodaření na zabraném majetku, prodati za plnou cenu poměrnou část tohoto zařízení státu. Autor správně vytýká, že v době, kdy

živý a částečně i mrtvý inventář je nedostatečný, je ustanovení to dosti choulostivé. Než bude aspoň lékem pro budoucnost, že za prodaný inventář má se zaplatiti plná cena. Zde snad mohlo by se k tomuto § dodati, že povinnost prodati inventář neváže jen vlastníka zabraného majetku, nýbrž i každou osobu, která na zabraném statku s tímto inventářem hospodaří, tedy i pachtýře a uživatele.

K § 13 činí autor pro příští zákon vhodné připomínky, aby výpověď, která se má dáti osobám, jež na statku přiděleném hospodaří, stala se na vhodný čas, nikoli ke škodě zemědělské produkce.

Podle § 14 může pozemkový úřad, je-li místní potřeba půdy naléhavá a nestačí-li zabrané pozemky nebo žádá-li toho obecné blaho, i půdu pod hranicí § 2 vlastníkům odejmouti. Autor vytýká, že § tento vyšel z bojů, které o výměru statků, jež mají býti zachovány, byly sváděny. Podmínky vyvlastnění jsou tu jiné než při přídělech pozemků zabraných. Spisovatel při tom zdůrazňuje, že slovem „vyvlastniti" dána je určitá direktiva, co při tom platiti bude o náhradě.

§ 15 má předpis o pozemkovém úřadě, který pozemkovou reformu bude prováděti. Slibuje se o něm zvláštní zákon, který mezitím byl již vydán. Je to zákon ze dne 11. června 1919 č. 330 sb. z. a n. Autor právem ukazuje, že pozemkový úřad je osou celého zákona a osou celé pozemkové reformy. Bude-li v rukou osob čistých, silných, prozíravých, bude reforma požehnáním, jinak může se státi kletbou.

Při § 16 taktéž probleskuje názor spisovatelův o povaze záboru. Vytýká o něm, že se jím mění povaha práva k nemovitostem, ač děje se tak způsobem neurčitým. Při této neurčitosti myslí však autor jen na neurčitost faktickou, jen tu zda jest čí pozemek zabrán. Při známých osobách, jako „Jan Schwarzenberg" atd., nebude o tom pochybnosti. Při neznámých osobách nebude však nikdo míti jistoty, zda který majetek jest v záboru. Důsledkem toho předpisuje § 16, že zabraný majetek má býti vyšetřen a knihovní poznámkou v patrnost uveden. Než se tak stane, obchod tabulární se zpomalí. Kniha pozemková bude ode dne vydání záborového zákona méně výhradným pramenem poznání o právních poměrech nemovitého majetku. Soud bude musiti zatím žádati při aktech knihovních buď o průkaz, že byl dán souhlas dle § 7 aneb že majetek je svoboden.

§ 17 ustanovil, že posavadní práva a závazky ohledně zabraného majetku trvají dále beze změny. I zde autor vytýká, že právo dosavadních vlastníků zákonem záborovým bylo změněno a ztenčeno. Stalo se zcizitelným jen s úředním povolením. V § 7 není ale o dědictví zabraného majetku nic ustanoveno. Je proto právo k zabranému majetku právem dědičným, spravujíc se dosavadními předpisy o dědictví a fideikomisech. Spisovatel káře při tom pythický předpis § 9 o náhradě. Nelze z něho usouditi, jaká ta náhrada bude. Uvádí tu, že svobodný statek = zabranému statku + náhrady, která při převzetí bude poskytnuta. To je ovšem formule dost nespravedlivá! Jak se o náhradě poměry vytvářejí,

nelze dnes ovšem se vysloviti. Podle zákona o drobných pachtýřích ze dne 27. května 1919 č. 318 sb. z. a n. (§ 8.) třeba se při přejímání pozemků říditi cenami v téže krajině z roku 1913. Tímto zákonem se patrně myslí nominální výše cen, ne skutečná hodnota. Bude-li v zákoně o náhradě nějaké takové ustanovení, bude ovšem cena zabraného pozemku divergovati od obecné ceny pozemků. Ale i tu pravděpodobnost či nepravděpodobnost přídělu věc vyrovná. Normální cena z r. 1913 je příliš nízká. Poměry hospodářské v dohledné době k ní se nepřiblíží. Než u drobných pachtýřů mohla tímto způsobem býti určena. Mají své pozemky již v dlouholeté držbě. Při nových přídělech musí býti však hledisko jiné.

§ 18 stanoví, že smlouvy o zcizení, pronájem a zavazení zabraného majetku, uzavřené po 28. říjnu 1918, jsou proti státu bezúčinny, nebude-li prokázáno, že šlo o jednání, kterého si vyžádalo řádné hospodaření. Autor uvádí, že jen nedopatřením při konečné redakci místo slov „bez právních následků" bylo užito slova „bezúčinny". Mám za to, že z povahy věci plyne, že i znění o bezúčinnosti nemůže míti jiného smyslu. Autor pak probírá konkurenci tohoto § 18 se zákonem o obstavení velkostatku ze dne 9. listopadu 1918 č. 32 sb. z. a n. Ještě slušelo k tomu dodati zákon ze dne 19. prosince 1918 č. 64 o mimořádných přechodních ustanoveních na Slovensku.

Výkladem autora nabývá záborový zákon pevné konstrukce. Tekst zákona je v mnohém neurčitý, takřka jen letmo hozen. Autor snaží se již jej utvářiti ve hmotu. Stanovisko jeho až na některé maličkosti je důsledné. Záborem je mu statek postižen trvale věcně. Je to právní postavení státu ke statku, které přistoupilo ku právu dosavadního vlastníka na zabraném statku. Toto právo jest podle jeho názoru již změněné a ztenčené. Byly-li k tomuto stanovisku v předchozím činěny připomínky nemají býti pokládány za výtky. Má v nich pouze býti ukázáno, že pojem záboru mohl by se pro lehkost nemovitého obchodu skonstruovati také ještě jiným způsobem. Při těžkém problému, který má pozemková reforma před sebou, jen mnohým a mnohým výkladem a mnohou a mnohou praksí dojde se ke pravé formě a správné cestě.

Při čtení autorova spisku neladně působila nově vytvořená libůstka „dotavadní (místo dosavadní) vlastník". Ani Jungmann, ani Kott slova toho ještě neznají. Dr. *M. Stieber.*

OBSAH ROČNÍKU XIX. (1919).

ČLÁNKY:

LITERATURA: